

6. พิจารณาเอกสารบันทึกกิจกรรมของครูวิจัย

7. สัมภาษณ์ผู้ปกครอง

ผู้ร่วมกิจกรรม

1. ผู้วิจัย
2. ผู้ช่วยวิจัย
3. ครูวิจัย
4. นักเรียน

สถานที่ / เวลา

ร.ร.อนุบาลแม่ชะจาน

มกราคม 2548

มีนาคม 2548

ผลการศึกษากิจกรรมวิจัยชั้นเรียน

จากการศึกษากิจกรรมวิจัยชั้นเรียนของชุมชนแม่ชะจาน พบว่า ทางชุมชนแม่ชะจานได้ออกแบบนวัตกรรมการเรียนรู้เพื่อแก้ปัญหาความมีวินัยของนักเรียนในระดับชั้นเรียน โดยให้ครูทุกคนที่สอนแต่ละช่วงชั้น ทำวิจัยชั้นเรียนตามสภาพปัญหาที่เกิดขึ้น โดยกำหนดประเด็นศึกษาหลัก 4 ประเด็น ได้แก่ สภาพปัญหา วัตถุประสงค์ นวัตกรรม และผลการดำเนินกิจกรรม ซึ่งมีทั้งหมดจำนวน 14 กิจกรรม สรุปได้ดังนี้

3.3.1 งานวิจัยชั้นอนุบาล 1 เรื่อง การใช้นิทานพื้นบ้านส่งเสริมคุณธรรมนักเรียน

- 1) สภาพปัญหา : นักเรียนมีความประพฤติที่ไม่ดี
- 2) วัตถุประสงค์ : เพื่อศึกษาพฤติกรรมของนักเรียนโดยการใช้นิทานพื้นบ้านส่งเสริมคุณธรรมนักเรียน

3) นวัตกรรม : นิทานพื้นบ้าน

4) ผลการวิจัย : ทำให้พบว่านิทานพื้นบ้านสามารถส่งเสริมคุณธรรมนักเรียนชั้นอนุบาลได้เป็นอย่างดี นักเรียนส่วนใหญ่ปรับเปลี่ยนพฤติกรรม ไม่กล้าทำผิดเพราะกลัวบาปที่จะเกิดขึ้น

3.3.2 งานวิจัยชั้นอนุบาล 2/2 เรื่อง นิทานเพื่อสร้างเสริมความมีวินัย

1) สภาพปัญหา นักเรียนไม่มีวินัยในตนเอง เมื่อทำกิจกรรมเสร็จมักจะปล่อยทิ้งอุปกรณ์ไว้ไม่เก็บให้เข้าที่ ทำให้ห้องเรียนไม่เป็นระเบียบและเป็นภาระให้ครูต้องคอยเก็บ

- 2) วัตถุประสงค์ : เพื่อสร้างเสริมความมีวินัยของนักเรียนโดยใช้นิทาน

3) นวัตกรรม : การเสริมแรงทางบวก โดยใช้แบบบันทึกความดีและแบบสังเกตพฤติกรรม สื่อที่ใช้ได้แก่ ไม้กวาด เทปเพลง VCD และหนังสือนิทาน มีวิธีดำเนินการหลัก ๆ ดังนี้

- พาเด็กเดินดูรอบ ๆ บริเวณอาคารเรียน
- เด็กร่วมกับครูสนทนากล้องเกี่ยวกับความสะอาด
- ครูเล่านิทานและให้เด็กดูภาพประกอบ
- ครูชักชวนเด็กจัดเก็บข้าวของเครื่องใช้ และทำความสะอาดบริเวณห้องเรียนและรอบอาคารเรียน โดยครูบันทึกชื่อเด็กที่ทำความดีลงในแบบบันทึกความดีทุกวัน
- ครูอ่านชื่อเด็กที่ทำความดี และให้คำชมเชย
- ครูให้รางวัล เป็นขนม และอุปกรณ์เครื่องเขียนให้เข้าที่ ทำความสะอาดทุกสิ้นเดือน

4) ผลการวิจัย : พบว่า การใช้นิทานสามารถสร้างเสริมความมีวินัยแก่นักเรียน พฤติกรรมที่พบคือนักเรียนเก็บของและทำความสะอาดสม่ำเสมอในบริเวณห้องเรียนและบริเวณทั่วไปในโรงเรียน แสดงถึงความรับผิดชอบมากขึ้น

3.3.3 งานวิจัยชั้นประถมศึกษาปีที่ 1/1 เรื่อง ดาวความดีส่งเสริมความมีวินัย

- 1) สภาพปัญหา : นักเรียนไม่มีวินัยในการทิ้งขยะ ขาดความรับผิดชอบ
- 2) วัตถุประสงค์ : เพื่อพัฒนานิสัยการทำความสะอาดห้องเรียน
- 3) นวัตกรรม : ดาวความดี
- 4) ผลการวิจัย : นักเรียนมีความรับผิดชอบในการทำทำความสะอาดห้องเรียน

ทำให้ห้องเรียนสะอาดและเป็นระเบียบเรียบร้อย

3.3.4 งานวิจัยชั้นประถมศึกษา 1/2 เรื่อง การใช้กิจกรรมธนาคารความดีพัฒนาความสะอาด

1) สภาพปัญหา : นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1/2 บางคนขาดระเบียบวินัยในตนเองในการรักษาความสะอาดในห้องเรียน ทิ้งขยะไม่เป็นที่ ขาดการดูแลรักษาความสะอาด ไม่เก็บข้าวของตนเอง จัดหนังสือไม่เป็นระเบียบ เหวี่ยงขวาดความรับผิดชอบในหน้าที่ของตน ขาดการดูแลสิ่งแวดล้อมในห้องเรียน และหน้าห้องเรียน เพื่อให้นักเรียนพัฒนาพฤติกรรมที่ดีขึ้นตามแนวทางโรงเรียนวิถีพุทธ โดยใช้หลักพุทธธรรมบูรณาการ

- 2) วัตถุประสงค์
 1. เพื่อให้นักเรียนทิ้งขยะลงถังขยะ
 2. เพื่อให้นักเรียนเห็นขยะแล้วเก็บ

3. เพื่อให้นักเรียนเก็บอุปกรณ์การเรียนของตนให้เรียบร้อย
4. เพื่อให้นักเรียนดูแลรักษาสิ่งแวดล้อมในห้องเรียนและหน้าห้องเรียน
5. เพื่อให้นักเรียนจัดวางหนังสือให้เป็นระเบียบ
6. เพื่อให้นักเรียนทำหน้าที่ของตนเองอย่างเหมาะสม

เป้าหมาย

นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1/2 จำนวน 22 คน มีพฤติกรรม และพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ให้ดีขึ้น โดยใช้หลักพุทธธรรม โดยการใช้ปฏิบัติจริง

3) นวัตกรรม : แบบบันทึกความดี โดยมีวิธีดำเนินการดังนี้

1. ให้นักเรียนคัดแยกขยะ
2. ให้นักเรียนมีการปลูกจิตสำนึก มีความตระหนักในการนำขยะไปใช้ประโยชน์
3. กิจกรรมมีวินัยในตนเอง เด็กแบ่งกลุ่มจัดการทำเวรรักษาความสะอาด
4. กิจกรรมให้รางวัล เด็กทำความดีในเชิงบวกให้ขนม ชมเชย คะแนม
5. กิจกรรมจัดสัปดาห์แห่งความสะอาด
6. กิจกรรมสัปดาห์ความดี บัตรสีเขียว ระดับดีมาก บัตรสีฟ้า ระดับดี บัตรสีชมพู ระดับพอใช้
7. กิจกรรมนั่งสมาธิ
8. กิจกรรมกัลยาณมิตร ของเพื่อนนักเรียน
เครื่องมือวิจัย
 - แบบประเมินพฤติกรรม
 - แบบบันทึกความดี
 - แบบบันทึกเวรประจำวัน

สื่อ : หนังสือนิทาน CD, VCD บทบาทสมมุติ และเพลง

การประเมินผล :

- การสังเกต
- การสอบถาม
- การสัมภาษณ์
- การบันทึกพฤติกรรม

4) ผลการวิจัย

- นักเรียนมีระเบียบวินัยมากขึ้น
- นักเรียนมีความรับผิดชอบมากขึ้น
- นักเรียนรู้จักหน้าที่ของตนเอง
- ห้องเรียนสะอาดเรียบร้อยมากยิ่งขึ้น
- นักเรียนรักความสะอาดมากยิ่งขึ้น
- นักเรียนรู้จักเก็บของใช้ของตนเองมากขึ้น
- นักเรียนเห็นขยะแล้วเก็บใส่ถังขยะ
- นักเรียนมีความตระหนักในการรักษาสิ่งแวดล้อมมากยิ่งขึ้น
- นักเรียนรู้จักจัดเก็บหนังสือที่ขึ้นวางเป็นระเบียบเรียบร้อย

3.3.5 งานวิจัยชั้นประถมศึกษาปีที่ 1/2 เรื่อง สะอาดสวยด้วยสองมือน้อย

1. สภาพปัญหา : นักเรียนทิ้งขยะไม่เป็นที่ ทำให้นักเรียนสกปรก สาเหตุมาจากการเห็นตัวอย่างจากสังคมรอบข้างและความซึ่เกียจ

2. วัตถุประสงค์ : เพื่อเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมนักเรียนให้ดีขึ้นโดยใช้หลักธรรมและนิทานคุณธรรม

3. นวัตกรรม : หลักธรรมหิริโอตตปเปะ นิทานคุณธรรมเกี่ยวกับนรก สวรรค์ ความดี ความชั่ว บาปบุญ การเวียนว่ายตายเกิด นอกจากนี้ยังใช้เกมแข่งขันประกวดความสะอาดให้รางวัลเสริมแรง โดยแบ่งนักเรียนออกเป็น 5 กลุ่ม สรุปคะแนนเป็นรายสัปดาห์ แล้วจัดอันดับที่ 1, 2, 3

ส่วนการใช้นิทานคุณธรรม ครูผู้วิจัยกล่าวว่ามีเนื้อหาสาระเกี่ยวกับความดี ความชั่วโดยใช้เด็กช่วยกันคิดวิเคราะห์การกระทำของคนเราว่าการกระทำสิ่งใดบ้างที่เป็นการทำความดี และการกระทำสิ่งใดบ้างที่ทำแล้วเป็นสิ่งไม่ดี โดยให้เกณฑ์ว่าการกระทำสิ่งใดที่ทำแล้วทำให้ตนเองเดือดร้อน ผู้อื่นเดือดร้อน สังคม สิ่งแวดล้อม หรือประเทศชาติเดือดร้อนเสียหาย แสดงว่าการกระทำนั้นเป็นสิ่งไม่ดี ซึ่งเราเรียกความชั่ว เราเรียกว่าบาป ถ้าการกระทำนั้นไม่ทำให้ตนเองเดือดร้อน ผู้อื่น สังคม สิ่งแวดล้อม หรือประเทศชาติไม่เดือดร้อน และทำแล้วส่งผลให้เรามีความสุข ภาควุมิใจ แสดงว่าเป็นการกระทำที่ดี ซึ่งทำแล้วเราถือว่าได้บุญ โดยแบ่งกลุ่ม กลุ่มละ 5 คน เขียนเสนอในรูปของ Mind Map แล้วให้นำเสนอ และทำลักษณะเดียวกันในเรื่องของการปฏิบัติตนต่อตนเอง บิดา มารดา ต่อเพื่อน การปฏิบัติตนต่อสิ่งแวดล้อม เมื่อนักเรียนแยกแยะในเรื่องความดีความชั่วได้แล้ว ก็เสนานิทานคุณธรรมเกี่ยวกับ นรก – สวรรค์ โดยเนื้อหาสาระจะบอกถึงแดนสวรรค์จะมีแต่สิ่งที่ดีงาม มีทุกสิ่งทุกอย่างที่เด็ก ๆ ชอบ เช่น ของเล่น ขนมจากทั่วโลก ส่วน

สัตว์ มีนางฟ้ามาเล่นนิทานให้ฟัง และคนที่นางฟ้ารับไปแดนสวรรค์จะมีแต่เด็กที่ทำความดีเท่านั้น และที่แดนแห่งนี้ทุกคนไม่ต้องเสียเงิน เป็นการตอบแทนการทำความดีของเด็กดี ส่วนแดนนรก จะมีแต่สิ่งเลวร้าย น่าเกลียด น่ากลัว มีแต่ความอดอยาก ทุกข์ทรมาน และเป็นแดนสำหรับคนทำความไม่ดี หรือที่เราเรียกว่าความชั่ว ไปรับโทษทัณฑ์ เนื่องจากทำบาปไว้ แล้วให้นักเรียนวิจารณ์ตัวละครว่าใครทำความดี ใครทำความชั่ว ถ้าเป็นนักเรียนจะเลียนแบบตัวละครในเรื่องนั้น คนใด เพราะอะไร

นักเรียนและครูช่วยกันสรุปว่าการทำความดีที่เราเรียกว่าบุญจะส่งผลให้เราได้รับความสุขทั้งชาตินี้และภพหน้า และได้เกิดภพชาติที่ดี

4. ผลการวิจัย : นักเรียนมีความเชื่อเรื่องบาปบุญคุณโทษ นรก สวรรค์ การเวียนว่ายตายเกิด ส่งผลให้นักเรียนไม่กล้าทำความชั่ว กลัวได้รับผลของกรรมชั่ว และชอบทำความดี นักเรียนที่ทั้งขะไม่เป็นที่กลัดกลุ้มใจในการทิ้ง บางคนปรับเปลี่ยนพฤติกรรมไม่ทั้งขะเลย

3.3.6 งานวิจัยชั้นประถมศึกษาปีที่ 2/2 เรื่อง ความรับผิดชอบในการทำงาน

1. สภาพปัญหา : นักเรียนไม่มีความรับผิดชอบในการทำงาน ขาดระเบียบวินัยในการทำงาน

2. วัตถุประสงค์ : เพื่อพัฒนาความมีวินัยและความรับผิดชอบในการทำงานของนักเรียน

3. นวัตกรรม : แบบบันทึกพฤติกรรมนักเรียน

4. ผลการวิจัย : นักเรียนมีความรับผิดชอบในการทำงาน มีวินัยในตนเองดีขึ้นประมาณ 80%

3.3.7 งานวิจัยชั้นประถมศึกษาปีที่ 3/1 เรื่องส่งเสริมวินัยในชั้นเรียน

1. สภาพปัญหา : นักเรียนไม่มีวินัยในห้องเรียน ทั้งด้านความสะอาด ความเป็นระเบียบเรียบร้อย และการทำงานในหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย

2. วัตถุประสงค์ : เพื่อส่งเสริมการมีวินัยในชั้นเรียน

3. นวัตกรรม : การเสริมแรง

4. ผลการวิจัย : นักเรียนมีพฤติกรรมด้านวินัยดีขึ้น ทั้งความสะอาด ความเป็นระเบียบเรียบร้อยในชั้นเรียน และมีความรับผิดชอบในงานที่ได้รับมอบหมาย

3.3.8 งานวิจัยชั้นประถมศึกษาปีที่ 3/2 กระบวนการกลุ่มพัฒนาการมีวินัย

1. สภาพปัญหา : นักเรียนขาดวินัยในตนเอง ไม่มีความรับผิดชอบในการทำงาน ห้องเรียนไม่เป็นระเบียบเรียบร้อย

2. วัตถุประสงค์ : เพื่อให้นักเรียนมีวินัย

3. นวัตกรรม : กระบวนการกลุ่ม

4. ผลการวิจัย : นักเรียนมีความรับผิดชอบต่องานที่ได้รับมอบหมาย และการทำงานสะอาดห้องเรียนดีขึ้น ทำงานเสร็จและส่งงานได้ทันเวลามากขึ้น

3.3.9 งานวิจัยชั้นประถมศึกษาปีที่ 3/2 เรื่อง ความสำเร็จในการทำงาน

1. สภาพปัญหา : นักเรียนขาดวินัยในตนเอง ไม่มีความรับผิดชอบต่อหน้าที่ ไม่ทำบ้านและทำงานล่าช้า

2. วัตถุประสงค์ : เพื่อให้นักเรียนมีระเบียบวินัย และเพื่อให้นักเรียนมีความรับผิดชอบต่อหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายให้

3. นวัตกรรม : กระบวนการกลุ่มและแบบบันทึกพฤติกรรม

4. ผลการวิจัย : นักเรียนมีความรับผิดชอบต่อการทำงานที่ได้รับมอบหมายดีขึ้น ทำงานเสร็จและส่งงานได้ทันเวลา มีระเบียบวินัยในตนเองดีขึ้น

3.3.10 ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4/2 เรื่องการพัฒนาวินัยในตนเอง

1. สภาพปัญหา นักเรียนไม่มีวินัยในตนเอง ขาดความรับผิดชอบ ชอบส่งเสียงดังในห้องเรียน

2. วัตถุประสงค์ เพื่อพัฒนาวินัยของนักเรียน

3. นวัตกรรม แบบบันทึกความดี

4. ผลการวิจัย นักเรียนมีวินัยในตนเอง รับผิดชอบต่องานที่ได้รับมอบหมาย และห้องเรียนเป็นระเบียบเรียบร้อย

3.3.11 ชั้นประถมศึกษาปีที่ 5/1 เรื่องการส่งเสริมการมีวินัยในชั้นเรียนโดยใช้กระบวนการคู่คิด

1. สภาพปัญหา นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5/1 ความเป็นระเบียบเรียบร้อยในด้านความสะอาดห้องเรียน พฤติกรรมของนักเรียนที่ชอบส่งเสียงดังรบกวนห้องข้างเคียง และไม่มีความรับผิดชอบในการทำงาน ทำงานล่าช้า ขาดความรับผิดชอบต่อการทำงาน

2. วัตถุประสงค์ เพื่อส่งเสริมการมีวินัยในชั้นเรียนของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 โดยใช้กระบวนการคู่คิด

3. นวัตกรรม กระบวนการคู่คิด

4. ผลการวิจัย นักเรียนมีพฤติกรรมในด้านความมีวินัยดีขึ้น โดยเฉพาะด้านความสะอาดและความเป็นระเบียบเรียบร้อย ความสำเร็จในการทำงานดีขึ้น 100% นักเรียนมีความรักและเมตตาเพื่อเพื่อน มีความผูกพัน ที่ได้ร่วมมือกันทำงานและช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

3.3.12 ชั้นประถมศึกษาปีที่ 5/2 เรื่องความรับผิดชอบในการทำงาน

1. สภาพปัญหา เมื่อครูมอบหมายงานให้ทำ นักเรียนจะไม่รับผิดชอบในงานที่ทำ ไม่ชอบส่งงาน ต้องให้ครูคอยทวงถาม งานที่ค้างค้างตลอด
2. วัตถุประสงค์ เพื่อแก้ไขปัญหาคือความรับผิดชอบในการทำงาน
3. นวัตกรรม แบบประเมินพฤติกรรมในการทำงาน
4. ผลการวิจัย นักเรียนมีความรับผิดชอบในการทำงาน ส่งงานเพิ่มขึ้นร้อยละ 80

3.3.13 ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6/1 เรื่องการกำจัดขยะมูลฝอย

1. สภาพปัญหา ห้องเรียนสกปรก นักเรียนมีความมักง่ายไม่ชอบทิ้งขยะลงถัง เมื่อทำกิจกรรมเสร็จก็จะทิ้งขยะเรี่ยราด
2. วัตถุประสงค์ เพื่อกำจัดขยะมูลฝอย โดยใช้แบบประเมินพฤติกรรมกลุ่ม
3. นวัตกรรม แบบประเมินพฤติกรรมกลุ่ม
4. ผลการวิจัย ห้องเรียนสะอาด นักเรียนช่วยกันดูแลรักษา

3.3.14 ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6/2 เรื่อง Clean room

1. สภาพปัญหา นักเรียนไม่ช่วยกันดูแลรักษาความสะอาดห้องเรียน เมื่อแบ่งหน้าที่กันดูแลรักษาห้องเรียน ก็ขาดความรับผิดชอบ ต้องให้ครูคอยเตือนให้ทำความสะอาดตลอด
2. วัตถุประสงค์ เพื่อแก้ไขห้องเรียนไม่สะอาด และความรับผิดชอบในการทำงาน
3. นวัตกรรม กระบวนการกลุ่ม
4. ผลการวิจัย ห้องเรียนสะอาดเป็นระเบียบเรียบร้อยขึ้น พฤติกรรมของนักเรียนในด้านความรับผิดชอบในการทำงานดีขึ้น 80%

กิจกรรมที่ 3.4 กิจกรรมโครงการประสานสัมพันธ์วัฒนธรรมในท้องถิ่น

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษารูปแบบและเนื้อหาสาระของการจัดกระบวนการเรียนรู้ประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่น เพื่อการพัฒนาวิสัยทัศน์นักเรียน
2. เพื่อศึกษาผลการเรียนรู้ของผู้เรียน

วิธีการ/เครื่องมือ

1. สังเกตการณ์ร่วมในกิจกรรมการเรียนรู้
2. สังเกตพฤติกรรมการเรียนรู้
3. สังเกตองค์ประกอบ และวิธีดำเนินการในประเพณี
4. ศึกษาเอกสารการประเมินผลการเรียนรู้ของครูวิจัย
5. บันทึกภาพด้วยกล้องถ่ายภาพ / วิดีโอ

ผู้ร่วมกิจกรรม

1. ผู้วิจัย
2. ผู้ช่วยวิจัย
3. ทีมวิจัยแม่ชะจาน
4. นักเรียน
5. ผู้ปกครอง
6. ประชาชนทั่วไป

สถานที่ /เวลา

- ร.ร.อนุบาลแม่ชะจาน
- วัดกลาง
- 23 มีนาคม 48
- 25 มีนาคม 48

ผลการศึกษากิจกรรมประสานสัมพันธ์วัฒนธรรมในท้องถิ่น

จากการศึกษากิจกรรมประสานสัมพันธ์วัฒนธรรมในท้องถิ่นของชุมชนแม่ชะจานพบว่า มีวัตถุประสงค์ วิธีดำเนินการ และผลการจัดกิจกรรมดังนี้

3.4.1 วัตถุประสงค์ของการจัดกิจกรรม

- 1) เพื่อให้ให้นักเรียนได้ศึกษาหาความรู้กิจกรรมประเพณีและวัฒนธรรมในท้องถิ่น
- 2) เพื่อให้ให้นักเรียนได้เห็นคุณค่าและความสำคัญของประเพณีและวัฒนธรรมในท้องถิ่น

ท้องถิ่น

3.4.2 วิธีดำเนินการ

กิจกรรมนี้ทางโรงเรียนออกแบบให้นักเรียนตั้งแต่ชั้น ป.1 – ป.6 เข้าร่วมเรียนรู้ ประเพณีท้องถิ่นทั้งหมด 3 ประเพณี ได้แก่ ประเพณีตั้งธรรมหลวง (มหาชาติล้านนา) ประเพณี ตักบาตรพระอุปคุต และประเพณีปอยหลวง โดยใช้วิธีแบ่งกลุ่มนักเรียนตามชั้นเรียนและความสนใจ และนำเสนอในรูปของโครงการ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1) กิจกรรมการเรียนรู้ประเพณีตักบาตรพระอุปคุต

นักเรียนที่เข้าร่วมเรียนรู้ประเพณีตักบาตรพระอุปคุต ได้แก่ นักเรียนกลุ่มสนใจ และสมัครใจเข้าร่วมประเพณีตักบาตรพระอุปคุต ซึ่งทางชุมชนแม่ชะจาน และวัดในพื้นที่บางแห่ง ได้จัดขึ้นตอนเช้ามีดของวันเพ็ญพุธ โดยจัดเตรียมข้าวสารอาหารแห้งไปตักบาตรพระอุปคุตที่บน ถนนสายแม่ชะจาน-เชียงรายได้ และที่ศูนย์พัฒนาศีลธรรมเวียงกาหลงอย่างไรก็ตามกิจกรรมนี้ไม่ได้ เน้นการศึกษาประวัติความเป็นมาของประเพณี แต่เน้นการเรียนรู้ถึง “อานิสงส์” หรือผลบุญที่จะได้ จากการตักบาตรพระสงฆ์

2) กิจกรรมการเรียนรู้ประเพณีตั้งธรรมหลวง (มหาชาติ) ล้านนา

ประเพณีตั้งธรรมหลวงครั้งนี้จัดขึ้นที่วัดกู่แก้วธรรมาราม บ้านสันกู่ ตำบล แม่เจดีย์ นักเรียนที่เข้าร่วมเรียนรู้ประเพณีตั้งธรรมหลวงล้านนาได้แก่นักเรียนชั้น ป.4 – ป.6 ใช้ วิธีการเรียนรู้โดยให้นักเรียนเดินทางไปเรียนรู้กระบวนการจัดเตรียมเครื่องสักการะที่วัดกู่แก้ว ธรรมาราม บ้านสันกู่ ตำบลแม่เจดีย์ ระยะห่างจากโรงเรียนแม่ชะจานประมาณ 2 กิโลเมตร ซึ่งการนี้ทางวัดได้ร่วมกับตัวแทนชุมชนและสถานศึกษาต่าง ๆ วางแผนการดำเนินงานออกเป็น 2 ขั้นตอนหลัก ๆ ได้แก่ ขั้นตอนเตรียมงานและขั้นตอนประกอบพิธี ในขั้นตอนเตรียมงานมีการกำหนดเอาระยะเวลาก่อน การประกอบพิธีประมาณ 2 สัปดาห์ จัดเป็นแหล่งการเรียนรู้วิธีประดิษฐ์เครื่องสักการะชนิดต่าง ๆ แยกตามภูมิปัญญาท้องถิ่นแยกเป็นฐาน ได้แก่ ฐานโคม ฐานตุ่ง เป็นต้น ทางโรงเรียนอนุบาล แม่ชะจานได้นำนักเรียนมาเรียนรู้เช่นเดียวกับโรงเรียนวิสุทธิอื่น ๆ เมื่อเรียนรู้วิธีทำโคม และตุ่ง เสร็จแล้วจึงกลับไปทำต่อที่โรงเรียน เพื่อเตรียมนำไปใช้ในวันประกอบพิธีต่อไป

ในวันประกอบพิธีเทศน์มหาชาติมีการจัดขบวนแห่เครื่องสักการะ จากบริเวณ ทางแยกแม่ชะจาน-วังเหนือ ไปยังวัดกู่แก้วธรรมาราม โดยมีสถานศึกษาต่าง ๆ ทั้งในระบบและ นอกกระบบเข้าร่วมขบวนทั้งหมด 11 แห่ง เฉพาะโรงเรียนอนุบาลแม่ชะจานได้จัดเป็นขบวนโคมตุ่ง และฟ้อนที่มีการแต่งกายสวยงาม เมื่อขบวนเดินทางไปถึงบริเวณพิธีจึงนำเครื่องสักการะไปถวาย เป็นพุทธบูชาในพิธีแล้วออกมาแสดงการฟ้อนรำ บนเวทีถวายเป็นพุทธบูชาอีกครั้งหนึ่ง แต่ขบวน นักเรียนและคณะครูไม่ได้เข้าไปนั่งฟังธรรมมหาชาติในศาลาใหญ่แต่อย่างใด เมื่อแสดงและชมการ แสดงเสร็จก็แยกย้ายกันกลับ ส่วนการเทศน์ก็ยังคงดำเนินต่อไปหลังจากการแสดงเป็นพุทธบูชาเสร็จ ลั่นลง จนกระทั่งจบทุกกัณฑ์ ส่วนผู้ที่อยู่ฟังเทศน์ตลอดระยะเวลาประกอบพิธีส่วนใหญ่เป็น

นักปฏิบัติธรรมและชาวบ้านจากชุมชนใกล้เคียง รวมทั้งคณะสงฆ์วัดกุแก้วธรรมาราม และวัดเครือข่าย ซึ่งทั้งหมดมีจำนวนมากจนเกือบเต็มพื้นที่ในศาลาประกอบพิธีตลอดงาน

อย่างไรก็ตามกิจกรรมการเรียนรู้ครั้งนี้ไม่เน้นกิจกรรมการศึกษาถึงวัตถุประสงค์ และรูปแบบของการจัดประเพณีเทศน์มหาชาติรวมทั้งเนื้อหาสาระของพระเวฬุสันดรชาดกแต่อย่างใด

3) กิจกรรมการเรียนรู้ประเพณีปอยหลวง

ประเพณีปอยหลวงที่เป็นแหล่งเรียนรู้ของนักเรียนอนุบาลแม่ชะจานครั้งนี้ เป็นงานฉลองสมโภชนสิ่งก่อสร้างในวัดกลางซึ่งเป็นวัดตามแบบประเพณีไทยใหญ่หรือคนท้องถิ่นเรียกว่าวัดเงี้ยว ซึ่งตั้งอยู่ติดกับด้านทิศใต้ของโรงเรียนอนุบาลแม่ชะจาน

วิธีการเรียนรู้ของนักเรียน เป็นการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมและลงมือปฏิบัติจริง เริ่มจากการทำความเข้าใจว่าการทำบุญด้วยการทำ “ครวทาน” ตามประเพณีพื้นบ้านนั้นเป็นการสร้างบุญกุศล เด็ก ๆ จึงอยากได้บุญ และร่วมกันบริจาคทรัพย์สินของมาช่วยกันประดับตกแต่งทำเป็นต้นเงินหรือ “ครวทาน” ของแต่ละชั้นเรียน แล้วตั้งขบวนแห่พร้อมกันเดินทางไปวัดเพื่อถวายคณะสงฆ์ รับประทานอาหารในวิหารวัดกลาง

จากการสังเกตบรรยากาศของวันกิจกรรม จะเห็นเด็ก ๆ แต่ละชั้นเรียนร่วมกันจัดตกแต่ง “ครวทาน” อันเป็นเครื่องสักการะสำคัญของประเพณีปอยหลวง ด้วยการช่วยกันประดิษฐ์ดอกไม้กระดาสีล้นหลากหลาย ละลานตา บ้างก็ตัดเป็นรูปตุ๊กตาสีเล็ก ๆ เสร็จแล้วก็ใช้เสียบกับโครงสร้างที่ทำจากฟางแห้ง ได้ครวทานเป็นทรงพุ่มดอกไม้แห้งร่วมกับเงินทำบุญ ดูแล้วเป็นผลงานประดิษฐ์กรรมเครื่องสักการะที่งดงาม ทรงคุณค่า ไม่ต่างจากฝีมือผู้ใหญ่ ทั้งนี้กิจกรรมดังกล่าวอยู่ภายใต้การดูแลสนับสนุนของครูประจำช่วงชั้นอย่างใกล้ชิด ทั้งเด็กและครูต่างมีใบหน้ายิ้มแย้มแจ่มใส โดยเฉพาะเด็ก ๆ มีความรู้สึกสนุกสนานเพลิดเพลินและภาคภูมิใจในผลงาน “บุญ” ของตนเอง

3.4.3 ผลที่เกิดจากกิจกรรม

จากการสังเกตและสัมภาษณ์ครูในโรงเรียน มีข้อค้นพบดังนี้

เด็ก ๆ ได้รับความสนุกสนานเพลิดเพลิน เพราะได้เปลี่ยนบรรยากาศการเรียนรู้จากนอกสถานที่ และได้ลงมือปฏิบัติจริง แม้ว่าจะไม่ได้ทำร่วมกับชุมชนโดยตรง เพราะแยกทำเฉพาะนักเรียนภายในโรงเรียนก็ตาม นอกจากนี้นักเรียนยังได้เรียนรู้การทำงานอย่างมีระบบ มีแผนงานเป็นขั้นตอน รู้จักแบ่งงานแบ่งหน้าที่กันทำตั้งแต่การจัดเตรียมวัสดุอุปกรณ์ประดับตกแต่งเครื่องไทยทาน และการช่วยกันจัดทำด้วยมือและความสามารถของตนเอง สร้างความภาคภูมิใจและเชื่อมั่นในตนเองให้แก่เด็กเป็นอย่างมาก และเด็ก ๆ ก็เชื่อว่าพวกเขาจะได้ “บุญกุศล” จากการทำความดีด้วยการทำบุญบำรุงศาสนาครั้งนี้ด้วย

ส่วนคุณครูก็เกิดความภาคภูมิใจและมีจิตใจร่าเริงเบิกบานไปกับการดูแลอำนวยความสะดวกและร่วมกิจกรรมกับเด็ก ๆ แม้จะเหน็ดเหนื่อยบ้างแต่ทุกคนก็มีสีหน้ายิ้มแย้มแจ่มใสเช่นเดียวกับเด็ก ๆ

ภาพการเข้าร่วมกิจกรรม “ปอยหลวง” กับวัดกลางในครั้งนี้เป็นปรากฏการณ์ใหม่ของโรงเรียนอนุบาลแม่ชะจาน ที่มีการวางแผนเชิงระบบและเข้าร่วมกิจกรรมกันทั้งโรงเรียน และที่สำคัญคือเป็นการเข้าร่วมกระทำตามประเพณีอย่างมีเป้าหมาย และด้วยความเข้าใจอันดีของทุกฝ่าย ไม่ได้สักว่าเพียงแค่ “ทำ ๆ ไปพอเป็นพิธี เดี่ยวชาวบ้านจะว่าเอา” อีกต่อไป

โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ภาพและประสบการณ์การเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดทำเครื่องสักการะในงานเทศน์มหาชาติ ตลอดจนการเข้าร่วมชบวนแห่เทศน์มหาชาติครั้งแรกของท้องถิ่นในยุคปัจจุบัน เป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมให้เด็กได้ใกล้ชิดวัดมากขึ้น และได้ความภาคภูมิใจในภูมิปัญญาท้องถิ่นรวมทั้งภาคภูมิใจในความสามารถของตนเองด้วย

นอกจากนี้กิจกรรมนี้ยังเป็นเครื่องมือสร้างความสัมพันธ์เชื่อมโยงระหว่างวัด ชุมชน และโรงเรียน ได้เป็นอย่างดี

วิธีการประเมินผลนั้น ทางคณะครูได้มีการประเมินเชิงปริมาณประกอบ โดยการใช้แบบสอบถามและแบบทดสอบ พบว่านักเรียนรู้จักรักและหวงแหน มีความรู้ความเข้าใจ ประเพณี และวัฒนธรรมดั้งเดิมของท้องถิ่นมากขึ้น

กิจกรรมที่ 3.5 กิจกรรมโครงการจิตสงบพบทางแห่งปัญญา

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษารูปแบบและเนื้อหาสาระการจัดกระบวนการเรียนรู้วิธีทำสมาธิสำหรับนักเรียน
2. เพื่อศึกษาผลของการจัดกิจกรรม

วิธีการ/เครื่องมือ

1. สังเกตกิจกรรมเคารพธงชาติและการทำสมาธิหลังเคารพธงชาติ และในห้องตอนบ่าย ก่อนกิจกรรมการเรียนรู้
2. บันทึกภาพด้วยกล้องถ่ายภาพ / วีดีโอ
3. สังเกตพฤติกรรมทั่วไป (นอกกิจกรรม) ของผู้เรียน

ผู้ร่วมกิจกรรม

1. ผู้วิจัย
2. ผู้ช่วยวิจัย
3. ครูทีมวิจัย

แม่ชะจาน

4. นักเรียน

สถานที่ / เวลา

ร.ร.อนุบาลแม่ชะจาน

- มกราคม 2548

- มีนาคม 2548

ผลการศึกษากิจกรรมจิตสงบพบทางแห่งปัญญา

จากการศึกษากิจกรรมนี้โดยวิธีการสังเกต และสัมภาษณ์ตัวแทนนักเรียนพบว่า เป็นกิจกรรมที่มีวัตถุประสงค์ เนื้อหาสาระ วิธีดำเนินการและผลการจัดกิจกรรมดังนี้

3.5.1 วัตถุประสงค์ของการจัดกิจกรรม

ทางชุมชนได้ร่วมกันกำหนดวัตถุประสงค์ของกิจกรรมนี้เพื่อให้ นักเรียนได้ทำสมาธิก่อนเรียน

3.5.2 เนื้อหาสาระ ได้แก่ การฝึกทำสมาธิด้วยอิริยาบถนั่ง ภาคเช้าหลังจากเข้าแถวเคารพธงชาติ จะมีการสวดมนต์ และนั่งสมาธิแล้วแผ่เมตตาตามวิธีการของศูนย์พัฒนาศีลธรรมเวียงกาหลง ส่วนระยะก่อนเรียนภาคบ่าย เด็ก ๆ ทุกชั้นเรียนจะนั่งสมาธิบริเวณระเบียงด้านหน้าห้องเรียน ซึ่งพื้นระเบียงจะได้รับการกวาดถูสะอาดสะอ้าน (เด็กทุกคนจะถอดรองเท้าไว้หน้าห้องเรียนอย่างมีระเบียบ)

3.5.3 วิธีดำเนินการ

แบ่งเป็น 2 ระยะ ได้แก่ ระยะก่อนเรียนภาคเช้าหลังจากเข้าแถวเคารพธงชาติ จะมีการสวดมนต์ และนั่งสมาธิแล้วแผ่เมตตาตามวิธีการของศูนย์พัฒนาศีลธรรมเวียงกาหลง ส่วนระยะก่อนเรียนภาคบ่ายเด็ก ๆ ทุกชั้นเรียนจะนั่งสมาธิบริเวณระเบียงด้านหน้าห้องเรียน ซึ่งพื้นระเบียงจะได้รับการกวาดถูสะอาดสะอ้าน (เด็กทุกคนจะถอดรองเท้าไว้หน้าห้องเรียน)

วิธีการทำสมาธิในอิริยาบถนั่ง เป็นลักษณะการนั่งขัดสมาธิ โดยทั่วไป คือ นั่งพับเข่า ขาขวาทับขาซ้าย มือขวาทับมือซ้าย ตัวตรง หลังเตี้ย กำหนดสติไว้ที่ลมหายใจเข้าออก เวลาหายใจเข้านึกว่า "พุทธ" เวลาหายใจออกนึกว่า "โธ" ระยะเวลาการทำสมาธิประมาณ 5 – 10 นาที ทั้ง 2 ระยะ และทำทุกวันอย่างต่อเนื่อง

3.5.4 ผลการจัดกิจกรรม

พบว่านักเรียนสามารถนั่งทำสมาธิได้ค่อนข้างเป็นระเบียบเรียบร้อย และนั่งสมาธิอธิบายนั่งสมาธิด้วยการดูลมหายใจได้ และรู้สึกใจเย็นลงและสงบ ตลอดจนเห็นความสำคัญของการนั่งสมาธิมากขึ้น ดูได้จากความตั้งใจทำสมาธิซึ่งแตกต่างจากพฤติกรรมการทำสมาธิก่อนเข้าสู่โครงการวิจัยวิถีพุทธครั้งนี้

กิจกรรมที่ 3.6 กิจกรรมธารน้ำใจไหลหลังพลังศรัทธา

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษารูปแบบและเนื้อหาสาระของกระบวนการจัดการเรียนรู้การเสียสละมีเมตตาต่อผู้อื่นและการทำบุญในพุทธศาสนา
2. เพื่อศึกษาผลการจัดกิจกรรมการเรียนรู้

วิธีการ/เครื่องมือ

1. สังเกตการณ์ร่วมในกิจกรรมการเรียนรู้
2. ศึกษาเอกสารการประเมินผลและผลงานของนักเรียน
3. บันทึกภาพ

ผู้ร่วมกิจกรรม

1. ผู้วิจัย
2. ผู้ช่วยวิจัย
3. ครูทีมวิจัย
- แม่ชะจาน
4. นักเรียน
5. พระสงฆ์

สถานที่ /เวลา

1. ร.ร.อนุบาลแม่ชะจาน
2. วัดกลาง
3. วัดหนองบัว

มกราคม – มีนาคม 2548

ผลการศึกษากิจกรรมธารน้ำใจไหลหลังพลังศรัทธา

จากการศึกษากิจกรรมธารน้ำใจไหลหลังพลังศรัทธา พบว่ากิจกรรมการพัฒนาวินัยดังกล่าวมีเป้าหมาย วัตถุประสงค์ วิธีดำเนินการกิจกรรมและผลการดำเนินการดังนี้

3.6.1 เป้าหมาย : นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-6

3.6.2 วัตถุประสงค์ : เพื่อฝึกให้นักเรียนเป็นผู้ให้ รู้จักเสียสละ และมีเมตตาต่อผู้อื่น

ได้ฝึกปฏิบัติในการทำบุญ

3.6.3 วิธีดำเนินการกิจกรรม

- 1) เชิญวิทยากรมาอบรมให้ความรู้แก่นักเรียนเกี่ยวกับหลักธรรมไตรสิกขา
- 2) จัดกิจกรรมทำบุญตักบาตรให้นักเรียนได้ฝึกปฏิบัติจริง โดยการเชิญชวน

และไม่มีการบังคับ

3) ครูแนะนำเชิญชวนให้นักเรียนร่วมกันบริจาคทรัพย์ทำบุญในกิจกรรมต่าง ๆ ของท้องถิ่น เช่น การทำบุญปล่อยหลวง การทำบุญทอดผ้าป่า การทอดกฐิน และการช่วยเหลือผู้ประสบภัยต่าง ๆ

3.6.4 ผลการดำเนินกิจกรรม

นักเรียนมีความเข้าใจคุณค่าและความหมายของการทำบุญโดยเฉพาะการ ตักบาตร แม้จะดูเข้าแถวไม่เรียบร้อยไปบ้าง แต่นักเรียนก็สนใจและตั้งใจมากกว่าเมื่อก่อนทำ โครงการวิจัย เฉพาะการทำบุญบริจาคด้วยเงินนั้นพบว่านักเรียนทำบุญบริจาคมากกว่าที่เคย ปฏิบัติมาแต่เดิมถึง 3 – 4 เท่าตัว

กิจกรรมที่ 3.7 กิจกรรมคนดีศรีสังคม

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษารูปแบบและเนื้อหาสาระของกระบวนการจัดการเรียนรู้ การเป็นคนดีมีคุณธรรม
2. เพื่อศึกษาผลของการจัดกิจกรรม

วิธีการ/เครื่องมือ

1. เข้าร่วมประชุมเวทีผู้ปกครองและครู เพื่อวางแผนกิจกรรม
2. สังเกตบทบาทการมีส่วนร่วมของผู้ปกครองและครู
4. ศึกษาเอกสาร/ ผลงานการประเมินผลกิจกรรม

ผู้ร่วมกิจกรรม

1. ผู้วิจัย
2. ผู้ช่วยวิจัย
3. ครูทีมวิจัย
4. นักเรียน
5. ผู้ปกครอง

สถานที่ /เวลา

ร.ร.อนุบาลแม่ชะจาน

มกราคม - มีนาคม 2548

ผลการศึกษากิจกรรมคนดีศรีสังคม

จากการศึกษากิจกรรมคนดีศรีสังคม พบว่ากิจกรรมการพัฒนานักเรียนดังกล่าวมีเป้าหมาย วัตถุประสงค์ วิธีดำเนินกิจกรรมและผลการดำเนินกิจกรรม ดังนี้

3.7.1 เป้าหมาย : นักเรียนชั้นอนุบาลถึงชั้นประถมศึกษาปีที่ 6

3.7.2 วัตถุประสงค์ : เพื่อฝึกให้นักเรียนเป็นเด็กมีคุณธรรมและวินัยในตนเอง

3.7.3 วิธีดำเนินการกิจกรรม

- 1) จัดประชุมวางแผนกิจกรรม โดยเชิญกรรมการผู้ปกครองนักเรียนเข้าร่วม ประชุมกับทางโรงเรียน
- 2) จัดทำแบบประเมินพฤติกรรม บัตรทำความดี และสมุดบันทึกความดี
- 3) ประชาสัมพันธ์ให้นักเรียนได้ทราบแนวปฏิบัติและเกณฑ์การประเมินความดี ซึ่งแบ่งเป็น 3 ระดับ คือระดับดีมาก = 3 ระดับดี = 2 และระดับพอใช้ = 1
- 4) กำหนดให้มีการประเมินผลการทำความดีทุกชั้นเรียน โดยการมอบบัตรความดีให้นักเรียนบันทึกในสมุดความดี ให้ผู้ปกครองเซ็นรับทราบจากลักษณะการทำความดีในแต่ละวัน
- 5) รวบรวมและสรุปผลการทำความดีในตอนสิ้นภาคเรียน
- 6) ประกาศเกียรติคุณ และแจกเกียรติบัตรให้นักเรียนที่ทำความดี ยกย่องให้เป็นเด็กดีศรีสังคม ประจำชั้นเรียน

3.7.4 ผลการดำเนินการกิจกรรม

ในด้านพฤติกรรม การทำความดีของนักเรียน พบว่า นักเรียนมีความกระตือรือร้นสนใจที่จะแข่งขันกันทำความดี แสดงออกโดยมีการกำหนดให้ตั้งใจทำความดีอย่างน้อยวันละ 1 อย่าง เช่น การมีความซื่อสัตย์ เก็บของเพื่อนได้แล้วนำมาคืนเจ้าของ การมีน้ำใจ เสียสละ ช่วยเหลือทำงานให้โรงเรียน เช่น อาสาล้างห้องน้ำให้คุณครู การช่วยเหลือเพื่อนในห้อง นักเรียนที่เรียนเก่งก็ปรับเปลี่ยนพฤติกรรมจากเคยเห็นแก่ตัวไม่ค่อยช่วยเหลือเพื่อนก็หันมาอาสาช่วยสอนเพื่อนที่เรียนอ่อนกว่า เป็นการลดภาระของครูในการสอนซ่อมเสริม นักเรียนที่เคยรังแกเพื่อนก็ปรับเปลี่ยนพฤติกรรมดีขึ้น ผู้ปกครองก็ให้ความสนใจและมีส่วนร่วมกับทางโรงเรียนตั้งแต่การเริ่มเสนอรูปแบบกิจกรรมดังกล่าว

กิจกรรมที่ 3.8 กิจกรรมมนต์ขลังเสียงแห่งธรรม

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษารูปแบบและเนื้อหาสาระของการจัดกระบวนการเรียนรู้การทำจิตให้สงบและเรียนรู้หลักธรรม

2. ศึกษาผลของการจัดกิจกรรม

วิธีการ/เครื่องมือ

1. สังเกตการณ์ร่วมในกิจกรรมวันศุกร์
2. บันทึกข้อมูลตามแบบบันทึก
3. บันทึกภาพด้วยกล้องถ่ายภาพนิ่ง/ วิดีโอ

4. สัมภาษณ์ ผู้เรียน / ครู

ผู้ร่วมกิจกรรม

1. ผู้วิจัย
2. ครูทีมวิจัย
3. นักเรียน

สถานที่ / เวลา

ร.ร.อนุบาลแม่ชะจาน

มกราคม – มีนาคม 2548

ผลการศึกษากิจกรรมมนต์ขลังเสียงแห่งธรรม

จากการศึกษากิจกรรมมนต์ขลังเสียงแห่งธรรม พบว่า กิจกรรมพัฒนาวินัยดังกล่าว มีเป้าหมาย วัตถุประสงค์ วิธีดำเนินการ และผลการดำเนินกิจกรรม ดังนี้

3.8.1 เป้าหมาย : เด็กนักเรียนชั้นอนุบาล – ประถมศึกษาปีที่ 6

3.8.2 วัตถุประสงค์ : เพื่อให้นักเรียนได้ฝึกสมาธิในการสวดมนต์ ได้ฟังและชมเรื่องราวเกี่ยวกับธรรมะ จนเกิดความซึมซับในการปฏิบัติตนเป็นคนดี

3.8.3 วิธีดำเนินกิจกรรม

1) ประชาสัมพันธ์เชิญชวนให้นักเรียนได้ฟัง ได้ชมวิธีการสวดสรภัญญะ และชมวีซีดีธรรมะ

2) ให้นักเรียนฝึกสวดมนต์สรภัญญะทุกวันศุกร์ และเปิดวีซีดีให้ชมตอนพักเที่ยง

3) ประชาสัมพันธ์เชิญชวนนักเรียนเข้าร่วมประกวดแข่งขันการสวดสรภัญญะในงานประเพณีท้องถิ่น

4) ให้นักเรียนวิเคราะห์สรุปองค์ความรู้จากการชมวีซีดีและสะท้อนความรู้สึก ข้อคิดหรือหลักธรรมที่ได้

3.8.4 ผลการดำเนินกิจกรรม :

การสวดสรภัญญะพร้อมกันทั้งโรงเรียนอย่างต่อเนื่อง สม่ำเสมอช่วยให้นักเรียนสวดได้ไพเราะ พร้อมเพรียงกันด้วยเสียงเนิบช้าเยือกเย็นก้องกังวานในความเงียบภายในโรงเรียน ก่อให้เกิดสมาธิและช่วยให้เด็กเห็นคุณค่าของการสวดมนต์ ซึ่งถือว่าเป็นวิธีการหนึ่งในการสืบทอดพระพุทธศาสนา นักเรียนที่ได้ดูวีซีดี มีการสะท้อนความรู้สึกนึกคิด ช่วยให้เกิดคุณธรรมในจิตใจให้ความสำคัญต่อการทำความดี ละเว้นความชั่ว รู้จักจำแนกผิดชอบชั่วดี มีhiriโอบตตปปะละอายและเกรงกลัวต่อบาป มีการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมเข้าสู่ความสงบสำรวมและใจเย็นขึ้น

นอกจากนี้ยังได้รับรางวัลชนะเลิศการแข่งขันสวดสรภัญญะด้วย ทำให้นักเรียนมีกำลังใจในการทำ
ความดีต่อไป

กิจกรรมที่ 3.9 กิจกรรมงามอย่างไทยวินัยเยี่ยม

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษารูปแบบและเนื้อหาสาระของการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อฝึกวินัยนักเรียน
2. เพื่อศึกษาผลของการจัดกิจกรรม

วิธีการ/เครื่องมือ

1. สังเกตสถานการณ์ การจัดกิจกรรม
2. สังเกตพฤติกรรมผู้เรียน
3. สังเกตบทบาทการมีส่วนร่วมของครูผู้เกี่ยวข้อง
4. บันทึกภาพกิจกรรมด้วยกล้องถ่ายภาพนิ่ง / วิดีโอ

ผู้ร่วมกิจกรรม

1. ผู้วิจัย
2. ผู้ช่วยวิจัย
3. ครูทีมวิจัยแม่ชะจาน
4. นักเรียน

สถานที่ /เวลา

ร.ร.อนุบาลแม่ชะจาน
มกราคม – มีนาคม 2548

ผลการศึกษากิจกรรมงามอย่างไทยวินัยเยี่ยม

จากการศึกษากิจกรรมงามอย่างไทยวินัยเยี่ยม พบว่ากิจกรรมพัฒนาวินัยดังกล่าวมี
เป้าหมาย วัตถุประสงค์ วิธีดำเนินการและผลการดำเนินกิจกรรม ดังนี้

3.9.1 เป้าหมาย : นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 – 6

3.9.2 วัตถุประสงค์ : เพื่อให้นักเรียนมีระเบียบวินัยในตนเอง

3.9.3 วิธีดำเนินการ :

กิจกรรมงามอย่างไทยวินัยเยี่ยมมีการเน้นพฤติกรรมหลัก 3 กรณี คือ พฤติกรรม
การเข้าแถวเคารพธงชาติตอนเช้า พฤติกรรมการเดินแถวในการทำกิจกรรมต่าง ๆ และพฤติกรรม
เกี่ยวกับการรับประทานอาหาร ซึ่งเน้นในเรื่องมารยาทการรับประทานอาหาร ความพร้อมเพรียง
รวมทั้งการรู้จักกินให้พอดี มีขั้นตอนการดำเนินกิจกรรมดังนี้

1) ทางโรงเรียนเริ่มกิจกรรมโดยการให้ตัวแทนนักเรียน แต่ละชั้นประชุมร่วมกัน
วางหลักเกณฑ์การแข่งขัน โดยใช้ธงเหลืองเป็นสื่อแห่งชัยชนะ

- 2) แต่งตั้งคณะกรรมการประเมิน
- 3) ประชาสัมพันธ์แจ้งหลักเกณฑ์การให้ธงเหลือง แก่นักเรียนทั้งโรงเรียน
- 4) กำหนดให้คณะกรรมการประเมินพฤติกรรมวินัยในชั้นเรียนทุกวัน
- 5) มีการแจ้งผลการประเมินพร้อมทั้งแจกธงเหลืองในตอนเช้าหน้าเสาธง
- 6) รวบรวมคะแนนการประเมินพร้อมแจกรางวัลทุกสิ้นเดือน

นอกจากนี้ทางโรงเรียนยังมีการจัดกิจกรรมเสริมสร้างบรรยากาศ การเรียนรู้ในระหว่างดำเนินกิจกรรมหลักด้วย

3.9.4 ผลการดำเนินกิจกรรม

กิจกรรมเคารพธงชาติ : สภานักเรียนจะทำหน้าที่เป็นผู้ดำเนินการขับเคลื่อนกิจกรรม นับตั้งแต่การทำหน้าที่ควบคุมระบบเสียงตามสายเพื่อเปิด - ปิดเพลงหลายท่วงทำนอง เพื่อใช้สื่อสารถึงบทบาทหน้าที่ของนักเรียนในโรงเรียน เช่น เพลงที่เป็นสื่อเตือนให้ทำความสะอาดตามหน้าที่ที่นักเรียนในแต่ละชั้นเรียนได้รับมอบหมาย เพลงเตือนให้เตรียมตัวเข้าแถวซึ่งหมายถึงการสิ้นสุดกิจกรรมทำความสะอาด ผู้ทำหน้าที่และหรือคนอื่น ๆ จะต้องรีบไปล้างมือ หรือทำความสะอาดร่างกายและต่อมาก็จะเป็นเพลงเพื่อเตือนให้เข้าแถว นักเรียนทุกคนจะต้องจำชื่อสัญญาณเพลงทุกขั้นตอน หากยังจำไม่ได้ก็จะได้รับการเตือนบอกจากเพื่อน ๆ ตามที่สังเกตจะเห็นนักเรียนจัดระเบียบแถวและหยุดส่งเสียงพูดคุย เล่นกันภายในเวลาอันรวดเร็ว ภายใต้การกำกับดูแลของคณะกรรมการชั้นเรียนอีกทอดหนึ่งต่อจากคณะกรรมการสภานักเรียน โดยครูประจำชั้นเพียงแต่เฝ้าดูแลอยู่ห่าง ๆ ปรากฏจากการควบคุมบังคับเหมือนที่เคยทำมาในอดีต

เมื่อระเบียบแถวจัดเรียบร้อยและพร้อมแล้ว ผู้นำนักเรียนที่ทำหน้าที่เป็นประธานกิจกรรมเคารพธงชาติในวันนั้น ๆ ก็จะมีบัญชาการเคารพธงชาติ วงดุริยางค์ก็จะบรรเลงเพลงชาติไปพร้อม ๆ กับการเปล่งเสียงร้องเพลงชาติอย่างพร้อมเพรียงกัน ต่อจากนี้จึงเป็นรายการประกาศทั่วไปซึ่งดำเนินการโดยผู้นำนักเรียนทั้งสิ้น และระหว่างการประกาศข่าวนักเรียนจะตั้งใจฟังด้วยความสงบ เสร็จสิ้นการประกาศข่าวแล้วจึงเป็นเวลาของการสวดมนต์ทำสมาธิ ซึ่งหากฝนไม่ตก พื้นซีเมนต์ไม่เปียกก็จะใช้วิธีนั่งสวดมนต์ทำสมาธิภาวนาด้วยระบบอาณานาปณสติ ตามวิธีที่เรียนรู้จากวิทยากรศูนย์พัฒนาศีลธรรมเรียงกาหลง ประมาณ 5 - 10 นาที จึงร่วมกันแผ่เมตตาตามวิธีของศูนย์พัฒนาศีลธรรมเรียงกาหลง เช่นเดียวกัน นี่ถือเป็นเสร็จกิจกรรมเคารพธงชาติ และเดินแถวแยกย้ายกันเข้าชั้นเรียน ซึ่งนักเรียนทุกคนก็จะพยายามอยู่ในความสงบสำรวมในการรักษาระเบียบแถวจนถึงห้องเรียน

กิจกรรมการรับประทานอาหาร : ทางโรงเรียนได้ปรับระบบโภชนาการของนักเรียนหลังจากได้ไปศึกษาดูงานกลับมา โดยใช้นโยบายห้ามขาย - ห้ามรับประทานอาหารประเภทกรุบกรอบที่ใส่ผงชูรสภายในบริเวณโรงเรียน นักเรียนทุกชั้นเรียนต้องเดินแถวรับอาหารจน

ครบก่อน แล้วจึงกล่าวคำพิจารณาอาหารเพื่อเตือนสติร่วมกัน หลังจากนั้นจึงจะลงมือรับประทานอาหารไปพร้อม ๆ กัน ระหว่างที่รอคอยเพื่อนนักเรียนรับถาดอาหารจนครบถือเป็นการฝึกความอดกลั้นอดทนไปในตัว เมื่อรับประทานเสร็จต้องนำไปล้างด้วยตนเอง ทางทีมวิจัยแม่ชะจานกล่าวว่า กิจกรรมลักษณะนี้ช่วยเสริมสร้างสุขนิสัยการกินของเด็กให้รู้จักเห็นคุณค่าของอาหาร รู้จักกินให้พอดี รู้จักเลือกกินอาหารที่เป็นประโยชน์ มีมารยาทในการกินไม่หกเลอะเทอะและกะพ้ออ้อมไม่กินเหลือทิ้งเหลือขว้าง ทำให้โต๊ะอาหารและห้องอาหารสะอาดมีอนามัยดีกว่าเดิม เด็ก ๆ ได้ฝึกปฏิบัติซ้ำ ๆ ทุก ๆ วันจนเคยชินเป็นวิถีชีวิตในโรงเรียน จากที่เริ่มต้นสนใจด้วยรางวัลธงเหลืองจนกลายเป็นวิถีชีวิตปกติ

กิจกรรมที่ 3.10 กิจกรรมร้อยสายใจธรรมสัมพันธ์ผู้ปกครอง

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษารูปแบบและเนื้อหาสาระการจัดกระบวนการเรียนรู้ การปลูกฝังคุณธรรม

ระดับครอบครัว

2. เพื่อศึกษาผลของการจัดกิจกรรม

วิธีการ/เครื่องมือ

1. สังเกตการณ์ร่วมในกิจกรรมค่ายคุณธรรมสำหรับครอบครัวนักเรียน
2. สังเกตพฤติกรรมการเรียนรู้ของผู้เข้ารับการอบรม
3. ศึกษาเอกสารการประเมินผลของทีมวิจัย แม่ชะจาน
4. บันทึกภาพด้วยกล้องถ่ายภาพนิ่ง / วิดีโอ

ผู้ร่วมกิจกรรม

1. ผู้วิจัย
2. ผู้ช่วยวิจัย
3. ครูทีมวิจัย
4. ผู้ปกครอง
5. ตัวแทนนักเรียน
6. พระสงฆ์วิทยากร
7. แม่ชีวิทยากร

สถานที่ /เวลา

ร.ร.อนุบาลแม่ชะจาน

วันที่ 5 – 6 มีนาคม 2548

ผลการศึกษากิจกรรมร้อยสายใจธรรมสัมพันธ์ผู้ปกครอง

จากการศึกษากิจกรรมร้อยสายใจธรรมสัมพันธ์ผู้ปกครอง พบว่าชุมชนแม่ชะจานได้กำหนดเป้าหมาย วัตถุประสงค์ วิธีดำเนินการกิจกรรมและผลการดำเนินการ ดังนี้

3.10.1 เป้าหมาย : ผู้ปกครองนักเรียนโรงเรียนแม่ชะจาน

3.10.2 วัตถุประสงค์ : เพื่อให้ผู้ปกครองได้มีความรู้เกี่ยวกับคุณธรรมอย่างลึกซึ้ง จนสามารถปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดี และเห็นความสำคัญในกิจกรรมวิถีพุทธ ให้ความร่วมมือกับโรงเรียนในการปลูกฝังนักเรียนให้เป็นผู้มีสัมมาทิฐิ

3.10.3 วิธีดำเนินการ

ขั้นเตรียม : ทางโรงเรียนได้จัดประชุมผู้ปกครองนักเรียน เพื่อชี้แจงวัตถุประสงค์ของการจัดกิจกรรมร้อยสายใจธรรมสัมพันธ์ผู้ปกครอง โดยได้เชิญผู้วิจัยเข้าร่วมเวทีประชุม ผู้วิจัยได้ทำหน้าที่บอกเล่า ความเป็นมาและความสำคัญของการวิจัยแนวทางการปฏิรูปการศึกษาท้องถิ่นตามแนววิถีพุทธของชุมชนลุ่มน้ำแม่ลาว ซึ่งแยกเป็น 3 ชุมชน เฉพาะชุมชนแม่ชะจานนั้นผู้วิจัยได้สรุปลำดับขั้นตอนและความก้าวหน้าของการวิจัยพร้อมทั้งแสดงความชื่นชมในความตั้งใจและความรู้ความสามารถของผู้บริหารและคณะครูของโรงเรียน และร่วมเชิญชวนผู้ปกครองเข้าร่วมกิจกรรมกับทางโรงเรียน เพื่อให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ของกิจกรรม

อนึ่งในเวทีประชุมทางโรงเรียนได้มอบวุฒิบัตรให้กับผู้ปกครองที่เข้าร่วมกิจกรรมค่ายวิถีพุทธที่วัดพระธาตุแม่เจดีย์ด้วย แต่ในการประชุมครั้งนี้ไม่มีกิจกรรมกลุ่ม เพื่อสร้างการมีส่วนร่วมระดมความคิดเห็นแต่อย่างใด

ลำดับขั้นตอนต่อมา ทางทีมวิจัยแม่ชะจานได้จัดเวทีประชุมหารือร่วมกับคณะวิทยากรผู้จะมาให้การอบรมจากค่ายพัฒนาคุณธรรมพระยอดขุนพลเวียงกาหลง ศูนย์พัฒนาศีลธรรมเวียงกาหลง ตำบลเวียงกาหลง อำเภอเวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงราย โดยทางทีมวิจัยแม่ชะจานได้ชี้แจงวัตถุประสงค์ของการจัดกิจกรรม เพื่อให้ทางคณะวิทยากรให้ข้อเสนอแนะแนวทางการกำหนดหลักสูตร ผู้เข้ารับการอบรมและวิธีดำเนินการอบรม จนเป็นที่ตกลงเห็นพ้องต้องกันทั้งสองฝ่าย โดยเฉพาะในด้านผู้เข้ารับการอบรมนั้น พระเดชพระคุณหลวงพ่อดมฺมสาลิต เวียงกาหลงได้เมตตาเสนอแนะว่าควรมาทั้งครอบครัว ทางโรงเรียนจึงปรับแผนเป็นกลุ่มเป้าหมายระดับครอบครัวคือให้มาทั้งพ่อแม่ลูก

ในด้านการจัดเตรียมวัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ในการอบรม ทางคณะวิทยากรได้ขอให้ทางคณะครูจัดเตรียมถาดบรรจุทรายสำหรับวางเทียน จำนวน 10 ถาด เพื่อใช้ในพิธีกรรมตอนกลางคืนด้วย นอกจากนี้ผู้วิจัยมีส่วนร่วมจัดเตรียมกระต่ายรูปหัวใจสำหรับเขียนสะท้อนคิดรวมกับแม่ชีวิทยากร

ส่วนสถานที่จัดอบรม ทางโรงเรียนได้เลือกใช้ห้องสมุดของโรงเรียนเป็นสถานที่จัดอบรม “ค่ายผู้ปกครองวิถีพุทธ” ครั้งนี้

ระยะเวลาที่ใช้ในการอบรม 2 วัน กับ 1 คืน

ชั้นดำเนินการกิจกรรมการอบรม

กิจกรรมการอบรมแบ่งเป็นรูปแบบสำคัญได้ 6 ลักษณะ ได้แก่ กิจกรรมบรรยาย / สาธิต กิจกรรมสหนาการเพื่อการเรียนรู้ กิจกรรมพระคุณแม่ กิจกรรมดักบาตรเช้า กิจกรรมสวดมนต์ภาวนาและกิจกรรมเวทีสะท้อนคิด - สะท้อนความรู้สึก

3.10.4 ผลการดำเนินกิจกรรม

สาระสำคัญของการอบรม ได้แก่ มารยาทชาวพุทธหลักธรรมในการครองตน ครองคนและครองงาน หลักปฏิบัติทาน ศีล ภาวนา อริยสัจ 4 บุญ - บาป กรรมเวร ชาตินี้ชาติหน้า มรรคผล นิพพาน ความหมายของธรรม องค์ประกอบของธรรม ขณะบรรยายวิทยากรได้ใช้กระดานปฐพีเขียนและวาดภาพประกอบ ผู้บรรยายธรรม ได้แก่ ท่านพระครูสุเมธเดชา จิตตโช เจ้าอาวาสวัดกุแก้วธรรมาราม ต.แม่เจดีย์ อ.เวียงป่าเป้า จ.เชียงราย

ส่วนเนื้อหาด้านมารยาทชาวพุทธ และพระคุณแม่ บรรยายและสาธิตโดยแม่ชีอำไพ จากสำนักสงฆ์พุทธาศรี อ.วังเหนือ จ.เชียงราย

ผู้เข้ารับการอบรมซึ่งประกอบด้วย พ่อ - ลูก แม่ - ลูก และ พ่อ - แม่ - ลูก ได้ให้ความสนใจและตั้งใจรับการอบรมและเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ เป็นอย่างดี ขณะฟังการบรรยายธรรมก็อยู่ในอาการสงบสำรวมตั้งใจฟังและมีสีหน้าแสดงความเข้าใจและพึงพอใจในเนื้อหาการอบรมมีอาการยิ้ม และหัวเราะบางขณะอย่างเปลิดเปล็นและมีอาการทิ้งในสพระธรรม ซึ่งองค์บรรยายได้อธิบายด้วยภาษาที่เข้าใจง่าย เช่น อริยสัจ 4 ที่รวมลงในเรื่องทุกข์กับสุข ซึ่งขึ้นอยู่กับการสร้างเหตุ ถ้าสร้างเหตุให้ทุกข์ก็ทุกข์ สร้างเหตุให้สุขก็สุข ฯลฯ

เกมส์สหนาการที่เลือกมาให้ผู้เข้ารับการอบรมเล่นกันเป็นเกมปิดตาเดินทาง มีการแบ่งกลุ่มพ่อ แม่ ลูก คละกันและเกาะเอวต่อแถวกัน โดยมีผู้นำถูกปิดตา แต่ต้องพาหมู่คณะในแถวเดินทางไปตามที่ต่าง ๆ ซึ่งสำเร็จบ้างล้มเหลวบ้าง ทุกคนหัวเราะสนุกสนานทั้งผู้เล่นและผู้เชียร์ หลังจบเกมจึงมาสรุปบทเรียนกันเป็นที่เข้าใจเป็นอันดีเพราะได้แง่คิดในการดำเนินชีวิตร่วมกันในสังคม

กิจกรรมพระคุณแม่ จัดขึ้นในช่วงกลางคืนโดยจัดรูปแบบกิจกรรมแตกต่างจากกิจกรรมการบรรยายธรรมในช่วงกลางวัน เริ่มจากการจัดเวทีกิจกรรมโดยแบ่งเป็นสัดส่วนชัดเจน กล่าวคือ คณะสงฆ์จะนั่งสมาธิสงบสำรวมเรียงลำดับแถวหน้ากระดานอยู่บนยกพื้นด้านหน้าห้องประชุม ต่ำลงมาด้านซ้ายเป็นที่นั่งของแม่ชีอำไพ ซึ่งเป็นวิทยากรหลักและคุณครูของโรงเรียนเป็นวิทยากรประกอบ ส่วนบนพื้นตรงกลางห้องประชุมเป็นที่วางถาดบรรจุทรายเรียงแถวตามแนวยาวของห้องจำนวน 10 ถาด ผู้เข้ารับการอบรมนั่งกันคนละฟากมีถาดคั่นกลาง

สำหรับวิทยากรประกอบเป็นผู้ที่ผู้วิจัยได้เสนอแนะทางวิทยากรแม่ชี เพื่อให้คุณครูมีส่วนร่วม โดยผู้วิจัยได้ขอเชิญไปซ้อมอ่านบทกวีพระคุณของแม่ซึ่งนิพนธ์โดยรองสมเด็จพระพุทธพจนวราภรณ์วัดเจติยหลวง จังหวัดเชียงใหม่ โดยผู้วิจัยทำหน้าที่ประเมินและให้แนวทางเสริมความมั่นใจ

วิทยากรเริ่มต้นบรรยายถึงชีวิตที่จำเป็นต้องมีพระธรรมเป็นแสงส่องนำทาง ขณะบรรยายมีการดับไฟให้บรรยากาศตกอยู่ในความมืดมน จนกระทั่งเมื่อเนื้อหาการบรรยายเป็นเรื่องของแสงธรรมส่องนำชีวิตประธานสงฆ์ได้จุดเทียนสว่างขึ้นหนึ่งดวงแล้ว ให้องค์ต่อ ๆ มาจุดตามและต่อด้วย ผู้เข้าร่วมกิจกรรมทุกคน เป็นบรรยากาศทั้งดงาม เมื่อแสงสว่างเล็ก ๆ จากดวงเทียนถูกจุดกระจายแผ่ไปในระหว่างผู้คนเป็นพื้นที่ขยายกว้างออกไปทีละดวง ทีละดวง จนสว่างพร่างพรายในความมืด แลเห็นดวงหน้าทุกคนสว่างแวบตามแสงเทียน แล้ววิทยากรก็ให้ทุกคนอธิษฐานจิตแล้วนำดวงเทียนไปปักไว้ในถาดทราย ผู้เข้าร่วมกิจกรรมทุกคนต่างเคลื่อนไหวด้วยอาการสงบแลดูขรึมขลัง ศักดิ์สิทธิ์และมีพลัง

ต่อจากนี้วิทยากรได้บรรยายถึงความจริงของการกำเนิดชีวิตมนุษย์ ซึ่งต้องผ่านความยากลำบากและทุกข์ทรมานของผู้เป็นแม่ แล้วก็เปิดมัลติมีเดียให้ชมภาพการคลอดบุตรของหญิงผู้เป็นแม่ การผ่าเลี้ยงดูทารกจนโตเป็นใหญ่ เพื่อให้เห็นบทบาทอันสูงค่าของผู้เป็นแม่สื่อเรื่องนี้ มีบทเพลงประกอบ ทั้งภาพและเสียงตรึงใจผู้ชมให้ฟังดูอย่างใจจดใจจ่อและเกิดความรู้สึกโชนอ่อนคล้อยตาม เมื่อสื่อจบลง แม่ชีวิทยากรได้บรรยายถึงพระคุณของแม่โดยละเอียด ตามด้วยบทเพลงที่ร้องสดของหญิงผู้เป็นแม่คนหนึ่งที่แสดงความรักห่วงหาอาทรบุตร และย้ำตามด้วยบทกวีพระคุณแม่ที่มีพลังสัมผัสเตือนความรู้สึกได้อย่างลึกซึ้งทั้งความหมกมุ่น และห่วงหาของการอ่านอันไพเราะได้จังหวะจะโคนของคุณครูนางนุชเป็นการตรึงบรรยากาศให้สงบนิ่งท่ามกลางแสงสว่างแวบสว่างเรืองของดวงเทียน แม่กับลูก พ่อกับลูก หลายคู่ขยับกายโอบกอดกันด้วยใจรักซาบซึ้ง แลเห็นรอยทางน้ำตาที่หยาดไหลอาบแก้มคุณพ่อ คุณแม่ คุณลูก หลายคน คุณครูนักวิจัยทีมแม่ชะจานหลายคนจดบันทึกสถานการณ์ไปซึบน้ำตาไปด้วย ผู้วิจัยเองก็ร่วมปิติตื่นตัน และตกตลึงไปกับภาพที่ไม่คาดคิดมาก่อน นับเป็นสถานการณ์เก็บบันทึกข้อมูลการวิจัยที่มีชีวิตชีวาอย่างยิ่ง ส่วนคณะสงฆ์ทั้ง 5 รูป ก็ยังคงนั่งสมาธิสงบสำรวมอยู่โดดเด่นเป็นหลักชัยในท่ามกลางความหวั่นไหวต่อพลังแห่งพระคุณแม่ของเหล่าภราดรทุกคนทั้งเด็กทั้งผู้ใหญ่

เมื่อการบรรยายเสร็จสิ้นลง ทางวิทยากรได้เชิญชวนให้สมาชิกครอบครัวทั้งหลายได้แสดงความคิดเห็น ความต้องการที่จะให้ครอบครัวสุขสงบ พ่อแม่ลูกบางคู่ได้ออกมาแสดงความรู้สึกที่ดีต่อกัน ได้ใช้เวทีธรรมในคืนนี้เป็นเวทีแห่งการขอขมา และขอโทษกรรมระหว่างกัน ท่ามกลางประจักษ์พยานที่ร่วมอนุโมทนาด้วยน้ำตาเนืองนองด้วยความตื่นตันใจไปพร้อม ๆ กับเสียงสั่นครี๊ปปนระอื้นของคู่กรณีต่างทำให้สำนึกรักและผูกพันกันและกัน

เช้าตรู่วันรุ่งขึ้น เป็นกิจกรรมตักบาตรบูชาคุณพระสงฆ์ และฝึกลดละความตระหนี่และความโลภ มีการปูเสื่อรองนั่งสำหรับผู้ตักบาตรจัดเป็นแนวยาวไปตามถนนภายในโรงเรียน คณะสงฆ์ก็เดินรับบิณฑบาต เสร็จแล้ว กลับเข้าห้องอบรม เพื่อกล่าวคำถวายข้าวพระพุทธ อธิษฐานจิตภาวนาและแผ่เมตตาให้สรรพสัตว์

เมื่อรับประทานอาหารเสร็จแล้ว เป็นกิจกรรมให้เขียนสะท้อนความรู้สึกนึกคิดลงในกระดาษรูปหัวใจ โดยทางทีมวิจัยได้กำหนดไว้ 4 หัวข้อ ฝ่ายพ่อแม่ 2 หัวข้อ ฝ่ายลูก 2 หัวข้อ ได้แก่ ลูกที่พ่อแม่อยากให้ เป็น สิ่งที่ยากสารภาพต่อลูก พ่อแม่ที่ลูกอยากให้เป็นและสิ่งที่ยากสารภาพต่อพ่อแม่ ซึ่งทางทีมวิจัยได้สรุปดังนี้

1) ลูกที่พ่อแม่อยากให้ เป็น ได้แก่ อยากให้ลูกเป็นคนดีมีเมตตาต่อผู้อื่น เป็นคนประหยัด อดออม อดทน ตั้งใจเรียน ไม่เกเร ไม่ดื้อ ไม่ซน ไม่พูดโกหก ไม่เป็นเด็กซนโหมย มีความรับผิดชอบ กล้าคิดกล้าแสดงออกในทางที่ดี วุ่นวายน้อย เชื่อฟังคำสั่งสอนของพ่อแม่ ครูอาจารย์ เป็นต้น

2) สิ่งที่ยากสารภาพต่อลูก ได้แก่ บางครั้งพ่อแม่ดูคำเขียนดีลูกก็เพราะรักลูกอยากให้ เป็นคนดีไม่ดื้อไม่ซน จะทำตัวเป็นตัวอย่างที่ดี ไม่ดื่มสุรา สิ่งที่ไม่ทำตัวเป็นตัวอย่างที่ไม่ดีก็คือดื่มสุรา ที่ดื่มเพราะเครียดกับปัญหาชีวิตในบางเรื่องลูกไม่สามารถรับรู้ได้ แม่จะพยายามดื่มให้น้อยลง จะเป็นตัวอย่างที่ดีต่อลูก เคยดูคำเขียนดีลูกทำแล้วก็รู้สึกเสียใจ เป็นต้น

3) พ่อแม่ที่ลูกอยากให้เป็น ได้แก่ ไม่ดุด่า ไม่อยากให้พ่อแม่ทะเลาะกัน ไม่อยากให้พ่อแม่ดื่มสุรา เบียร์ ยาเสพติด อยากให้เข้าใจลูก ไม่บังคับมากเกินไป ให้เวลากับลูก เป็นคนใจมีศีลธรรม เอาใจใส่ดูแลลูก อยากให้รักชาติ โดยเฉพาะศีลข้อ 5 เป็นต้น

4) สิ่งที่ยากสารภาพต่อพ่อแม่ ได้แก่ บางครั้งเถียง หรือด่าพ่อแม่ หรือทำอะไรที่ไม่ดี ขอให้พ่อแม่ให้อภัย ขอโทษที่ไม่ได้ช่วยแม่ทำงาน ต่อไปจะช่วยแม่ทำงาน ตั้งใจเรียน ไม่ดื้อ ขอสัญญาว่าจะเป็นเด็กดี เป็นต้น

ตอนบ่ายก่อนเสร็จสิ้นการอบรมทั้งคณะสงฆ์ แม่ชีวิฑาภกร และผู้เข้ารับการอบรมทุกคน ได้เดินทางจากโรงเรียนไปที่วัดหนองบัว ซึ่งอยู่ติดกับบริเวณโรงเรียน เพื่อไปรับฟังโอวาทจากเจ้าคณะตำบล แม่เจดีย์ (มหานิกาย) ซึ่งเป็นเจ้าอาวาสวัดหนองบัวและรับแจกเกียรติบัตรรับรองการเข้ารับการอบรมในค่ายคุณธรรมครอบครัววิถีพุทธ

หลังจากผ่านกิจกรรมการอบรมไปแล้ว ทางทีมวิจัยแม่ชีเจดีย์พบว่า ผู้ปกครองบางส่วนที่เข้าร่วมกิจกรรม ได้ปรับเปลี่ยนพฤติกรรม ลด ละ เลิก อบายมุข เข้าใจลูกและให้ความร่วมมือกับทางโรงเรียนในการแก้ไขปัญหานักเรียนเป็นอย่างดี

นอกจากนี้ผู้ปกครองที่เข้าร่วมกิจกรรมครั้งนี้ ยังได้เกิดความประทับใจในคุณค่าและประโยชน์ของกิจกรรม และเสนอแนะให้จัดซ้ำอีก ทั้งช่วยบอกกล่าวประชาสัมพันธ์ไปยังเพื่อนผู้ปกครองนักเรียนที่ไม่ได้เข้าร่วมกิจกรรมได้ทราบถึงคุณค่าประโยชน์ของกิจกรรมนี้ด้วย และ

เสนอแนะว่าครั้งต่อไปควรจัดที่วัด เพราะบรรยากาศเอื้อต่อการเรียนรู้ได้ดีกว่าในโรงเรียน โดยเฉพาะที่ศูนย์พัฒนาศิลธรรมเวียงกาหลง

ในระหว่างเข้ารับการอบรม มีคุณยายคนหนึ่งแอบมากระซิบเบา ๆ กับผู้วิจัยเชิงสารภาพเปิดเผยว่าได้หลบออกไปเล่นการพนันระยะหนึ่ง แต่นับตั้งแต่จะไปจะหยุดทำสิ้นเชิง เพราะสามีเองก็เคยดักเตือนเป็นประจำ แต่ตนไม่เชื่อ แต่ตอนนี้รู้แล้วจะแก้ไขตนเองไปเสีย ๆ โดยไม่บอกสามี แต่ให้เขารู้เอง

**กิจกรรมที่ 3.11 กิจกรรมค่ายคุณธรรมพฤติกรรมเปลี่ยนไป สำหรับนักเรียนชั้น
ป.3 – ป.4 และ ป.5 – ป.6**

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษารูปแบบและเนื้อหาสาระของกระบวนการจัดการเรียนรู้หลักธรรมในพุทธศาสนาและมารยาทชาวพุทธ
3. เพื่อศึกษาผลการจัดกิจกรรม

วิธีการ/เครื่องมือ

1. สังเกตกิจกรรมในค่ายคุณธรรม
2. บันทึกข้อมูลตามแบบบันทึก
3. บันทึกภาพนิ่ง / วิดีโอ
4. ศึกษาเอกสารรายงานของทีมวิจัย

ผู้ร่วมกิจกรรม

1. ผู้วิจัย
2. ผู้ช่วยวิจัย
3. ทีมวิจัยแม่ชะจาน
4. นักเรียน
5. ทีมพระวิทยากร

สถานที่ /เวลา

ร.ร.อนุบาลแม่ชะจาน

- ชั้น ป.3 – ป.4 วันที่ 7 – 9 มีนาคม 2548

ผลการศึกษากิจกรรมค่ายคุณธรรมพฤติกรรมเปลี่ยนไป

จากการศึกษากิจกรรมค่ายคุณธรรมพฤติกรรมเปลี่ยนไป พบว่าทางชุมชนแม่ชะจานได้กำหนดเป้าหมาย วัตถุประสงค์ วิธีดำเนินกิจกรรมและผลการดำเนินกิจกรรม ดังนี้

3.11.1 เป้าหมาย : นักเรียนชั้นประถมปีที่ 3 – 6

3.11.2 วัตถุประสงค์ : เพื่อให้นักเรียนได้มีความรู้เกี่ยวกับหลักธรรมของพุทธศาสนา ได้ฝึกปฏิบัติจริงเกี่ยวกับมารยาทชาวพุทธ เกิดความตระหนักในการปฏิบัติตนให้เป็นผู้มีสัมมาทิฐิ

3.11.3 วิธีดำเนินการกิจกรรม : แยกเป็น 2 ระยะ คือระดับชั้น ป.3 – ป.4 ใช้เวลา 2 วัน 1 คืน และชั้น ป.5 – ป.6 ใช้เวลา 3 วัน 2 คืน

ขั้นเตรียม : ทางทีมวิจัยชุมชนแม่ชะจานได้ประชาสัมพันธ์แจ้งให้นักเรียนและผู้ปกครอง, รับทราบ ติดต่อวิทยากรคณะพระธรรมทูตเวียงป่าเป้าเป็นผู้ให้การอบรมหลักในค่าย จัดเตรียมสถานที่โดยใช้อาคารโรงประชุม ซึ่งเป็นอาคารเปิดโล่งไม่มีฝ้าผนังเป็นที่ประกอบกิจกรรมการอบรม และใช้ห้องเรียนช่วงชั้นต่าง ๆ เป็นที่พักนอน มีครูประจำชั้นรับผิดชอบดูแลทั่วไปจัดเตรียมเอกสารสำหรับใช้สวดมนต์ไหว้พระ และอาหารกับเครื่องดื่ม

ขั้นดำเนินการกิจกรรม : คณะวิทยากรเป็นพระสงฆ์ทั้ง 5 รูป มีทั้งระดับเจ้าอาวาส ครูใหญ่ โรงเรียนพระปริยัติธรรม และพระอาจารย์โรงเรียนพระปริยัติธรรมในอำเภอเวียงป่าเป้า ในการนี้ทางคณะพระวิทยากรได้นิมนต์พระเถระผู้ใหญ่ ซึ่งได้แก่รองเจ้าคณะอำเภอมาให้อธิวาสนในช่วงวันแรกของกิจกรรมด้วย ส่วนการดำเนินการกิจกรรมค่ายอบรมครั้งนี้เน้นกิจกรรมหลักอยู่ที่การฝึกมารยาทชาวพุทธการเรียนรู้ศีลห้าจากการบรรยาย ท่องจำและชมวีดิทัศน์การตุนประกอบสาระว่าด้วยผลการละเมิดศีลห้าต้องตกนรกได้รับความทุกข์ทรมานแบบต่าง ๆ การจัดฐานการเรียนรู้เป็นประเด็นต่าง ๆ โดยใช้สถานที่ภายในบริเวณโรงเรียน เช่น สนามบาสเก็ตบอล ใต้ร่มไม้ ในห้องประชุม เป็นต้น มีการเน้นการจัดระเบียบวินัยแถว ทั้งการลุก การนั่ง การจัดระเบียบการวางรองเท้า พระวิทยากรทุกรูปมีบทบาทในฐานะวิทยากรโดยตรง ส่วนผู้บริหารโรงเรียนและคณะครูทำหน้าที่อำนวยความสะดวก คอยดูแลอยู่ห่าง ๆ ส่วนใหญ่จะมอบให้เป็นภารกิจของคณะวิทยากร ยกเว้นกิจกรรมช่วงกลางคืน จึงจะเข้าร่วมสังเกตการณ์อย่างใกล้ชิด และคอยดูแลตอนเช้าที่พักผ่อนคืนในโรงเรียน

3.11.4 ผลการดำเนินการกิจกรรม : ค่อนข้างสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของกิจกรรม ทางทีมวิจัยแม่ชะจานพบว่า นักเรียนได้ฝึกปฏิบัติจริงในด้านการทำสมาธิ การทำบุญตักบาตร (ทาน) มารยาทชาวพุทธ การถวายเครื่องไทยทาน การสมาทานศีล ได้องค์ความรู้ด้านหลักธรรมไตรสิกขา ศีล สมาธิ ปัญญา จากพระวิทยากร นอกจากนี้นักเรียนได้เกิดความเชื่อมั่นในการทำสมาธิ และปฏิบัติตนเป็นสัมมาทิฐิ นอกจากนี้เด็ก ๆ สามารถท่องศีลห้าเป็นคำคล้องจองได้ ซึ่งถือเป็นเครื่องเตือนใจให้สำรวมระวังตน เป็นต้น

กิจกรรมที่ 3.12 กิจกรรมแรลลี่คุณธรรม ชั้น ป.1 – ป.2

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษารูปแบบและเนื้อหาสาระของกระบวนการเรียนรู้
2. เพื่อศึกษาผลของการจัดกิจกรรม

วิธีการ / เครื่องมือ

1. สังเกตกิจกรรมในค่ายคุณธรรมชั้น ป.1 – ป.2
2. บันทึกข้อมูลตามแบบบันทึก
3. บันทึกภาพ
4. ศึกษาเอกสารรายงานทีมวิจัยแม่ชะจาน

ผู้ร่วมกิจกรรม

1. ผู้วิจัย
2. ผู้ช่วยผู้วิจัย
3. นักเรียน
4. ทีมพระวิทยากร พระธรรมทูต
5. คณะครู

สถานที่/เวลา

โรงเรียนอนุบาลแม่ชะจาน

- ชั้น ป.1 - ป.2 วันที่ 21 – 22 กุมภาพันธ์ 2548

ผลการศึกษากิจกรรมแรลลี่คุณธรรม

จากการศึกษากิจกรรมแรลลี่คุณธรรม พบว่าทีมวิจัยชุมชนแม่ชะจานได้กำหนดเป้าหมาย

วัตถุประสงค์ วิธีดำเนินการ และผลการดำเนินกิจกรรม ดังนี้

3.12.1 เป้าหมาย : นักเรียนชั้นอนุบาล และประถมศึกษาปีที่ 1 – 2

3.12.2 วัตถุประสงค์ : เพื่อให้นักเรียนได้ความรู้เกี่ยวกับหลักธรรมของพุทธศาสนา เกิดความตระหนักในการปฏิบัติตนเป็นผู้มีสัมมาทิฐิ และสามารถปฏิบัติตนตามมารยาทชาวพุทธที่ดีได้

3.12.3 วิธีดำเนินการ : ใช้ระยะเวลาเพียง 1 วันไม่ค้างแรม

ขั้นเตรียม : ทางทีมวิจัยแม่ชะจานได้จัดเตรียมสถานที่เพื่อจัดกิจกรรมในวันเปิดเรียนธรรมดา โดยใช้พื้นที่ในห้องว่างภายในอาคารเรียน พื้นที่ห้องสมุด และภายในวัดใกล้เคียง นอกจากนี้ยังได้ประสานกับทีมพระวิทยากรชุดเดิมให้มาเป็นผู้จัดกระบวนการเรียนรู้

ขั้นดำเนินการ : คณะพระวิทยากรได้แบ่งเนื้อหาสาระการเรียนรู้ออกเป็นฐาน ต่าง ๆ ได้แก่ มารยาทไทย ฐานคุณธรรม ฯลฯ โดยทางทีมวิจัยชุมชนแม่ชะจานก็ได้แบ่งนักเรียนเป็นกลุ่มตามช่วงชั้น และเวียนกันเข้าเรียนรู้กับวิทยากรตามฐานต่าง ๆ ตลอดทั้งวัน

3.12.4 ผลการดำเนินกิจกรรม :

นักเรียนได้เรียนรู้อย่างสนุกสนานตามฐานต่าง ๆ นอกชั้นเรียน และผ่านการเรียนรู้ในกิจกรรมที่หลากหลาย ได้ความรู้ความเข้าใจและวิธีปฏิบัติเกี่ยวกับมารยาทชาวพุทธ คือ 5 การจำแนกผิดชอบชั่วดี รู้จักบาปบุญคุณโทษ

กิจกรรมช่วยให้ทางวัดกับทางโรงเรียนได้เชื่อมความสัมพันธ์เกื้อกูลในการร่วมกันจัดการศึกษาท้องถิ่นอย่างเป็นระบบและแน่นแฟ้นมากขึ้น

กิจกรรมที่ 4 กิจกรรมกระบวนการเรียนรู้ตามแนววิถีพุทธเพื่อพัฒนาคุณธรรมนักเรียน

โรงเรียนสันมะเค็ด

กิจกรรมที่ 4.1 กิจกรรมวิจัยชั้นเรียนเรื่อง “แม่ลาวสายน้ำเส้นชีวิตของชุมชนวัดอุประสงค์

1. เพื่อศึกษาถึงรูปแบบการนำเอาหลักธรรมทศ บารมี หลักอริยสัจ 4 และหลักไตรสิกขา ไปใช้ในการอนุรักษ์แหล่งน้ำในชุมชน

2. เพื่อศึกษาถึงผลที่เกิดจากกระบวนการเรียนรู้ระดับต่างๆ ของนักเรียนและชุมชนร่วมกับผู้วิจัยชั้นเรียน

วิธีการ/เครื่องมือ

1. สังเกตการณ์ร่วมในขั้นการวางแผนดำเนินการร่วมกันระหว่างครู – นักเรียน และชุมชน
2. สังเกตการณ์ร่วมในขั้นการดำเนินกิจกรรม
3. ร่วมศึกษาผลที่เกิดขึ้นหลังจากสิ้นสุดกิจกรรม

ผู้ร่วมกิจกรรม

1. ผู้วิจัย
2. ครูผู้วิจัยชั้นเรียน
3. นักเรียนชั้นป.6
4. ชุมชน 3 หมู่บ้านในพื้นที่วิจัย
5. ผู้ช่วยวิจัย

สถานที่ /เวลา

1. โรงเรียนบ้านสันมะเค็ด
2. ในหมู่บ้าน สันมะเค็ด, สันชีเหล็กและหัวฝาย

มกราคม – มีนาคม 2548 ไปร่วมศึกษา 3 ครั้ง

ผลการศึกษากิจกรรม “แม่ลาว...สายน้ำเส้นชีวิตของชุมชน”

จากการศึกษากิจกรรม “แม่ลาว...สายน้ำเส้นชีวิตของชุมชน” พบว่า ครูผู้รับผิดชอบกิจกรรม กำหนดวัตถุประสงค์ รูปแบบและเนื้อหาสาระการเรียนรู้ และผลที่เกิดจากกิจกรรม ดังนี้

1. วัตถุประสงค์ของกิจกรรมการเรียนรู้

เพื่อนำหลักธรรมชาติบำบัดมี หลักอริยสัจ 4 และหลักไตรสิกขา ไปใช้ในการพัฒนาคุณธรรมการอนุรักษ์ แหล่งน้ำในชุมชนของนักเรียน

2. รูปแบบและเนื้อหาสาระของกิจกรรม

ในด้านรูปแบบและเนื้อหาสาระของกิจกรรม ครูผู้รับผิดชอบได้นำหลักการจัดการสอนแบบกรณีศึกษาซึ่งเน้นกระบวนการสืบค้นหาเหตุที่มาของปัญหาเฉพาะกรณีมาเป็นเครื่องจัดการเรียนรู้ และใช้สถานการณ์จริง หรือการเรียนรู้ตามสภาพจริง คือ น้ำแม่ลาว บ่อปลาชุมชน แม่น้ำ โป่งนกโป่งผา น้ำแม่ห้วยลึก ทั้ง 4 แห่ง เป็นแหล่งเรียนรู้ให้กับเด็ก ๆ

3. วิธีการเรียนรู้

กิจกรรมเริ่มต้นการให้เด็กวางแผนการเรียนรู้ โดยให้เด็กตั้งคำถามสืบค้น และสำรวจสถานที่และเก็บข้อมูลแหล่งน้ำ โดยการสัมภาษณ์ชาวบ้าน ในด้านเกี่ยวกับสภาพทั่วไปของแหล่งน้ำสาธารณะทั้ง 4 แห่ง สิ่งมีชีวิตในน้ำซึ่งบ่งบอกถึงคุณภาพว่ามีปัญหาอะไร มีสาเหตุอะไร ต่อจากนี้จึงนำผลการเรียนรู้มาเปรียบเทียบอดีต/ปัจจุบัน เมื่อได้ข้อมูลแล้วจัดบันทึกในรูปแบบของ mind mapping โดยครูติดตามเป็นที่เลื่อง คอยให้คำปรึกษาและกระตุ้นทุกขั้นตอน จนเมื่อได้ผลแล้วก็นำมาสรุปกับกลุ่มเพื่อน นำเสนอหน้าชั้น แลกเปลี่ยนประสบการณ์และผลการศึกษา เติมเต็มข้อมูลซึ่งกันและกัน แล้วสรุปเป็นภาพรวมผลการศึกษารายชั้นเรียน ในกระดานปรู๊ฟ กิจกรรมนี้สิ้นสุดลงก่อนเสร็จสิ้นกระบวนการเพราะปิดภาคเรียน

4. ผลการจัดกิจกรรมการเรียนรู้

เด็กได้เรียนรู้สภาพปัญหาที่เป็นสภาวะของทุกข์ของชุมชน อันเป็นประเด็นแหล่งน้ำในชุมชน โดยมีการสำรวจแหล่งน้ำต่าง ๆ ในชุมชน ทั้งลงไปดูในแหล่งน้ำและสัมภาษณ์ชาวบ้าน และพบว่า ตลิงพัง ท้องน้ำตื้นเขิน มีขยะพลาสติกทับถม มีกลิ่นเหม็นไม่สะอาด สิ่งมีชีวิตน้อยลง โดยเฉพาะสัตว์ที่เป็นอาหาร และปริมาณน้ำน้อยลง และแห้งขอดในบางแหล่งไม่เพียงพอต่อการอุปโภค เมื่อทราบปัญหาแล้วได้สืบสาวสาเหตุของปัญหาพบว่า ในอดีตสภาพแหล่งน้ำในชุมชนไม่สะอาด มีปริมาณเพียงพอแก่การใช้สอย เพราะมีจำนวนประชากรน้อย ไม่มีการแก่งแย่งกันใช้น้ำ มีป่าไม้มาก มีต้นไม้และต้นไม้อยู่สองฝั่งน้ำแม่ลาว ไม่มีการใช้สารเคมีและถุงพลาสติกในการเพาะปลูก ปัจจุบันสภาพแหล่งน้ำมีปัญหาตื้นเขิน เพราะจำนวนประชากรเพิ่มขึ้นมาก มีการใช้ปริมาณน้ำมากขึ้น ป่าไม้ถูกทำลาย กอไผ่ตามริมฝั่งเหลือเพียง 2 กอ นอกนั้นถูกขุดหน่อออก ฟันต้นไปใช้ประโยชน์โดยไม่มีโอกาสเกิดขึ้นใหม่ ดังคำกล่าวที่ว่า “เก่าแก่ตายไป แก่ใหม่ก็บ่ได้เกิด” ทำให้ตลิงพัง เมื่อตลิงพังก็ทำให้ดินลงไปทับถมผสมกับขยะ ซึ่งมีเป็นจำนวนมาก มีการเพาะปลูกแบบเข้มข้น ใช้สารเคมีและถุงดำ ทั้งลงในแม่น้ำทับถมกับดินจากตลิงพัง โรงงานอุตสาหกรรมผลิตชิงคอง ในพื้นที่หมู่บ้านของนายทุนต่างถิ่น ถ่ายเทน้ำเสียลงในแม่น้ำ สาเหตุเหล่านี้กระทบกับ

สิ่งมีชีวิตในแหล่งน้ำ ปู ปลา ตัวใหญ่ ๆ ไม่สามารถอยู่อาศัยในแหล่งน้ำ และเมื่อสืบสาวสาเหตุระดับลึกลงไป เด็กก็พบว่าทั้งหมดนั้นมาจาก “คน” ที่เห็นแก่ตัว

กิจกรรมได้ดำเนินไปจนถึงเวลาปิดภาคการศึกษาจนถึงระดับค้นพบสาเหตุของปัญหา โดยยังไม่ได้ให้เด็กทำการวิเคราะห์และนำ “หลักฐาน” ไปอธิบายกระบวนการเรียนรู้ รวมทั้งผลทางด้านคุณธรรมที่เกิดขึ้นในใจเด็ก และยังไม่ได้ดำเนินไปถึงขั้นกำหนดทางเลือก หรือวิธีแก้ปัญหา รวมทั้งการกำหนดเป้าหมายหรือผลที่ต้องการ

กิจกรรมที่ 4.2 การศึกษากิจกรรมวิจัยชั้นเรียนเรื่อง “การเรียนรู้คุณธรรมผ่านกิจกรรมบริการชุมชน (เช่น งานฉาปนกิจศพ งานบุญอื่นๆ)”

วัตถุประสงค์

1. ศึกษารูปแบบและเนื้อหาสาระของกระบวนการเรียนรู้คุณธรรมด้านความมีเมตตา

เสียสละ

2. ศึกษาผลการเรียนรู้ของนักเรียนที่เข้าร่วมกิจกรรม

วิธีการ/เครื่องมือ

1. สังเกตการณ์ร่วม ในงานประเพณีฝังลูกนิมิตวัดสันมะเค็ด
2. บันทึกภาพ
3. สัมภาษณ์นักเรียนที่เข้าร่วมกิจกรรม

ผู้ร่วมกิจกรรม

1. ผู้วิจัย
2. ครูนักวิจัยชั้นเรียน
3. นักเรียน
4. ชาวบ้านและคณะสงฆ์ผู้เข้าร่วมกิจพิธี

สถานที่ /เวลา

วัดสันชีเหล็กในงานประเพณีฝังลูกนิมิต

22 มีนาคม 2548

ผลการศึกษากิจกรรมการเรียนรู้คุณธรรมผ่านกิจกรรมบริการชุมชน

จากการศึกษากิจกรรมการเรียนรู้คุณธรรมผ่านกิจกรรมบริการชุมชน พบว่าทางทีมวิจัยสันมะเค็ดได้กำหนดรูปแบบและเนื้อหาสาระ และผลของการดำเนินกิจกรรม ดังนี้

1. วัตถุประสงค์ของกิจกรรมการเรียนรู้
 - ทีมวิจัยสันมะเค็ด ได้กำหนดจุดประสงค์ของกิจกรรม ดังนี้
 - 1.1 เพื่อฝึกให้เด็กรู้จักการเป็นผู้มีความเมตตาเสียสละ รู้จักให้บริการชุมชน
 - 1.2 เพื่อฝึกคุณธรรมด้านความรับผิดชอบ

2. วิธีดำเนินการ

ทางทีมวิจัยสันมะเค็ดได้เลือกสถานการณ์ที่เป็นงานประเพณีในชุมชนเป็นแหล่งเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณธรรม 3 สถานการณ์ ซึ่งแต่ละสถานการณ์การเรียนรู้ ทางครูผู้สอนจะให้เด็กวางแผนการเรียนรู้ โดยใช้ใบงานเป็นเครื่องมือ ในใบงานจะเป็นคำถามนำไปสู่การปฏิบัติ เพื่อหาข้อมูลหรือคำตอบ เช่น

- ลักษณะของงานประเพณีเป็นอย่างไร
- งานประเพณีมีความสำคัญอย่างไร
- พิธีกรรมขั้นตอนอย่างไร เกิดอะไรขึ้นบ้าง
- ในฐานะที่นักเรียนเป็นสมาชิกในชุมชน จะมีส่วนร่วมอย่างไร ส่วนครูก็จะติดตามใบสังเกตการณ์ และมีส่วนร่วมในลักษณะต่าง ๆ ดังนี้

2.1 งานประเพณีทอดผ้าป่า วัดสันมะเค็ด เด็กทั้งโรงเรียนได้แต่งชุดขาวเดินขบวนถือธงไปรับผ้าป่า เป็นต้น

2.2 งานประเพณีฝังลูกนิมิตที่วัดสันขี้เหล็ก เด็กบางส่วนจะอาสาเข้าไปบริการชุมชนตามคุ่มอาหาร น้ำดื่ม เพื่อเสิร์ฟให้ชาวบ้าน เด็กบางส่วนจะอาสาช่วยงาน เด็กบางส่วนก็แต่งชุดขาวเข้าร่วมขบวนแห่

2.3 งานประเพณีฉลองพัทธศ ทานพระครู เด็ก ๆ ก็จะแต่งชุดขาวเดินขบวนแห่พัทธศร่วมกับขบวนของชาวบ้าน

2.4 งานทำบุญวันเกิดของสำนักบ่าเพ็ญพรตที่ตั้งอยู่ในเขตหมู่บ้าน เด็ก ๆ ก็ไปร่วมเตรียมจัดทำเครื่องสักการะ ในรูปดอกไม้ใบตอง เช่น การปักกลีบบัวเป็นจำนวนมาก เป็นต้น

เมื่อเด็กกลับจากการทำกิจกรรมบริการชุมชน แล้วก็จะช่วยกันสรุปบทเรียนที่ได้เรียนรู้โดยการเขียนรายงานส่ง

3. ผลที่เกิดจากกิจกรรมการเรียนรู้

3.1 ในด้านคุณธรรมความมีเมตตาเสียสละนั้นเด็กได้เรียนรู้ที่จะเป็นผู้ให้อย่างแท้จริง เพราะเป็นกิจกรรมที่ทำแล้วไม่ได้รับสิ่งตอบแทนเป็นผลประโยชน์ แต่สิ่งที่ได้จากการเป็นผู้ให้คือ “ได้บุญ” ดังคำตอบของเด็กนักเรียนที่ผู้วิจัยไปสัมภาษณ์ในงานฝังลูกนิมิตวัดสันขี้เหล็ก เมื่อถูกถามว่า “หนูมาทำไม” เด็กตอบว่า “อยากได้บุญค่ะ”

3.2 ในด้านคุณธรรมเกี่ยวกับความรับผิดชอบ งานประเพณีแต่ละอย่างแต่ละสถานการณ์ เด็กจะได้รับมอบหมายให้รับผิดชอบภารกิจต่าง ๆ ซึ่งต้องมีความอดทน พยายามที่ต้องทำให้ได้และทำให้สำเร็จ ขบวนพาเหรดในชุดขาวของเด็ก ๆ เป็นภาพความเสียสละ พร้อมเพียง ที่มาจากความรับผิดชอบต่อเป็นพื้นฐาน

3.3 ในด้านสัมพันธภาพกับชุมชน ชุมชนมีความยินดีพอใจที่เห็นลูกหลานเข้าไปมีส่วนร่วมอย่างมีระเบียบและชัดเจน เป็น “หัวเรี่ยวหัวแรง” สำคัญที่ทำให้งานส่วนรวมขับเคลื่อนไปได้ อย่างเข้มแข็ง และมีคุณภาพแตกต่างไปจากที่เคยปฏิบัติ เพราะเด็กจะมีก็แต่ผู้ใหญ่ ผู้เฒ่า ผู้แก่ เป็นหลัก

3.4 ในด้านสัมพันธภาพกับวัด กระบวนการเรียนรู้ทั้ง 3 ลักษณะมีสาระที่เกี่ยวกับ องค์ประกอบสำคัญทางพุทธศาสนา เป็นการเชื่อมโยงเด็กและวัดเข้าด้วยกันอย่างใกล้ชิดมากขึ้น

3.5 ในแง่ผลกระทบต่อชุมชน การขับเคลื่อนการเรียนรู้วิถีพุทธลักษณะนี้ ย่อมก่อให้เกิด ความสืบเนื่องทางวัฒนธรรมไปด้วย

กิจกรรมที่ 4.3 การศึกษากิจกรรมวิจัยชั้นเรียนเรื่อง “คุณครูใจให้เกิดความ อ่อนโยนมีเมตตาและรักธรรมชาติ”

กิจกรรมนี้ ผู้วิจัยได้เดินทางไปประสานงานและติดตามเพื่อสนับสนุนและร่วมแก้ปัญหา มากกว่า 2 ครั้ง แต่ก็ไม่มีการดำเนินกิจกรรมนี้ตามแผนการดำเนินงานของชุมชนแต่อย่างใด

กิจกรรมที่ 4.4 การศึกษากิจกรรมวิจัยชั้นเรียนเรื่อง “โรงเรียนสะอาดปราศจากขยะด้วยตัวเรา”

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษารูปแบบกระบวนการเรียนรู้ความรับผิดชอบและวินัยในการรักษาความ สะอาดด้วยหลักพุทธธรรม ไตรสิกขา และบุญกิริยาวัตถุ 3

2. เพื่อศึกษาผลการเรียนรู้ของจากการดำเนินกิจกรรม
วิธีการ/เครื่องมือ

1. สังเกตกระบวนการเรียนรู้ในชั้นเรียน
2. สัมภาษณ์ผู้เรียนแบบสนทนากลุ่ม
3. สังเกตสภาพแวดล้อมทั่วไปภายในโรงเรียน
4. ศึกษาผลการเรียนรู้จากครูและผู้เรียนตลอดจนผู้เกี่ยวข้อง

ผู้ร่วมกิจกรรม

1. ผู้วิจัย / ผู้ช่วยฯ
2. ครูนักวิจัยชั้นเรียน
3. นักเรียน

สถานที่ /เวลา

โรงเรียนบ้านสันมะเค็ด
มีนาคม 2548

ผลการศึกษากิจกรรม “โรงเรียนสะอาดปราศจากขยะด้วยตัวเรา”

จากการศึกษากิจกรรมการวิจัยเรื่อง “โรงเรียนสะอาดปราศจากขยะด้วยตัวเรา” พบว่าชุมชนล้นมะเค็ด กำหนดรูปแบบและเนื้อหาสาระและผลการดำเนินกิจกรรม ดังนี้

1. วัตถุประสงค์ของกิจกรรมการเรียนรู้

มีการกำหนดวัตถุประสงค์ ไว้ดังนี้

- 1.1 เพื่อให้นักเรียนมีความรับผิดชอบในการรักษาความสะอาดด้วยหลักพุทธธรรม ไตรสิกขา และบุญกิริยาวัตถุ 3
- 1.2 เพื่อให้นักเรียนมีวินัยในการรักษาความสะอาดด้วยหลักพุทธธรรมไตรสิกขาและบุญกิริยาวัตถุ 3

2. รูปแบบและเนื้อหาสาระของกิจกรรม เป็นกิจกรรมระดับโรงเรียน

กิจกรรมที่ใช้รูปแบบการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมและสิทธิเด็ก เน้นกระบวนการประชาธิปไตยในโรงเรียน โดยมีสถานักเรียนเป็นผู้มีบทบาท เป็นตัวแทนทำหน้าที่ประสานกับคณะครูในโรงเรียน เน้นการเรียนรู้โดยการกระทำและติดตามตรวจสอบและประเมินแบบมีส่วนร่วม ใช้ธงสีเป็นอุปกรณ์แสดงผลการเรียนรู้ ใช้แบบบันทึกเชิงประเมินที่นักเรียนดำเนินการด้วยตนเอง

3. วิธีการเรียนรู้ของนักเรียน

- 3.1 แบ่งกลุ่มคณะช่วงชั้นกลุ่มคณะสี รวม 4 กลุ่ม 4 สี
- 3.2 แต่ละสีคัดเลือกประธานสี โดยมีครูเป็นที่ปรึกษา
- 3.3 สร้างเกณฑ์ประเมินและบันทึกผล
- 3.4 ติดตาม ตรวจสอบและประเมิน พร้อมทั้งให้ข้อเสนอแนะโดยกรรมการฝ่ายประเมิน ได้แก่สถานักเรียน
- 3.5 กรรมการติดตามตรวจนำผลเสนอให้ที่ประชุมครู เพื่อร่วมกันตัดสินผลการประเมิน และแสดงผลโดยการชักธงสีขึ้นเสาตามระดับร้อยละ
- 3.6 แต่ละกลุ่มสีพิจารณาตนเองและพัฒนาผลงาน

4. ผลการจัดกิจกรรม

4.1 ผลการจัดกิจกรรมทำให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ ดังนี้

กิจกรรมจะเริ่มตั้งแต่ตอนเช้า นักเรียนแต่ละกลุ่มสี และต้องทำหน้าที่บริการทำความสะอาดโรงเรียน โดยได้แบ่งเป็น 4 เขต ให้เวียนรับผิดชอบกันทุกสี ในแต่ละวันจะมีผู้ตรวจประจำเขต โดยใช้ใบตรวจผลงานตั้งแต่เช้า ซึ่งเริ่มจากประธานสถานักเรียนและหรือครูมากดข้อดีเรียกแถวหน้าห้องพักครู มีการตรวจแถวเช็คความพร้อมโดยใช้สมุด 1 เล่ม เช็คการรับผิดชอบต่อเวลา

ต่อจากนี้ ประธานกลุ่มสี่ก็จะพาทีมไปปฏิบัติงานตามเขตรับผิดชอบ หลังจากนั้นก็จะมีการการผู้ตรวจประจำเขต ไปตรวจผลงาน แล้วนำมาจัดลำดับผลงาน ระบุเหตุผลของการจัดลำดับ พร้อมกับให้คำแนะนำวิธีแก้ไข

เมื่อครบ 1 สัปดาห์ ก็จะเอาคะแนนการปฏิบัติงานในแต่ละวันมารวมกัน แยกเป็นคะแนนความพร้อมกับคะแนนความรับผิดชอบ

4.2 ผลการจัดกิจกรรมทำให้นักเรียนได้รับการเรียนรู้คุณธรรมด้านต่าง ๆ ได้แก่ การดำเนินกิจกรรมนี้ช่วยลดปัญหานิสัยการเอาเปรียบผู้อื่น ช่วยสร้างนิสัยเสียสละไม่เห็นแก่ตัว, แอบหลบหลีกงานไปอยู่ที่อื่น นิสัยความตรงต่อเวลา นิสัยการทำงานร่วมกับผู้อื่น และช่วยให้มีความรับผิดชอบต่อผู้อื่น พิจารณาจากธงสี การใช้ธงสีช่วยให้เด็กเห็นผลของการปฏิบัติอย่างเป็นสาธารณะ เป็นการช่วยกระตุ้นความรับผิดชอบต่อผู้อื่นได้อย่างได้ผล

กิจกรรมที่ 4.5 การศึกษากิจกรรมวิจัยชั้นเรียนเรื่อง “กระบวนการกรณีศึกษากับการปลูกฝังคุณธรรม”

วัตถุประสงค์

1. ศึกษารูปแบบและเนื้อหาสาระของกระบวนการการเรียนรู้คุณธรรมแนวพุทธด้วยวิธีกรณีศึกษา

2. ศึกษาผลการเรียนรู้ของผู้เรียน

วิธีการ/เครื่องมือ

1. สังเกตการณ์ในสถานการณ์การเรียนรู้ในชั้นเรียนร่วมกับคุณนักวิจัย

2. ศึกษากระบวนการทุกขั้นตอนจากการสัมภาษณ์คุณนักวิจัย

3. ร่วมศึกษาผลการเรียนรู้ของผู้เรียน ตลอดจนวิธีประเมินของผู้เกี่ยวข้อง

ผู้ร่วมกิจกรรม

1. ผู้วิจัย

2. คุณนักวิจัย

3. นักเรียน

4. ผู้เกี่ยวข้อง

สถานที่ /เวลา

โรงเรียนบ้านสันมะเค็ด

กุมภาพันธ์ 2548

กิจกรรมที่ 4.6 การศึกษากิจกรรมการพัฒนาความรับผิดชอบของนักเรียนโดยใช้ นิทานคุณธรรม

วัตถุประสงค์

1. ศึกษารูปแบบและเนื้อหาสาระของ กระบวนการเรียนรู้คุณธรรมด้านความรับผิดชอบ โดยใช้นิทานคุณธรรมสำหรับนักเรียนชั้น ป. 1
2. ศึกษาผลการเรียนรู้ของนักเรียนและวิธีประเมินผลของครูนักวิจัย

วิธีการ/เครื่องมือ

1. สังเกตการณ์ในสถานการณ์การเรียนรู้ร่วมกับครูและนักเรียน
2. สังเกตพฤติกรรมการเรียนรู้ของผู้เรียน
3. ศึกษาผลการเรียนรู้ของผู้เรียนจากวิธีการประเมินของครูนักวิจัยและผู้เกี่ยวข้อง

ผู้ร่วมกิจกรรม

1. ผู้วิจัย
2. ครูนักวิจัยชั้นเรียน
3. นักเรียนป.1
4. ผู้เกี่ยวข้อง

สถานที่ /เวลา

โรงเรียนบ้านสันมะเค็ด
กุมภาพันธ์ 2548

กิจกรรมที่ 4.7 การศึกษากิจกรรมวิจัยชั้นเรียนเรื่อง “การใช้หลักพุทธธรรมในการ แก้ปัญหาการเข้าแถวของนักเรียนชั้นอนุบาล 1-2

วัตถุประสงค์

1. ศึกษารูปแบบและเนื้อหาสาระของกระบวนการเรียนรู้วินัยในการเข้าแถวโดยใช้หลักพุทธธรรมนักเรียนชั้นอนุบาล 1-2
2. ศึกษาผลการเรียนรู้จากการประเมินผลของครูนักวิจัยและผู้เกี่ยวข้อง

วิธีการ/เครื่องมือ

1. สังเกตการณ์สถานการณ์การเรียนรู้วินัยการเข้าแถวของนักเรียนชั้นอนุบาล 1 – 2
2. สังเกตพฤติกรรมการเรียนรู้ของผู้เรียน
3. สัมภาษณ์ครูนักวิจัยเกี่ยวกับขั้นตอนกระบวนการและผลการเรียนรู้ของนักเรียน
4. ศึกษาเอกสารการประเมินผลของครูนักวิจัย

ผู้ร่วมกิจกรรม

1. ผู้วิจัย/ ผู้ช่วย
2. ครูนักวิจัย
3. นักเรียนชั้นอนุบาล 1 - 2
4. ผู้เกี่ยวข้อง

สถานที่ /เวลา

โรงเรียนบ้านสันมะเค็ด

มีนาคม 2548

กิจกรรมที่ 4.8 การศึกษากิจกรรมวิจัยชั้นเรียนเรื่อง “ฝึกคุณธรรมประจำวันเพื่อ
แปรรูปชีวิตให้ปฏิบัติเป็นกิจวัตร

วัตถุประสงค์

1. ศึกษารูปแบบและเนื้อหาสาระกระบวนการเรียนรู้คุณธรรมในการดำรงชีวิตประจำวัน
ของนักเรียน

2. ศึกษาผลการเรียนรู้ของผู้เรียนและวิธีประเมินผลของผู้เกี่ยวข้อง

วิธีการ/เครื่องมือ

1. สังเกตการณ์ในสถานการณ์การเรียนรู้ในชีวิตประจำวันของนักเรียน

2. ศึกษาผลการเรียนรู้ของเด็กโดยการสัมภาษณ์เด็กและวิธีการประเมินของครูนักวิจัย

และผู้เกี่ยวข้อง

ผู้ร่วมกิจกรรม

1. ผู้วิจัย
2. ครูนักวิจัย
3. นักเรียนในโรงเรียน
4. ผู้เกี่ยวข้อง

สถานที่ /เวลา

โรงเรียนบ้านสันมะเค็ด

กุมภาพันธ์ - มีนาคม 2548

กิจกรรมที่ 4.9 การศึกษากิจกรรมการเรียนรู้ประเพณีพื้นบ้าน “ตานข้าวจี จัก่องหลวงพระเจ้า”

วัตถุประสงค์

1. ศึกษารูปแบบและเนื้อหาของกระบวนการเรียนรู้ประเพณีชาวพุทธในชุมชนของนักเรียน
2. ศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ผู้เรียนและครูนักวิจัยค้นพบ
3. ศึกษาผลการดำเนินกิจกรรม

วิธีการ/เครื่องมือ

ศึกษาผลการจัดกิจกรรมโดยการสัมภาษณ์และศึกษาผลงาน ตลอดจนวิธีประเมินผลของครูนักวิจัย

ผู้ร่วมกิจกรรม

1. ผู้วิจัย/ ผู้ช่วยฯ
2. ครูนักวิจัย
3. นักเรียน
4. ชาวบ้านผู้เข้าร่วมประเพณี
5. พระสงฆ์ผู้ประกอบพิธี

สถานที่ /เวลา

วัดสันมะเค็ด

มกราคม 2548

ผลการศึกษากิจกรรมการเรียนรู้ประเพณีพื้นบ้าน “ตานข้าวจี – จัก่องหลวงพระเจ้า”

จากการศึกษาพบว่า คณะครูได้บรรจุกิจกรรมนี้ไว้ในแผนการสอนบางชั้นเรียน โดยกำหนดวัตถุประสงค์ รูปแบบและสาระการจัดกิจกรรม และเกิดผลจากการจัดกิจกรรมดังนี้

1. วัตถุประสงค์ของกิจกรรมการเรียนรู้
 - 1.1 เพื่อให้ให้นักเรียนได้เรียนรู้ประเพณีชาวพุทธในชุมชนของนักเรียน
 - 1.2 เพื่อปลูกฝังคุณธรรมด้านความเคารพศรัทธาในพระพุทธศาสนา

2. รูปแบบและเนื้อหาของสาระของกิจกรรม กิจกรรมระดับโรงเรียน

กิจกรรมนี้เป็นการเรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้ในชุมชน ด้านสาระการเรียนรู้ ได้แก่ ลักษณะประเพณี และคุณค่าของประเพณีตานข้าวจี – จัก่องหลวงพระเจ้า ซึ่งจัดขึ้นที่วัดสันมะเค็ด

ลักษณะของพิธีกรรม มีดังนี้

ขั้นตอนการประกอบพิธีกรรมแยกเป็น 2 ลักษณะ ได้แก่ พิธีกรรมของสงฆ์และพิธีกรรมของฆราวาส ซึ่งประสานกันบางตอนและแยกปฏิบัติบางตอนดังนี้

ในส่วนกิจกรรมของสงฆ์ : ชาวบ้านจะพากันนำ “หลัว” หรือพินแห้งมาก่อกองสุมกัน ประกอบด้วยไม้จี้บ้างเล็กน้อยพอเป็นสัญลักษณ์ของพิธีกรรม นอกนั้นเป็นไม้ไมยราพยักษ์ เหตุที่ต้องใช้ไม้พินผสมก็เพราะป่าชุมชนมีกฎให้ปฏิบัติโดยห้ามเข้าไปตัดไม้ จึงหามาเล็กน้อยพอเป็นสัญลักษณ์ ที่เหลือใช้ไมยราพก็เพราะเป็นวัชพืชที่ขึ้นในนาข้าวคอยกัดขวางทำลายพื้นที่เพาะปลูก เจ้าอาวาสจึงแนะนำให้ใช้ไม้ชนิดนี้ อันถือเป็นการปราบวัชพืชไปในตัว

ชาวบ้านจะพากันนำไม้ดังกล่าวไปก่อกองสุมขึ้นด้านหน้าวิหารวัดในตอนเย็นก่อนวันประกอบพิธี

ครั้นถึงตอนตี 4 ฝ่ายคณะสงฆ์และสามเณรในวัด (รวมทั้งชาวบ้านที่มารับใช้อำนวยความสะดวก 2-3 คน) ก็จะเริ่มประกอบพิธี โดยเข้าวิหารสวดมนต์ก่อน แล้วเดินลงมายืนล้อมกองหลัว และสวดมนต์ก่อนจุดไฟ เริ่มจากท่านเจ้าอาวาสก่อน ตามด้วยพระสงฆ์และสามเณรรูปอื่น ๆ ต่อจากนี้ไฟก็จะลุกไหม้ภายในเวลารวดเร็ว ระหว่างนี้ ประตูดิหารจะต้องเปิดอ้าไว้ตลอด

ในส่วนกิจกรรมของฆราวาส : จะเริ่มตั้งแต่ตอนเช้า ชาวบ้านจะพากันนำข้าวใหม่ (ที่เพิ่งเก็บเกี่ยวได้โดยยังไม่มีการนำไปบริโภค จนกว่าจะผ่านพิธีกรรมนี้ไปก่อน) ไปตักบาตรพระทางโรงเรียนได้นำเด็กเข้าร่วมในชั้นตอนนี้ โดยให้ติดตามผู้ปกครองไปตักบาตร ส่วนตอนกลางวัน เป็นกิจวัตรของผู้สูงอายุ ซึ่งจะมีการเทศนาฟังธรรมกันตลอดวัน

ผลที่เกิดจากกิจกรรม : เด็ก ๆ ได้เข้าร่วมเรียนรู้ประเพณีพุทธศาสนาในห้องเรียน เกิดความสนใจคุ้นเคยและตระหนักในคุณค่าของประเพณี ผู้ปกครองก็พึงพอใจว่า เด็กได้เข้าวัดร่วมทำบุญกับครอบครัว

3. วิธีการเรียนรู้ของผู้เรียน

ครูเป็นฝ่ายกำหนดให้นักเรียนเข้าไปร่วมในขั้นตอนการทำบุญตักบาตรกับผู้ปกครอง

4. ผลการจัดกิจกรรมการเรียนรู้

เด็กได้เข้าร่วมเรียนรู้พิธีกรรมอันเป็นงานประเพณีชาวพุทธในชุมชนของตน ได้เกิดความคุ้นเคยและตระหนักในคุณค่าของประเพณี ส่วนผู้ปกครองก็พึงพอใจว่าลูกหลานได้เข้าร่วมทำบุญตักบาตรสืบทอดประเพณี

กิจกรรมที่ 4.10 การศึกษากิจกรรมค่ายกายค่ายใจทรงไว้แห่งภูมิปัญญาพัฒนา คุณธรรม

วัตถุประสงค์

1. ศึกษารูปแบบและเนื้อหาสาระของกระบวนการเรียนรู้ในค่ายพัฒนาคุณธรรมที่ชุมชน
ร่วมกันออกแบบ
2. ศึกษาผลการดำเนินกิจกรรม

วิธีการ/เครื่องมือ

1. สังเกตการณ์ร่วมการประชุมระดมความคิดเห็นวางแผนการจัดค่ายคุณธรรมของทีมวิจัย
2. สังเกตการณ์ร่วมการประชุมระดมความคิดเห็นวางแผนการจัดค่ายคุณธรรมระหว่างทีมวิจัยกับ

ผู้นำชุมชนและผู้ปกครองนักเรียน

3. สังเกตการณ์ร่วมในกิจกรรมค่ายคุณธรรม

ผู้ร่วมกิจกรรม

1. ผู้วิจัย
2. ผู้ช่วยวิจัย 2 คน
3. ครู - ทีมวิจัย
4. นักเรียน
5. คณะวิทยากรฝึกอบรม(สงฆ์)
6. ผู้เกี่ยวข้อง

สถานที่ /เวลา

กุมภาพันธ์ – มีนาคม 2548

บทที่ 4

ผลการวิจัย

การนำเสนอผลการวิจัยเรื่อง “รูปแบบการปฏิรูปการศึกษาท้องถิ่นตามแนววิถีพุทธ : กรณีศึกษาชุมชนลุ่มน้ำแม่ลาว อำเภอเวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงราย ในบทนี้จะแยกเป็น 6 ตอน ได้แก่ตอนที่ 1 บริบทชุมชน ตอนที่ 2 ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการปฏิรูปการศึกษาท้องถิ่น ตอนที่ 3 แนวทางการปฏิรูปการศึกษาท้องถิ่นตามแนววิถีพุทธของชุมชน ตอนที่ 4 บทเรียนชุมชนที่เกิดจากการปฏิรูปการศึกษาตามแนววิถีพุทธ ตอนที่ 5 ปัจจัยเงื่อนไขที่ส่งผลต่อการปฏิรูปการศึกษาตามแนววิถีพุทธของชุมชน

ตอนที่ 1 บริบทชุมชน

ในตอนนี้จะนำเสนอผลการวิจัย 3 ประเด็น ได้แก่บริบทชุมชนดงป่าล้าน บริบทชุมชนแม่ชะจาน บริบทชุมชนสันมะเค็ด

ชุมชนดงป่าล้าน

ชุมชนดงป่าล้าน ในที่นี้หมายถึงพื้นที่บริการการศึกษาของโรงเรียนบ้านดงป่าล้าน 3 หมู่บ้าน ได้แก่ บ้านดง บ้านป่าล้าน และบ้านใหม่เจริญ สภาพที่จะกล่าวถึงต่อไปนี้ถือว่าเป็นบริบทแวดล้อมของชุมชนซึ่งมีโรงเรียนบ้านดงป่าล้านเป็นศูนย์กลางการศึกษาวิจัย ในด้านทำเลที่ตั้งชุมชนดงป่าล้าน ตั้งอยู่ในเขตตำบลเวียงกาหลง อำเภอเวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงราย ตั้งอยู่ด้านทิศตะวันตกเฉียงใต้ของอำเภอเวียงป่าเป้า ห่างจากอำเภอเวียงป่าเป้า 18 กิโลเมตร ห่างจากตัวเมืองเชียงใหม่ประมาณ 92 กิโลเมตร มีเขตติดต่อดังนี้

ทิศตะวันออก ติดกับเขตอำเภอวังเหนือ จังหวัดลำปาง และวัดป่าอุดมธรรม ศูนย์พัฒนาศีลธรรมเวียงกาหลงเมืองโบราณเวียงกาหลง

ทิศตะวันตก ติดกับเขตเทศบาลตำบลแม่ชะจานและบ้านแม่हां

ทิศเหนือ ติดกับบ้านทุ่งม่าน เลยไปเป็นบ้านสันขี้เหล็ก บ้านหัวฝายและบ้านสันมะเค็ด

ทิศใต้ ติดกับบ้านเวียงกาหลง

ทั้ง 3 หมู่บ้านตั้งอยู่เรียงรายสองฝั่งถนนผ่านหมู่บ้านเป็นแนวยาวไปตามแนวเชิงเขาเมืองโบราณเวียงกาหลง และขนานไปตามฝั่งน้ำแม่ลาวซึ่งอยู่ทางทิศตะวันตกของถนนสายหลักของหมู่บ้าน

ด้านสภาพพื้นที่และสิ่งแวดล้อมทั่วไป ชุมชนดงป่าล้านมีลักษณะแตกต่างจากแม่ชะจาน กล่าวคือ สิ่งปลูกสร้างและอาคารบ้านเรือนมีทั้งแบบชนบทภาคเหนือทั่วไปที่ปลูกเรือนมีใต้ถุนสูง และแบบสมัยใหม่ที่เน้นการก่อสร้างด้วยอิฐปูนลักษณะการตั้งบ้านเรือนมีบริเวณลานบ้านและ

พื้นที่โล่ง ไม่แออัดเรียงรายแบบย่านธุรกิจใหญ่ แต่ก็ไม่มีแหล่งบันเทิงเริงรมย์หรือพักผ่อนหย่อนใจในชุมชนเลย

สภาพพื้นที่ชุมชนดงป่าสำนมี 2 ลักษณะ คือส่วนที่เป็นที่อาศัยปลูกสร้างบ้านเรือนจะตั้งอยู่บริเวณที่สูงเชิงเขาเรียงรายไปตามแนวดถนน อีกส่วนหนึ่งจะต้องอยู่บนพื้นราบติดต่อกันเป็นแนวยาวไปตามริมฝั่งน้ำแม่ลาวซึ่งไหลผ่านกลางหมู่บ้านและถัดไปจึงเป็นพื้นที่นาสำหรับใช้เพาะปลูกพืชผลทางการเกษตร นอกจากนี้พื้นที่ที่ถัดไปทางเขตติดต่ออำเภอวังเหนือก็เป็นพื้นที่สูงบนเนินเขา มีลำห้วยน้ำซับน้ำซึมอยู่ประปรายให้ความชุ่มชื้นเหมาะแก่การทำการเพาะปลูกพืชไร่บางชนิดพอเลี้ยงชีพได้บ้าง

ในด้านภูมิอากาศจัดว่าพื้นที่นี้อยู่ในเขตที่ได้รับอิทธิพลจากลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้และลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือ จึงทำให้ฝนตกชุกในช่วงเดือนพฤษภาคมถึงเดือนกันยายน มีอากาศหนาวเย็นช่วงปลายเดือนตุลาคมถึงต้นเดือนมีนาคม และมีอากาศแห้งแล้งในช่วงเดือนมีนาคมถึงต้นเดือนพฤษภาคม อย่างไรก็ตาม ด้วยสภาพทางภูมิศาสตร์ดังกล่าวนับได้ว่าเป็นสภาพภูมิอากาศที่เอื้อต่อระบบการผลิตทางการเกษตรและวัฒนธรรมชุมชนเป็นอย่างดี

กลุ่มประชากรในพื้นที่บริการการศึกษาของโรงเรียนบ้านดงป่าสำนทั้ง 3 หมู่บ้าน มีทั้งหมด 383 ครอบครัว แยกเป็นชาย 713 คน หญิง 685 คน รวมทั้งหมด 1,398 คน

ลักษณะการปกครองของชุมชนดงป่าสำนมี 2 ลักษณะ ลักษณะแรกเป็นระบบการปกครองตามแบบราชการคือ อยู่ภายใต้โครงสร้างระบบการปกครองท้องถิ่น มีสมาชิกองค์การบริหารตำบลเวียงกาหลงเป็นตัวแทนชุมชนเข้าไปมีส่วนในการบริหารองค์การบริหารส่วนตำบล มีกำนันผู้ใหญ่บ้านและผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน ที่มาจากการเลือกตั้งของชุมชน อีกลักษณะหนึ่งชุมชนมีการจัดแบ่งหมวดวัดเป็นกลุ่มบ้านเพื่อความสะดวกในการบริหารและการปกครองภายในชุมชน แต่ละหมวดวัดจะมีหัวหน้าหมวดและผู้ช่วยฯ ทำหน้าที่ดูแลทุกข์สุขของสมาชิกในหมวดของตนเอง ตลอดจนอำนวยความสะดวกและเป็นผู้ประสานงานด้านข่าวสารของทางราชการและกิจกรรมต่าง ๆ ภายในชุมชน รวมถึงมีการดำเนินการด้านกระบวนการระงับกรณีพิพาทได้แย่งในชุมชนในระดับเบื้องต้น

นอกจากนี้ภายในชุมชนดงป่าสำนยังคงมีระบบการเคารพผู้อาวุโสหรือผู้ทรงภูมิปัญญา มีความรู้ความสามารถภายในชุมชน ซึ่งเป็นผลดีต่อการบริหารจัดการให้เกิดความสงบสุขภายในชุมชนอีกด้านหนึ่ง บุคคลเหล่านี้ได้แก่ อาจารย์วัด ผู้สูงอายุ ข้าราชการเกษียณ และผู้ให้ความอุปถัมภ์แก่ชุมชน

ในด้านการจัดการทรัพยากรชุมชน ชุมชนดงป่าสำนมีพื้นที่ป่าอันเป็นเขตบริการของโรงเรียนบ้านดงป่าสำนจำนวน 1,200 ไร่ ได้มีการพัฒนาขึ้นเป็นป่าชุมชน โดยมีการกำหนดกฎกติกาและระเบียบปฏิบัติที่ชัดเจนในฐานะเป็นสาธารณสมบัติหรือ “ของหน้าหมู่บ้าน”

สมาชิกในชุมชนยังคงมีระบบความสัมพันธ์แบบเครือญาติ กลุ่มญาติพี่น้อง และระบบหัวหน้าหมวดวัด ซึ่งระบบความสัมพันธ์ทางสังคมดังกล่าวทำให้สมาชิกมีความผูกพันและเข้มแข็งด้วยระเบียบกติกาทางสังคมที่คิดตั้งกันขึ้นเอง โดยเฉพาะอย่างยิ่งระบบการจัดการป่าชุมชน ซึ่งถือว่าเป็นกระบวนการจัดการทรัพยากรชุมชนด้วยกฎกติกาทางสังคมที่ตั้งอยู่บนรากฐานวัฒนธรรมแบบดั้งเดิมในเรื่องความเป็นของ "หน้าหมู่บ้าน"

ในระบบความเชื่อและศาสนาของชุมชนบ้านดง บ้านป่าล้านและบ้านใหม่เจริญ สมาชิกหมู่บ้านทั้ง 3 แห่ง ต่างเป็นชาวพุทธด้วยกันทั้งหมด ในพื้นที่วัดทั้ง 3 หมู่บ้าน มีวัดเป็นศูนย์กลางของชุมชน 2 แห่ง ได้แก่ วัดบ้านดงและวัดป่าล้าน วัดบ้านดงมีพระสงฆ์ที่เป็นเจ้าอาวาส 1 รูป พระลูกวัด 2 รูป สามเณร 1 รูป ส่วนวัดป่าล้านไม่มีเจ้าอาวาส มีแต่พระสงฆ์ลูกวัด 1 รูป สามเณร 1 รูป วัดจะทำหน้าที่เป็นสถานประกอบพิธีทางศาสนาและไม่มีการสอนวิปัสสนากัมมัฏฐาน

ในพื้นที่บ้านป่าล้านยังมีสถาบันพุทธศาสนาที่ก่อตั้งขึ้นใหม่ประมาณสิบกว่าปีคือ ศูนย์พัฒนาศีลธรรมเวียงกาหลง ตั้งอยู่ด้านทิศใต้ปากตะวันตกติดกับหมู่บ้านป่าล้าน จัดเป็นสถาบันพุทธศาสนาท้องถิ่นที่ดำเนินการ โดยพระสงฆ์และบุคลากรในท้องถิ่น มีบทบาทในการทำนุบำรุงพุทธศาสนาและเผยแผ่พุทธศาสนาสำหรับชาวพุทธทั่วไป ในลักษณะสถานปฏิบัติธรรมและส่งเสริมการศึกษาตลอดชีวิต ตลอดจนเป็นศูนย์เรียนรู้ชุมชนเพื่อส่งเสริมและพัฒนาชุมชนด้านการศึกษานอกระบบ และการประกอบสัมมาอาชีพ เช่น การนวดแผนไทย การแปรรูปสมุนไพรและชา การผลิตเชรามิค และเครื่องปั้นดินเผา สนับสนุนส่งเสริมการบูรณะปฏิสังขรณ์และการสร้างวัดตลอดจนสำนักสงฆ์หลายแห่งทั้งในเขตจังหวัดเชียงราย ลำปางและพิษณุโลก สถาบันพุทธศาสนาท้องถิ่นดังกล่าวมีการสอนหลักธรรมด้วยการปฏิบัติธรรมในแบบวิถีพุทธที่กลมกลืนกับวิถีชีวิตโดยใช้หลักไตรสิกขา (ศีล สมาธิ ปัญญา) เน้นการนำปัญญาตนตามหลักทศบารมี โดยเปิดโอกาสให้ผู้สนใจทุกเพศทุกวัยเข้าฝึกอบรมทุกวันไม่เว้นวันหยุดและเทศกาล นอกจากนี้ยังมีการประกอบกิจกรรมตามประเพณีชาวพุทธในเทศกาลต่าง ๆ เช่นเดียวกับที่อื่น ๆ

ชาวบ้านในพื้นที่ชุมชนดงป่าล้าน ยังคงมีระบบความเชื่อเกี่ยวกับผี ซึ่งสามารถกลมกลืนอยู่ร่วมกับพุทธในฐานะที่ระบบความเชื่อดังกล่าวทำหน้าที่รักษาระเบียบสังคม ได้บางระดับ เช่น ความเชื่อเรื่องผีปู่ย่าหรือผีบรรพบุรุษซึ่งชาวบ้านเชื่อว่ายังคงยึดติดตามคุ้มครองรักษาและควบคุมความประพฤติของลูกหลานมิให้ผิดศีลธรรม โดยเฉพาะการผิดประเวณี ชาวบ้านแทบทุกครัวเรือนจะยังคงประกอบพิธีเช่นไหว้อย่างต่อเนื่องทุกปี

พิธีกรรมสำคัญอีกประการหนึ่งของชุมชนพื้นที่นี้ได้แก่ พิธีสืบชะตาทุ่ง (โต้ง) จัดเป็นพิธีกรรมเพื่อการเกษตรและความอุดมสมบูรณ์ ที่ชุมชนจะร่วมกันประกอบพิธีขึ้น โดยนิมนต์พระสงฆ์มาสวดสวดสาธยายมนต์เจ็ดตำนาน หรือสิบสองตำนานและแสดงธรรมเทศนามีเนื้อหา

กล่าวถึงการมีความเมตตาช่วยชีวิตสัตว์และได้อานิสงส์ในการสืบอายุให้ยืนยาวต่อไปได้อีก ในที่นี้ยังมีการสักการะเทพเทวาผู้คุ้มครองรักษาแผ่นดินในทิศทั้ง 4 ด้วย

นอกจากนี้ในชุมชนดงป่าล้าน ผู้มีผู้รู้หรือปราชญ์ชุมชนผู้อาวุโสที่ยังรักษาจดจำภูมิปัญญาท้องถิ่นในด้านต่าง ๆ อยู่มากมายหลายแขนง ไม่ว่าจะเป็นด้านสมุนไพร การรักษาแบบพื้นบ้าน ดนตรีพื้นเมือง การแต่งและเล่า "คำว" ส่วนทางวัดก็ยังมีการรักษา "หนังสือธรรม" ซึ่งมีเรื่องราวตำนานและชาดกทางพุทธศาสนาไว้อยู่ไม่น้อย แต่ภูมิปัญญาท้องถิ่นเหล่านี้ในปัจจุบันแทบจะไม่มีโอกาสได้ทำหน้าที่ใด ๆ ในชุมชนอีกเลย

ระบบเศรษฐกิจการทำมาหากินของชุมชนบ้านดง บ้านป่าล้าน บ้านใหม่เจริญเป็นระบบเศรษฐกิจ 2 แนวทาง ได้แก่ ระบบเศรษฐกิจ แบบพึ่งตนเองหรือแบบยังชีพและขณะเดียวกันก็ได้รับอิทธิพลของระบบทุนจากภายนอกโดยเฉพาะระบบเกษตรอุตสาหกรรมที่มีนายทุนนายหน้าพาพืชเกษตรอุตสาหกรรม เช่น มันฝรั่ง ถั่วแระ ข้าวญี่ปุ่น มาให้ชาวบ้านเพาะปลูกเป็นระบบผูกขาดที่ลดสถานะชาวบ้านลงเป็นเพียงผู้ใช้แรงงานในไร่นา และมีอิทธิพลต่อระบบการดำรงชีพของชาวบ้านในลักษณะต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการต้องใช้เวลาในชีวิตส่วนใหญ่กับระบบการเพาะปลูก ดูแลเก็บเกี่ยวผลผลิตตามกำหนดเวลาอย่างเคร่งครัดเพราะการมีกำบังค้ำของกระบวนการผลิตเพื่อป้อนโรงงานอุตสาหกรรม นอกจากนี้ชาวบ้านก็มีระบบออมทรัพย์ภายในชุมชนและได้รับสิทธิในกองทุนหมู่บ้าน โดยการส่งเสริมของรัฐบาลยุคปัจจุบัน (2544-2547)

ในด้านการประกอบอาชีพค่อนข้างหลากหลายในพื้นที่ 3 หมู่บ้านนี้ นอกจากอาชีพทางการเกษตรเป็นหลักแล้วยังมีอาชีพผลิตเครื่องปั้นดินเผา เหมืองหิน ซึ่งได้รับการส่งเสริมจากรัฐบาลด้วยเช่นกัน อาชีพพนักงานธุรกิจ ร้านค้าในชุมชน รับราชการครู แพทย์ นักปกครอง และอาชีพอิสระอื่น ๆ เช่น ขายตรง (บริษัทธุรกิจขายตรงจากต่างชาติ) และนายหน้าธุรกิจระบบเครือข่ายการตลาด เหล่านี้เป็นอาชีพธุรกิจใหม่ ๆ แต่ขณะเดียวกันในหมู่บ้านป่าล้านก็มีชมรมนวดแผนไทยเป็นธุรกิจบริการอีกอาชีพหนึ่ง ส่วนอาชีพแพทย์แผนโบราณก็พอมียู่บ้างเช่นอดีตภรรยาผู้ใหญ่นายคนหนึ่งมีสถานจะเป็นหมอเมืองที่มีภูมิรู้ในการรักษาอาการกระดูกหักด้วยวิชาแพทย์แผนโบราณแต่ก็ไม่ถึงกับยึดถือเป็นอาชีพ

ชุมชนแม่ชะจาน

ชุมชนแม่ชะจานในที่นี้หมายถึงพื้นที่บริการการศึกษาของโรงเรียนอนุบาลแม่ชะจาน 3 หมู่บ้านได้แก่ บ้านแม่ชะจาน บ้านหนองขัว และบ้านสันมะนะ สภาพที่จะกล่าวถึงต่อไปนี้ถือว่าเป็นบริบทหรือสภาพแวดล้อมของชุมชนซึ่งมีโรงเรียนอนุบาลแม่ชะจานเป็นศูนย์กลางการศึกษาวิจัย

ในด้านทำเลที่ตั้ง ชุมชนแม่ชะจานตั้งอยู่ในเขตตำบลแม่เจดีย์ อำเภอเวียงป่าเป้าจังหวัดเชียงราย และอยู่ในพื้นที่ปกครองระบบเทศบาลตำบล ตั้งอยู่ด้านทิศใต้ของอำเภอเวียงป่าเป้า ห่างจากอำเภอเวียงป่าเป้า 16 กิโลเมตร ห่างจากตัวเมืองเชียงใหม่ 90 กิโลเมตร มีเขตติดต่อดังนี้

ด้านทิศตะวันออก เป็นทุ่งนาและหมู่บ้านสาขันทม เมืองโบราณเวียงกาหลง มีน้ำแม่ลาวไหลผ่านพื้นที่ฟากทิศตะวันออก ของชุมชนแม่ชะจาน

ด้านทิศตะวันออก เป็นทุ่งนา บ้าน-วัดสันมะนะ พระธาตุม่อนพระเจ้าหลายและวัดพระเจ้าหลวง (ธรรมยุติ) บ้านป่าแยะ บ้านป่าตึง

ด้านทิศเหนือ ติดกับบ้านฮ่องนอด แม่ห่าง ทุ่งม่าน และเลยไปทางทิศเหนือเป็นตัวอำเภอเวียงป่าเป้า และอำเภอแม่สรวยก่อนถึงตัวจังหวัดเชียงราย

ด้านทิศใต้ ติดกับบ้านแม่เจดีย์ และบ้านแม่เจดีย์ใหม่ น้ำพุร้อนริมฝั่งน้ำแม่ลาวบ้านโป่งเลยจากนี้ไปเป็นทางสู่จังหวัดเชียงใหม่

ทางด้านทิศตะวันออก ทิศใต้ และทิศตะวันตก เป็นเขตแนวภูเขาซับซ้อน เป็นแหล่งต้นน้ำสำคัญที่ราบลุ่มน้ำแม่ลาว และน้ำแม่เจดีย์จึงทำให้ชุมชนแม่ชะจานและหมู่บ้านใกล้เคียงตลอดแนวยาวของลำน้ำแม่ลาวและลำน้ำแม่เจดีย์อยู่ในภาพแอ่งที่ราบระหว่างภูเขาไปจรดอำเภอแม่สรวยทำให้มีสภาพพื้นที่ชุ่มชื้นและอุดมสมบูรณ์

ในด้านสภาพพื้นที่และสิ่งแวดล้อมด้านต่าง ๆ กล่าวได้ว่าชุมชนแม่ชะจานมีสภาพทั้งเมืองกึ่งชนบท มีพื้นที่อาศัยส่วนใหญ่ตั้งอยู่สองฝั่งถนนสาย 1019 เชียงใหม่ – เชียงราย เป็นพื้นที่ราบมีทุ่งนาโอบล้อมอยู่ด้านหลังหมู่บ้านตั้งสองฟาก มีน้ำแม่ลาวและน้ำแม่เจดีย์ไหลผ่าน ชุมชนเขตอำเภอเวียงป่าเป้า มีตลาดสดขนาดใหญ่ 2 แห่ง ทั้งตลาดเช้าและตลาดเย็น สองฟากถนนเป็นร้านค้าลักษณะเดียวกับในย่านธุรกิจในเมืองทั่วไป เช่น ธุรกิจร้านชำแบบแฟรนไชส์ซึ่งมีอยู่ทั่วไปประเทศที่ทำการเทศบาลที่ทำการสาธารณสุขระดับหนึ่งของประเทศ สำนักงานธุรกิจเงินกู้ขนาดใหญ่ ศูนย์จำหน่ายยานพาหนะ ร้านค้าเครื่องไฟฟ้า สาธารณูปโภคและเครื่องอิเล็กทรอนิกส์ ร้านอาหารกลางวันและกลางคืน ร้านอาหารและเครื่องดื่มแฟรนไชส์ที่ตั้งอยู่ในบริเวณปั๊มน้ำมันปั๊มน้ำมันขนาดใหญ่ 2 แห่ง ร้านเกมส์คอมพิวเตอร์เกิน 10 แห่ง โรงแรม 2 แห่ง คาราโอเกะ โรงฆ่าสัตว์ของเทศบาล โรงผลิตชาและร้านจำหน่ายชาพื้นเมือง ศูนย์รับซื้อและเอเย่นต์มันฝรั่งของบริษัทต่างชาติ ที่ดำเนินการโดยนายทุนนายหน้าคนไทย ขณะเดียวกัน ด้านหลังทิศตะวันตกและทิศตะวันออกของพื้นที่ธุรกิจและที่อยู่อาศัยก็เป็นทุ่งนาที่ราบลุ่มน้ำแม่ลาวและแม่เจดีย์ เป็นพื้นที่การเกษตรสำหรับปลูกข้าว มันฝรั่ง ขิง ถั่วแระและพืชผักพื้นบ้านทั่วไป

อย่างไรก็ตามในท่ามกลางหย่อมธุรกิจแบบเมืองที่แออัดเรียงรายอยู่สองฟากถนนทางผ่านเชียงใหม่ – เชียงรายดังกล่าว ก็ยังคงมีวัดพุทธศาสนาเก่าแก่กระจุกอยู่เป็นหย่อมติด ๆ กันถึง 3 วัน ได้แก่ วัดหนองบัวอยู่ติดกับโรงเรียนอนุบาลแม่ชะจานด้านทิศเหนือ เป็นวัดประจำตำบลแม่เจดีย์มี

เจ้าอาวาสเป็นเจ้าคณะตำบลฝ่ายมหานิกาย วัดกลางอยู่ติดกับโรงเรียนอนุบาลแม่ชะจานทางด้านทิศใต้ เป็นวัดมานหรือไทยใหญ่ สิ่งปลูกสร้างภายในบริเวณวัดรวมทั้งการแต่งกายของพระสงฆ์บางลักษณะยังคงรักษาและปฏิบัติตามประเพณีไทยใหญ่ เช่นเดียวกับวัดแม่ชะจานซึ่งอยู่ด้านติดกับถนนสายหลักเยื้องมาทางทิศใต้ของโรงเรียน นอกจากนี้ยังมีวัดสังกัดธรรมยุติกนิกายอีกหนึ่งวัดคือวัดหลวงราชวรเจริญธรรม มีพระสงฆ์เจ้าอาวาสวัดเป็นเจ้าคณะตำบล และวัดสันมะนะเป็นศูนย์กลางของหมู่บ้านสันมะนะและในพื้นที่หมู่บ้านสันมะนะยังมีโรงเรียนมัธยมประจำตำบลขนาดใหญ่อีก 1 โรง

สิ่งปลูกสร้างและอาคารบ้านเรือนในชุมชนแม่ชะจานมีทั้งรูปแบบสมัยใหม่ที่ปลูกสร้างด้วยซีเมนต์เป็นหลัก ส่วนใหญ่จะกระจุกอยู่บริเวณใจกลาง “เมือง” แม่ชะจาน และรูปแบบดั้งเดิมที่สร้างด้วยไม้ยังพอมิให้เห็นประปรายไกลออกไปจากหอย่อมย่านธุรกิจ

นอกจากนี้ชุมชนแม่ชะจานยังเป็นแหล่งที่ตั้งของสถานีดารวจภูธรทำหน้าที่ดูแลป้องกันอาชญากรรมและควบคุมระบบการจราจร และมีสถานจำหน่ายอาหารสัตว์ มีสหกรณ์ผลิตและจำหน่ายสมุนไพรแปรรูป ร้านผลิตและจำหน่ายเครื่องปั้นเซรามิคดำเนินการโดยนายทุนต่างถิ่นตั้งอยู่ด้านทิศใต้ของแม่ชะจาน ส่วนบ้านสันมะนะอยู่ทางทิศตะวันตกของย่านธุรกิจมีสภาพพื้นที่อยู่บริเวณเชิงเขา ส่วนใหญ่มีวิถีชีวิตแบบชนบทที่อยู่ติดกับเมือง

ลักษณะทางสังคมของชุมชนแม่ชะจาน เป็นสังคมที่มีความแตกต่างหลากหลายทั้งในแง่ความสัมพันธ์ทางสังคม ระบบความเชื่อและศาสนารวมทั้งวิถีปฏิบัติ ตามอิทธิพลของสิ่งแวดล้อมสมัยใหม่ แต่อย่างไรก็ตาม จากการสำรวจวิจัยในระยะที่ 1 พบประมวลลักษณะทางสังคมวัฒนธรรมและศาสนาของชุมชนแม่ชะจานในบางประเด็นได้ดังนี้

ในด้านระบบความเชื่อ ในชุมชนแม่ชะจานมีทั้งระบบความเชื่อแบบผี พุทธ (หลายลักษณะ) คริสต์ ลัทธิใหม่จากจีนได้หวัน และลัทธิกวนอิมซึ่งแต่ละความเชื่อจะมีองค์ประกอบอย่างน้อย 4 ลักษณะ ได้แก่ ระบบความคิดความเชื่อ สถานที่ประกอบพิธีกรรมและเผยแพร่ ลัทธิพิธีและวิธีถือปฏิบัติรวมทั้งกลุ่มบุคคลผู้รับเชื่อ

สำหรับพุทธศาสนาในชุมชนแม่ชะจาน วัดยังคงทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางของชุมชนเหมือนที่อื่น ๆ ในสังคมชาวพุทธ ได้แก่ วัดหนองบัว วัดแม่ชะจาน วัดกลางและวัดสันมะนะ วัดจะทำหน้าที่เป็นที่ประกอบพิธีทางศาสนาและบำเพ็ญกุศลในโอกาสต่าง ๆ ตามเทศกาลสำคัญ เจ้าอาวาสวัดหนองบัวและวัดกลาง ได้กล่าวถึงประเพณีพิธีกรรมที่สำคัญในรอบปีซึ่งทางวัดและชุมชนร่วมกันประเพณีปฏิบัติมาอย่างสืบเนื่อง ดังนี้

ประเพณี	กิจกรรม	ระยะเวลา/ฤดูกาล
1. สงกรานต์ / ปีใหม่เมือง	- ตักบาตร - ขนทรายเข้าวัด - สืบชะตา - สวดมนต์ฟังเทศน์	เดือน 7 (เหนือ) เมษายน
2. วิสาขบูชา	- ตักบาตร - ฟังเทศน์ - เวียนเทียน	เดือน 8 (เหนือ) พฤษภาคม
3. อาสาฬหบูชา และ เข้าพรรษา	- ตักบาตร - ฟังเทศน์ทุกวันพระ - ปฏิบัติธรรมทุกวันพระ	เดือน 10 (เหนือ)
4. งานบุพเพตพลี	- ทานสังฆ์ (สังฆทาน) - อุทิศบุญให้บรรพบุรุษ	เพ็ญ เดือน 10 (เหนือ)
5. วันออกพรรษา	- ตักบาตรเทโวโรหณะ - ฟังเทศน์	เดือน 11 (เหนือ)

ในด้านการสืบทอดประเพณีทางพุทธศาสนาบางอย่างในชุมชนแม่ชะจานได้มีการเปลี่ยนแปลงไปคล้ายกับวิถีสังคมเมือง โดยเฉพาะประเพณีลอยกระทง ซึ่งไม่เคยปรากฏมาก่อนในอดีต แต่ปัจจุบันกลุ่มพ่อค้าประชาชน ชำระราชการ โดยการสนับสนุนของหน่วยราชการส่วนท้องถิ่น ได้ร่วมกันจัดเทศกาลลอยกระทง ประภวกระทงขนาดใหญ่ นางนพมาศ มีการจัดขบวนแห่ไปตามถนนสายหลัก และมีงานรื่นเริงภายในบริเวณสนามโรงเรียนอนุบาลแม่ชะจาน โดยไม่มีพิธีทางศาสนาโดยตรงแต่อย่างใด ที่ผ่านมการจัดงานเทศกาลดังกล่าวจะมีขึ้นในวันเพ็ญเดือนสิบสอง ตรงกับวันประกอบพิธีกรรมทางศาสนาตามประเพณีภายในวัด ซึ่งส่งผลกระทบทำให้ประเพณีญี่ปุ่นีเปิงตามแบบแผนประเพณีดั้งเดิมถูกทำให้ลุ่มสลายลง จึงเริ่มมีการปรับมาจัดงานลอยกระทงในวัดแรม 1 ค่ำมาเป็นประมาณ 2 ปีที่ผ่านมา

ส่วนประเพณีเทศน์มหาชาติ โดยทั่วไปในพื้นที่ชุมชนแม่ชะจาน มีการจัดประเพณีนี้ในลักษณะลดรายละเอียดลงไปมาก และไม่ค่อยมีการปฏิบัติสืบทอดอย่างเต็มรูปแบบและเนื้อหาสาระมานานหลายสิบปีแล้ว

สำหรับชาวพุทธที่สนใจการปฏิบัติบำเพ็ญทางศาสนาอีกลักษณะหนึ่งนั่นคือการปฏิบัติแบบธรรมรักษาศีลและเจริญวิปัสสนากัมมัฏฐาน ก็จะหาโอกาสไปปฏิบัติธรรมกันที่ศูนย์พัฒนาศีลธรรมเวียงกาหลง แต่ก็ยังเป็น “ศรัทธาวัด” ในชุมชนของตนอย่างมั่นคง เมื่อมีกิจการส่วนรวมก็จะพากันไปช่วยงานกันเป็นปกติเช่นเดียวกับที่อื่น ๆ

ตอนที่ 2 ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการปฏิรูปการศึกษาท้องถิ่น

ในตอนนี้จะนำเสนอผลการวิจัย 3 ประเด็น ได้แก่ สภาพปัญหาที่เกี่ยวข้องกับการปฏิรูปการศึกษา สาเหตุของปัญหาคุณลักษณะของเยาวชนที่ชุมชนต้องการในรูปของตารางดังนี้

1. สภาพปัญหาที่เกี่ยวข้องกับการปฏิรูปการศึกษาของชุมชน

จากการศึกษาในเวทีวิเคราะห์สภาพปัญหาและความต้องการของชุมชน พบว่าชุมชนใช้กระบวนการระดมสมองและเปิดใจพบกันระหว่างกลุ่มนักเรียน ผู้ปกครองและครู โดยให้แต่ละฝ่ายแสดงทัศนวิจรณ์ต่อกัน ได้แก่ ผู้ปกครองในทัศนะของเด็ก เด็กในทัศนะผู้ปกครอง ครูในทัศนะของเด็ก เด็กในทัศนะครู ซึ่งทางทีมวิจัยโครงการย่อย ทั้ง 3 ชุมชน ได้ประมวลผลสภาพปัญหาของแต่ละชุมชนไว้ดังนี้

สภาพปัญหาที่เกี่ยวข้องกับการปฏิรูปการศึกษาของชุมชน		
ดงป่าสำน	แม่ชะจาน	สันมะเค็ด
1.1 พฤติกรรมที่ไม่น่าพึงพอใจของนักเรียน	1. สภาพปัญหาด้านวินัยของนักเรียนโรงเรียนอนุบาล	1. สภาพปัญหาด้านคุณธรรมของนักเรียนโรงเรียนบ้าน
1.1.1 นักเรียนชอบทะเลาะวิวาท ขกต่อยตีกัน	แม่ชะจานชุมชนแม่ชานได้ศึกษาสภาพปัญหาและสาเหตุด้วยการจัดเวทีชุมชนพบสภาพปัญหาด้านต่าง ๆ ดังนี้	สันมะเค็ดชุมชนสันมะเค็ดได้ทำการสำรวจพฤติกรรมของนักเรียน โดยวิธีการสังเกต การสอบถาม และจากการจัดเวทีสะท้อนสภาพพฤติกรรมนักเรียนจากผู้ปกครอง และชุมชน ซึ่งสรุปได้ว่ามีพฤติกรรมที่เป็นปัญหาของนักเรียนโรงเรียนบ้านสันมะเค็ด ที่แสดงออกด้านกายและวาจา ดังนี้
1.1.2 นักเรียนชอบล้อเลียนชื่อพ่อแม่	1.1 ความรู้สึกต่อนักเรียนในโรงเรียน	1.1 ด้านกาย
1.1.3 นักเรียนไม่มีความอ่อนน้อมถ่อมตน ไม่ทำความเคารพพ่อแม่ ครู	1.1.1 นักเรียนไม่รักษาความสะอาดของโรงเรียน	1.1.1 แต่งกายไม่เรียบร้อย
1.1.4 นักเรียนชอบเถียงพ่อแม่ ครู	1.1.2 นักเรียนชอบทะเลาะกัน, ขกต่อยกัน	1.1.2 เข้าแถวไม่เป็นระเบียบ
1.1.5 นักเรียนไม่มีระเบียบวินัยในการเข้าแถว การกิน การฟังและการพูด	1.1.3 นักเรียนไม่มีความรับผิดชอบ	1.1.3 ความสะอาด
1.1.6 นักเรียนชอบแกล้งเพื่อน รังแกเพื่อนที่อ่อนแอกว่า	1.1.4 นักเรียนชอบทำตามใจตนเอง ไม่เคารพกฎกติกา	
1.1.7 นักเรียนพูดไม่มีหางเสียง พูดไม่เพราะ	1.1.5 นักเรียนแต่ง	
1.1.8 นักเรียนทิ้งขยะเรี่ยราด		

ไม่เป็นที่	กายไม่เรียบร้อย	ของร่างกาย
1.1.9 นักเรียนชอบขีดเขียนทำลายสถานที่ต่าง ๆ เช่น โต๊ะ ฝาผนัง ประตู หน้าต่าง	1.1.6 นักเรียนไม่มีระเบียบในตนเอง ไม่มีระเบียบในการเข้าแถว	1.1.4 ความสะอาดของเสื้อผ้า
1.1.10 นักเรียนแอบดูหนังโป๊ (X) และนักเรียนชอบถูกเนื้อต้องตัวนักเรียนหญิงหรือแอบมองหน้าอก	1.1.7 นักเรียนไม่ตั้งใจเรียน	1.1.5 สูบบุหรี่ - ดื่มเหล้า
1.1.11 นักเรียนชอบพูดปดเวลาทำผิดไม่ยอมรับผิด ไม่มี ความรับผิดชอบ	1.1.8 นักเรียนพูดจาไม่สุภาพ	1.1.6 มารยาทในการรับประทานอาหาร
1.1.12 นักเรียนชอบหยิบสิ่งของ ของคนอื่น โดยไม่ขออนุญาตก่อน	1.1.9 นักเรียนชอบไปเล่นเกม	1.1.7 ทิ้งขยะเรี่ยราด
1.1.13 นักเรียนชอบเดินกินขนม และแอบกินขนมในเวลาเรียน	1.1.10 นักเรียนชอบล้อชื่อพ่อแม่ของเพื่อน ชอบแกล้งคนอื่น	1.1.8 ลักขโมย
1.1.14 นักเรียนบางคนแอบดื่มเหล้า เบียร์ และสูบบุหรี่	1.1.11 นักเรียนชอบหนีออกนอกโรงเรียน	1.1.9 ทะเลาะวิวาท
1.1.15 นักเรียนเป็นคนขาดระเบียบวินัย ชอบทำอะไรตามใจตนเองอยากทำก็ทำ ไม่อยากทำก็ไม่ทำ	1.1.12 ขอเงินผู้ปกครองมากเกินไป	1.1.10 ไม่ทำการบ้าน
1.2 พฤติกรรมที่ไม่น่าพึงพอใจของพ่อแม่ ผู้ปกครอง	1.1.13 ชอบดู, ลอกการบ้านเพื่อน	1.1.11 ไม่ทำงานที่ได้รับมอบหมาย
1.2.1 ผู้ปกครองดื่มสุราและสูบบุหรี่	1.1.14 เป็นคนก้าวร้าว	1.1.11 วางรองเท้าไม่เป็นระเบียบ
1.2.2 ผู้ปกครองชอบดุด่าทุบตีลูกโดยไม่มีเหตุผล	1.1.15 ไม่ทำสมาธิ	1.1.12 ไม่รักษาทรัพย์สินของตนเองและของโรงเรียน
1.2.3 ผู้ปกครองไม่มีเวลาในการอบรมเลี้ยงดูลูก ไปทำงาน	1.1.16 ไม่เคารพรุ่นพี่	1.1.13 ขีดเขียนฝาผนัง
	1.1.17 ชอบขโมยของ	1.1.14 แสดงกิริยาอาการไม่เหมาะสม
	1.1.18 ชอบสวมใส่เครื่องประดับ	1.1.15 หยอกล้อกัน
	1.2 ความรู้สึกต่อครูในโรงเรียน	1.1.16 แย่งของของผู้อื่น
	1.2.1 ครูดีนักเรียนโดยไม่มีเหตุผล	1.1.17 มาร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ไม่ตรงเวลา
		1.2 ด้านวาจา
		1.2.1 พูดจาเยาะเย้ยถากถาง

แต่เช้า กลับบ้านมืดค่ำ	1.2.2 ครูใช้ให้นักเรียนทำงานมากเกินไป (หาผลประโยชน์ส่วนตัว) ทำงานมากเกินไป	1.2.2 พุดคุยกันในเรื่องระหว่างเรียน
1.2.4 ผู้ปกครองชอบทะเลาะกันให้ลูกเห็น		1.2.3 พุดจาก้าวร้าว
1.2.5 ผู้ปกครองชอบเล่นการพนัน เช่น หว่ย มวยตู้	1.2.3 ครูดูต่า	1.2.3 พุดจาหยาบคาย
1.2.6 ผู้ปกครองฆ่าสัตว์ทำร้ายสัตว์เป็นอาหารหรืออาชีพตามปกติ เช่น การใช้ยาพิษลารเคมี ในการทำนาทำสวน	นักเรียนมากเกินไปโดยไม่มีเหตุผล	1.2.4 พุดไม่มีหางเสียง
1.2.7 ผู้ปกครองชอบพุดจาสื่อเสียดและนินทาว่าร้ายกันและกัน พุดไม่เพราะ	1.2.4 ครูสั่งการบ้านมากเกินไป	1.2.5 พุดโกหก
1.2.8 ผู้ปกครองชอบสนุกสนาน ดิ ดุหนั่งละครชีวิตชอบงานสังสรรค์เลี้ยงกันในงานวันเกิดงานมงคลต่าง ๆ	1.2.5 ครูชอบบังคับนักเรียน	1.2.5 พุดใส่ร้ายป้ายสี
1.3 พฤติกรรมของครูที่ไม่น่าพึงพอใจ	1.2.6 ครูชอบว่านักเรียนโดยใช้คำหยาบคาย	
1.3.1 ครูบางคนชอบดื่มเหล้าและสูบบุหรี่ให้นักเรียนเห็น	1.2.7 ครูชอบใช้อารมณ์กับนักเรียนมากเกินไป	
1.3.2 ครูบางคนมาทำงานสายและกลับก่อนโรงเรียนเล็ก	1.2.8 ครูให้นักเรียนทำงานหนัก	
1.3.3 ครูบางคนพุดจาและแสดงกิริยามารยาทต่อนักเรียนไม่เหมาะสม	1.2.9 ครูไม่เอาใจใส่นักเรียน	
1.3.4 ครูบางคนเล่นการพนัน เช่น หว่ย มวยตู้	1.2.10 ครูไม่ค่อยให้คำปรึกษาแก่นักเรียน	
1.3.5 ครูทำโทษนักเรียนโดยการเฆี่ยนตี และดุด่า	1.2.11 ครูไม่ค่อยสอนตามแผน	
หลังจากทิมวิจัยและผู้เกี่ยวข้องได้ไปเข้ารับการอบรม	1.2.12 ครูไม่เปิดโอกาสให้นักเรียนถาม	
	1.2.13 ครูชอบพุดจาทำร้ายจิตใจเด็ก	
	1.2.14 ครูไม่ยอมให้เด็กโต้เถียง	
	1.2.15 ครูไม่เข้าใจนักเรียน	

พัฒนาตนเองตามแนวทางวิถีพุทธ หลาย ๆ ครั้งแล้วจึงได้จัดกลุ่ม พฤติกรรมของนักเรียน ผู้ปกครอง และครู โดยใช้เกณฑ์ คีล 5 และ เกณฑ์ อบายมุข 6 ได้ดังนี้ ลักษณะปัญหาของ นักเรียนและชุมชน ● พฤติกรรมทุจริต ● มัวเมาอบายมุข ● ขาดสาเหตุของปัญญา	1.2.16 ครูไม่สามารถ ทำตามกฎระเบียบของโรงเรียน ได้ นักเรียนก็เลยดูเป็นตัวอย่าง 1.2.17 ครูอธิบายใน เรื่องที่สอนไม่เข้าใจ 1.2.18 ครูชอบว่า นักเรียนเป็นแฟนคนนั้นคนนี้ 1.3 ความรู้สึกรู้หาของ นักเรียนที่มีต่อผู้ปกครอง 1.3.1 พ่อแม่ ผู้ปกครอง ไม่มีเวลาอบรม และ เอาใจใส่ลูก 1.3.2 พ่อแม่ ชอบ ทะเลาะกัน 1.3.3 พ่อแม่ ผู้ปกครองชอบดื่มสุรา 1.3.4 พ่อแม่ ผู้ปกครองชอบสั่งงานมาก เกินไป 1.3.5 พ่อแม่ ผู้ปกครองไม่มีเวลาให้เด็ก ไม่ให้ความอบอุ่น 1.3.6 พ่อแม่ ผู้ปกครองชอบดุด่าบุตร หลาน 1.3.7 พ่อแม่ ผู้ปกครองชอบตีบุตร หลาน 1.3.8 พ่อแม่ ผู้ปกครองบางคนเอาใจบุตร หลานมากเกินไป 1.3.9 พ่อแม่ ผู้ปกครองชอบว่าบุตร หลาน	
--	---	--

	ต่อหน้าคนอื่น 1.3.1.0 พ่อแม่ ผู้ปกครองไม่ฟังเหตุผลของบุตร หลาน 1.3.11 มีปัญหาใน ครอบครัว รวมทั้งปัญหาด้าน การเงิน 1.3.12 พ่อแม่ ผู้ปกครองพูดไม่เพราะ 1.3.13 พ่อแม่ ผู้ปกครองบางคนยุ่งเกี่ยว ยาเสพติด 1.3.14 พ่อแม่ ผู้ปกครองบางคนทำงานจนลืม บุตร หลาน 1.3.15 พ่อแม่ ผู้ปกครองไม่ให้อิสระบุตรหลาน 1.3.16 พ่อแม่ ผู้ปกครองบางคนเอาใจบุตร หลานมากเกินไป บางคนเลี้ยง ดู ด้วยเงิน 1.3.17 พ่อแม่ ผู้ปกครองบางคนชอบยุยงบุตร หลานในทางที่ผิด 1.4 ความรู้สึกของ นักเรียนที่มีต่อโรงเรียน ภาพรวม 1.4.1 ห้องน้ำห้อง ส้วมของโรงเรียนมีกลิ่นเหม็น มาก 1.4.2 โรงเรียนมีขยะ	
--	--	--

	มาก และนักเรียนชอบทิ้งขยะ เร็ว 1.4.3 แม่น้ำที่ไหล ผ่านโรงเรียนสกปรก 1.4.4 อุปกรณ์กีฬา ไม่เพียงพอ 1.4.5 ครูให้นักเรียน ทำเวรมากเกินไป 1.4.6 โรงอาหารไม่ สะอาด 1.4.7 น้ำดื่มสกปรก 1.4.8 หอประชุมมีฝุ่น มาก 1.4.9 ทำกิจกรรม หน้าเสาธงนานเกินไป 1.4.10 ไม่มีขนมขาย 1.4.11 เป็นโรงเรียน วิถีพุทธ, ไม่ชอบโรงเรียนวิถี พุทธ 1.4.12 มีคนขี่ จักรยานและจักรยานยนต์เข้า มาในโรงเรียน 1.4.13 ทำเวรมาก เกินไป ประตูฟุตบอลไม่มีตา ข่าย 1.4.14 ภายนอก บ้านพักครูสกปรก 1.4.15 ไม่อยากกิน ข้าวแบบนั่งกับพื้น รู้สึกลำบาก 1.4.16 ห้องเรียน ป.1 - 2 บางห้องสกปรก	
--	---	--

	1.4.17 เด็กชอบปีนต้นไม้ 1.5 ความรู้สึกรักของนักเรียนที่มีต่อชุมชน 1.5.1 ชุมชนไม่สะอาด มีแต่ขยะ 1.5.2 ผู้คนในชุมชนขับรถเร็ว เสียงดัง รถชนกันบ่อย ไม่มีจราจร 1.5.3 ผู้คนในชุมชนเสพยาเสพติด และดื่มสุรา 1.5.4 คนในชุมชนทะเลาะกัน 1.5.5 ภัยรุมในชุมชนล่าสัตว์ เทียวตอนดึก 1.5.6 ผู้คนในชุมชนชอบทิ้งขยะลงในลำคลอง 1.5.7 มีการทำธนาคารเด็กในชุมชน 1.5.8 ชุมชนมีน้ำเน่าเหม็น 1.5.9 ในชุมชนไม่มีกฎและวินัย 1.5.10 เทศบาลปลูกต้นไม้แล้วไม่รดน้ำเอง 1.5.11 ประธานชุมชนแก้ปัญหาไม่ได้ 1.5.12 นายกเทศมนตรีคนใหม่ไม่ออกตรวจเยี่ยมในหมู่บ้าน 1.5.13 ถนนในบาง	
--	---	--

	ชุมชนไม่ได้เทคอนกรีต 1.6 ความคิดเห็น ของผู้ปกครองที่มีต่อนักเรียน ปัญหาด้านคุณลักษณะ พึงประสงค์ของนักเรียน 1.6.1 พุดไม่ เรียบร้อย 1.6.2 ไม่มีสัมมา คารวะ 1.6.3 ไม่มีระเบียบ วินัย 1.6.4 ไม่เชื่อฟัง ผู้ใหญ่ 1.6.5 ไม่รักษา ความสะอาด 1.6.6 ไม่ประหยัด 1.6.7 ไม่มีความ รับผิดชอบ 1.6.8 ขอบแก้ง เพื่อน 1.6.9 ไม่สนใจเรียน 1.6.10 ไม่มี มารยาท 1.6.11 ไม่ช่วย ทำงาน 1.6.12 ไม่เล่นเกม คอมพิวเตอร์ 1.6.13 แต่งกายไม่ เรียบร้อย 1.6.14 เกียจคร้าน 1.6.15 ไม่กล้า	
--	---	--

	แสดงออก 1.6.16 ไม่มีน้ำใจ 1.6.17 กินอาหาร ไม่มีประโยชน์ นัก เรี ย น มี พฤติกรรมทางวาจา ดีมาก 35.17% ดี 41.28% ปานกลาง 18% พอใช้ 3.98% ควรปรับปรุง จำนวน 0.92% การประเมินพฤติกรรม ทางใจโดยตัวนักเรียนเอง พบว่านักเรียนมีพฤติกรรมทาง ใจ ดีมาก 19.57% ดี 27.22% ปานกลาง 35.17% พอใช้ 16.82% ควรปรับปรุง จำนวน 1.22% ซึ่งจากผลประเมิน พฤติกรรมทางกาย วาจาใจ ของนักเรียนยังไม่เป็นที่พึง พอใจของคณะทำงาน โดยเฉพาะทางด้านใจของ นักเรียนและโดยในภาพรวม นักเรียนส่วนมากยังขาด ระเบียบวินัย ขาดความ รับผิดชอบ และไม่มีความ เมตตากรุณา	
--	--	--

2. สาเหตุของสภาพปัญหาที่เกี่ยวข้องกับการปฏิรูปการศึกษา

สาเหตุของสภาพปัญหาที่เกี่ยวข้องกับการปฏิรูปการศึกษา		
ดงป่าसान	แม่ชะจาน	สันมะเค็ด
สาเหตุปัญหา ดงป่าसान ชุมชนดงป่าसानได้สรุปสาเหตุของปัญหาด้านคุณธรรมของเด็กดังนี้ สาเหตุที่ 1 จิตใจเด็ก ใจที่อ่อนแอไม่มีพลังต่อต้านตัวกิเลส รักโลก โกรธ หลง จึงแสดงออกตามที่ต้องการ สาเหตุที่ 2 สถาบันเครือข่ายในการพัฒนาเด็กนักเรียน บ้านวัด โรงเรียน อ่อนแอ บ้านและชุมชน ไม่มีเวลาอบรมเลี้ยงดูลูก พ่อแม่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ทุนนิยม ปลุกพืชเศรษฐกิจต้องทำงานแข่งเวลาตามกำหนดวงจรชีวิตพืชนั้น ๆ เพื่อหารายได้มาก ๆ ตอบสนองความต้องการของตนเองและครอบครัว ทั้งลูกให้เป็นภาระของครูในเวลาไปโรงเรียนและทิ้งลูกอยู่กับเพื่อนหรือ ท้า ในตอนเลิกเรียน วัด เป็นสถานที่ที่คนในชุมชน ไปทำบุญตามประเพณีวันพระหรือวันสำคัญ	สาเหตุปัญหาของชุมชนแม่ชะจาน ชุมชนแม่ชะจานได้สรุปสาเหตุของปัญหาดังนี้ 1. ตัวนักเรียนเองขาดความรู้ความเข้าใจหลักธรรม จึงไม่สามารถแยกแยะความรู้ผิดชอบชั่วดี 2. สิ่งแวดล้อม มีอิทธิพลต่อการรับรู้ของเด็กในวัยเยาว์และเป็นต้นแบบที่ไม่เหมาะสม ได้แก่ สื่อเทคโนโลยีสมัยใหม่ ตู้เกมส์ คอมพิวเตอร์ที่เปิดให้บริการในชุมชน สภาพแวดล้อมในชุมชน ที่มีปัญหาทางสังคม เช่น ยาเสพติด และความประพฤติกเล่และความประพฤติของวัยรุ่น รวมทั้งขยะ ซึ่งสะท้อนถึงความไร้ระเบียบและเห็นแก่ตัวของบุคคล	การวิเคราะห์สาเหตุของปัญหา หลังจากที่ทีมวิจัยได้รับทราบสภาพปัญหาการขาดคุณธรรมของนักเรียนแล้วได้นำสภาพปัญหาการขาดคุณธรรมของนักเรียนมาจำแนกเป็นพฤติกรรมที่แสดงออกได้ ดังนี้ 1. ใจนักเรียนเป็นใจที่โลก ใจที่โกรธ ใจที่หลง 2. สภาพของสิ่งแวดล้อมของบ้าน วัด และโรงเรียน มีส่วนที่หล่อหลอมสภาพจิตใจของคนในชุมชน อันมีเด็ก ผู้ปกครอง รวมถึงสมาชิกในชุมชนในเขตบริการของโรงเรียนบ้านสันมะเค็ดฯ เป็นใจที่ไม่พึงประสงค์ ซึ่งวิเคราะห์สภาพแวดล้อมที่เป็นสาเหตุออกเป็น 3 ข้อ ดังนี้ 1. สภาพด้านเศรษฐกิจ - ขาดความรู้ความเข้าใจในการ - วิธีการ - การลงทุน - การหาแหล่งทุน - ขาดแรงงานจนไม่มี

ทางศาสนา กิจกรรมของวัดที่ปฏิบัติสืบทอดกันมา ไม่ครอบงำประกอบ ทาน ศีล ภavana ส่วนใหญ่เน้นหนักด้าน ทาน มากกว่า ศีล มีการขอศีล รับศีล จากพระแต่ไม่ได้นำไปปฏิบัติในชีวิตประจำวันและไม่มีความเข้าใจในหลักธรรมของพระพุทธเจ้า ส่วนการภาวนาสมาธิ เป็นเพียงการนั่งสงบนิ่งที่ใช้เวลาเพียง 2 - 3 นาที กิจกรรมของวัดไม่ได้เป็นไปเพื่อการพัฒนากล่อมเกลาคจิตใจในด้านการปฏิบัติธรรมที่ชัดเจนแม้มีกิจกรรมสงเคราะห์ชุมชนด้านพิธีกรรมตามประเพณี เช่น งานศพ งานบุญต่าง ๆ โรงเรียน มีหลักสูตรสถานศึกษาที่ร่วมกับชุมชน โดยใช้ทรัพยากรสิ่งแวดล้อมของชุมชนเป็นฐานของการเรียนรู้ แต่ในทางปฏิบัติกลับใช้หลักสูตรแกนกลางของกระทรวงและครูผู้สอนจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่เน้นการจำเนื้อหาไม่ได้เน้นกระบวนการเรียนรู้ที่ฝึกให้เด็กได้คิดวิเคราะห์ ข้อมูล แต่เน้นในการสอนเนื้อหาเป็นการสอนหนังสือแต่ไม่ได้สอนคน ใน	3. ครอบครัว สภาพ ครอบครัวของนักเรียน จำนวนมากที่พ่อแม่ ผู้ปกครองมุ่งทำมาหากินต่อสู้กับความยากจน รวมทั้งครอบครัวที่พอมีฐานะ แต่ก็เห็นความสำคัญของการทำมาหากินมากกว่าการอบรมดูแลเอาใจใส่ด้านอุปนิสัย จิตใจเด็ก นอกจากนี้ยังขาดความรู้ด้านหลักธรรม ทำให้มีการเสพอบายมุขให้เด็กเห็น ทะเลาะเบาะแว้งกันในครอบครัว พุดจาไม่สุภาพ เรียบร้อย ทำให้เด็กซึมซับและเคยชินกับสภาพแวดล้อม ที่ไม่เอื้อต่อการพัฒนา คุณลักษณะที่พึงประสงค์	เวลาให้นุตรหลาน - ธรรมชาติดี ไม่เอื้ออำนวย 2. สภาพขาดหลักธรรม - ไม่ได้รับการอบรมสั่งสอนหลักธรรมอย่างแท้จริง - ขาดผู้อบรมสั่งสอนที่เข้าใจถึงหลักธรรม - เข้าไม่ถึงหลักธรรม คำสอนของพระพุทธเจ้า 3. สภาพด้านสังคม วัฒนธรรม และการศึกษา - สังคมบริโภคนิยม - ละเลยวัฒนธรรม ประเพณีโบราณ (เดิม) - สังคมไม่ลงโทษคนทำผิด จารีต ประเพณี - สภาพครอบครัวแตกแยก - ผลกระทบจากโรคเอดส์ - การจัดการศึกษา ด้านพัฒนาคุณธรรม ยังมีรูปแบบที่ไม่ชัดเจน ครูยังไม่มีความรู้พื้นฐานที่ชัดเจนในหลักพุทธธรรม
---	--	--

ด้านบรรยากาศ สภาพแวดล้อมของโรงเรียนทั้ง ตัวบุคลากรก็ไม่ใช่ตัวอย่าง หรือแบบอย่างที่ดีให้กับเด็ก		
---	--	--

3. คุณลักษณะของเยาวชนที่ชุมชนต้องการ

คุณลักษณะของเยาวชนที่ชุมชนต้องการ		
ดงป่าसान	แม่ชะจาน	สันมะเค็ด
3. เป้าหมายความต้องการ คุณลักษณะที่พึงประสงค์ ของนักเรียนโรงเรียนบ้าน ดงป่าसानชุมชน 1. เป็นผู้มีจิตเมตตา ปราณี ไม่ทำลายชีวิตสัตว์ ไม่ ทรมาณสัตว์ให้ได้รับความ ลำบาก 2. เป็นผู้มีจิตสันโดษ ยินดีเฉพาะทรัพย์สินที่เราหา มาได้โดยชอบธรรม ไม่ยกยอก เงินทองของบุคคลอื่น ไม่ลัก ขโมยเงินทองหรือทรัพย์สินของ บุคคลอื่น 3. เป็นผู้มีความซื่อสัตย์ ต่อภรรยา และสามีไม่นอกใจ ซึ่งกันและกันไม่แย่งแย่งของรัก ของบุคคลอื่น 4. เป็นผู้มีวาจาดี ไม่พูด ปด พูดแต่วาจาที่เป็นจริง ไม่ พูดคำหยาบให้เขาสะเทือนใจ ไม่ยุยงส่งเสริมให้บุคคลใด แตกร้างกันทะเลาะกัน ไม่	ความต้องการด้าน คุณลักษณะพึงประสงค์ของ นักเรียน ชุมชนแม่ชะจาน ได้มี การคัดกรองประเด็นปัญหา สรุปรวมเหลือเพียง 4 ประเด็น หลักที่นำมาเป็นคุณลักษณะ พึงประสงค์ด้านวินัยของ นักเรียน ได้แก่ 1. ความมีวินัยใน ตนเอง 2. ความมีเมตตา กรุณา 3. การมีสัมมาคารวะ ต่อผู้ใหญ่ 4. ความเป็นผู้มี สัมมาทิฐิ	3. เป้าหมายความต้องการ ของชุมชนสันมะเค็ด 3.1 การเตรียม สิ่งแวดล้อมที่ดี 1.1 ชุมชนอยู่ดีกินดี ประสบความสำเร็จในการ ประกอบอาชีพ 1.2 พ่อ - แม่ มี เวลาเลี้ยงดูอบรม บุตรหลาน 1.3 อยากให้ชุมชน รู้จักคิดหาวิธีป้องกันและแก้ไข ปัญหาจากภัยธรรมชาติ 1.4 มีบุคลากรที่ สามารถถ่ายทอดหลักธรรม ให้ ชุมชนมีความรู้ความเข้าใจ 1.5 ชุมชนมีความรู้ ความเข้าใจและเข้าถึง คุณธรรมของพุทธศาสตร์ 1.6 อยากให้ชุมชน เป็นสังคมที่พอเพียง 1.7 ชุมชนรักษา จารีต ประเพณี อันดีงามของ ท้องถิ่น

นินทาผู้อื่น พูดเฉพาะวาจาที่เป็นประโยชน์ 5. เป็นผู้ไม่ดื่มของมึนเมา ทำสติสัมปชัญญะให้สมบูรณ์ 6. รู้จักพึงตนเอง ขยันหมั่นเพียร และมีความรับผิดชอบ 7. รู้จักประหยัดอดออม 8. เป็นผู้มีระเบียบวินัย และเคารพกฎหมาย 9. เป็นผู้ปฏิบัติตามหลักธรรมทางศาสนา 10. เป็นผู้มีความรักชาติ ศาสน์ กษัตริย์		1.8 ชุมชนมีกฎระเบียบ และปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัด 1.9 มีครอบครัวที่อบอุ่น และช่วยเหลือจนเจืออาทรต่อกัน 1.10 ชุมชนให้ความช่วยเหลือ อนุเคราะห์ให้กำลังใจ ครอบครัวผู้ประสบปัญหาเอดส์ 1.11 มี การ จัด การศึกษาในการพัฒนาคุณธรรมนักเรียนที่เป็นรูปธรรม 1.12 พัฒนานุเคราะห์ที่เกี่ยวข้องกับพัฒนาคุณธรรมนักเรียนให้มีความรู้ใน หลักพุทธธรรมให้ชัดเจน . 3.2 คุณลักษณะเยาวชนที่ชุมชนต้องการ เป็น "ผู้ที่ประพฤติดี ประพฤติชอบ ด้วยกาย วาจาใจ"
--	--	--

ตอนที่ 3 แนวทางการปฏิรูปการศึกษาท้องถิ่นตามแนววิถีพุทธของชุมชน

ผลการศึกษาแนวทางการปฏิรูปการศึกษาท้องถิ่นตามแนววิถีพุทธของชุมชนพบว่า
มี 4 ขั้นตอน ได้แก่

- ขั้นที่ 1 การพัฒนาทุนลักษณะของบุคลากรทางการศึกษา
- ขั้นที่ 2 การพัฒนาองค์ความรู้วิถีพุทธและเทคนิคการจัดการเรียนรู้วิถีพุทธ
- ขั้นที่ 3 การพัฒนาแนวคิดทางการศึกษาตามแนววิถีพุทธ ดังรายละเอียดต่อไปนี้
- ขั้นที่ 4 การพัฒนารูปแบบนวัตกรรมการเรียนรู้ตามแนววิถีพุทธ

ขั้นที่ 1 การพัฒนาคุณลักษณะบุคลากรทางการศึกษาตามแนววิถีพุทธ

ในประเด็นนี้ จะแยกกล่าวเป็น 2 ด้าน ได้แก่ ด้านกระบวนการพัฒนาและด้านคุณลักษณะ
ที่พึงประสงค์ของบุคลากรทางการศึกษา ดังนี้

1.1 กระบวนการพัฒนาคุณลักษณะบุคลาการทางการศึกษาที่พึงประสงค์ ตามแนววิถีพุทธ

ชุมชนทั้ง 3 พื้นที่ได้ดำเนินการในขั้นตอนนี้ร่วมกันทุกขั้นตอน ดังตารางต่อไปนี้

ลำดับที่	กระบวนการพัฒนาคุณลักษณะบุคลากร ทางการศึกษาที่พึงประสงค์ตามแนววิถี พุทธ	แหล่งเรียนรู้	ชุมชน		
			ดงป่าล้าน	แม่ชะ จาน	สันมะเค็ด
1.	การศึกษาดูงาน 4 แห่ง โดยการ - ฟังบรรยาย - ชมสื่อ - สังเกตการณ์สถานการณ์ การเรียนการสอน - สังเกตสภาพแวดล้อมทั่วไป - บันทึกข้อมูลตามแบบฟอร์ม - บันทึกภาพนิ่ง / วิดีโอ - สรุปบทเรียน	1. โรงเรียนฝั่งต้น อ.พาน จ.เชียงราย ผู้บริหารและคณะครู ในโรงเรียน 2. โรงเรียนบุญแกง อ.พาน จ.เชียงราย ผู้บริหารและคณะครู ในโรงเรียน 3. โรงเรียนพระ สุธรรมยานเถระ อ.เมือง จ.อุทัยธานี / เจ้าอาวาสวัดท่าซุง ผู้บริหารและคณะครู ในโรงเรียน	✓	✓	✓

ลำดับที่	กระบวนการพัฒนาคุณลักษณะบุคลากรทางการศึกษาที่พึงประสงค์ตามแนววิถีพุทธ	แหล่งเรียนรู้	ชุมชน		
			ดงป่าล้าน	แม่ชะจาน	สันมะเค็ด
		4. โรงเรียนสัตยาไสย อ.ไชยบาดาล จ.ลพบุรี / ผู้บริหารและคณะครูในโรงเรียน			,
2.	การศึกษาจากเอกสาร	คัมภีร์มนุษย์ / วัดพระธรรมกาย		✓	
3.	การสนทนาธรรมกับพระฝ่ายวิปัสณากรรมมัฏฐาน - สนทนาซักถาม - ฟังบรรยายธรรม / อธิบายข้อสงสัย - บันทึกเทป - จัดบันทึก - สรุปบทเรียน	ศูนย์พัฒนาศีลธรรมเวียงกาหลง / เจ้าอาวาสวัดกู่แก้ว ธรรมาราม ต.แม่เจดีย์ อ.เวียงป่าเป้า จ.เชียงราย / ประธานศูนย์พัฒนาศีลธรรมเวียงกาหลง / เจ้าอาวาสวัดพระเจ้าหลวง ต.แม่เจดีย์ อ.เวียงป่าเป้า จ.เชียงราย	✓	✓	✓
4.	เข้ารับการฝึกอบรมค่ายคุณธรรม 2 ครั้ง ครั้งที่ 1 ค่ายคุณธรรมจัดให้โดยศูนย์บริการวิชาชุมชน มหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่	วัดพระธาตุแม่เจดีย์ ต.แม่เจดีย์ อ.เวียงป่าเป้า จ.เชียงราย / คณะพระวิทยากร	✓	✓	✓

ลำดับที่	กระบวนการพัฒนาคุณลักษณะบุคลากร ทางการศึกษาที่พึงประสงค์ตามแนววิถีพุทธ	แหล่งเรียนรู้	ชุมชน		
			ดงป่าล้าน	แม่ชะจาน	สันมะเค็ด
	ระยะเวลา 4 วัน มีวิธีการเรียนรู้ดังนี้ - ฝึกสมาธิ เดินจงกรมระยะสั้น ๆ - ฟังบรรยายมีสื่อมัลติมีเดียประกอบ (พระคุณแม่, ครูสมพรสอนลิง, ชีวิตและความมุ่งมั่น) - กิจกรรมสันตนาการ - เรียนรู้ตามฐาน - นมัสการสิ่งศักดิ์สิทธิ์	จากศูนย์บริการ วิชาการชุมชนฯ และพระนิสิต มหาวิทยาลัย มหามกุฏราช วิทยาลัย 5 รูป			,
	ครั้งที่ 2 ค่ายวิถีพุทธ จัดให้โดยคณะ สงฆ์จากค่ายพัฒนาคุณธรรมพระยอด ขุนพลเวียงกาหลง ต.เวียงกาหลง จ. เชียงราย ระยะเวลา 5 วัน มีกระบวนการเรียนรู้ ดังนี้ ▪ การปวารณาตนเป็นผู้ถือบวชศีล 5, หรือศีล 8 ▪ การทำสมาธิภาวนาด้วยวิธีอานาปานสติ ▪ การสดับพระสัทธรรมขณะนั่งสมาธิภาวนา ▪ การฟังบรรยายธรรมและจดบันทึก ▪ การฝึกสติ / สมาธิด้วยวิธีเดินจงกรม ▪ การสร้างทานบารมี ด้วยการทำบุญ ตักบาตร บำเพ็ญประโยชน์ ▪ ธรรมสากัจฉา ▪ การศึกษาวิชาชีพสุจริต เช่น การเพาะปลูกและแปรรูปชา การแปรรูปและใช้ประโยชน์จากสมุนไพร ▪ การศึกษาแหล่งต้นน้ำลำธาร	- ค่ายคุณธรรม พระยอดขุนพล เวียงกาหลง - วัดป่าอุดมธรรม อ.วังเหนือ จ.ลำปาง	✓	✓	✓

1.2 คุณลักษณะของบุคลากรทางการศึกษาตามแนววิถีพุทธที่พึงประสงค์

ชุมชนมีข้อค้นพบคุณลักษณะของบุคลากรทางการศึกษาวิถีพุทธที่คล้ายคลึงและแตกต่างกันทั้งหมด 9 คุณลักษณะ ได้แก่ ความเป็นผู้มีจิตใจเมตตา กรุณา ความเป็นผู้จริง ความเป็นผู้ประพฤติธรรมและเข้าถึงธรรม ความเป็นผู้อยู่ในธรรมวินัยอย่างเคร่งครัด ความเป็นผู้มีศรัทธาเชื่อมั่นในพระพุทธศาสนา ความเป็นผู้มีอิทธิบาท 4 ความเป็นผู้มีคุณสมบัติสามารถในการครองตนครองคนและครองงาน ความเป็นผู้มีขันติธรรม และความเป็นแบบอย่างที่ดี ดังตารางวิเคราะห์และเปรียบเทียบต่อไปนี้

,

ลำดับที่	ข้อค้นพบ	ชุมชนที่ค้นพบ			คุณลักษณะ - วิถีพุทธ
		ดงป่าล้าน	แม่ชะจาน	สันมะเค็ด	
1.	เป็นผู้มีความรัก ความเมตตาต่อผู้อื่น			✓	1. ความเป็นผู้มีจิตเมตตา กรุณา
2.	ครูต้องรู้พื้นฐานเด็ก ต้องเข้าใจเด็กเข้าใจธรรมชาติแวดล้อมของเด็ก มีความรักเมตตาต่อเด็ก		✓		
3.	สอนใจให้ใจสอนแล้วจะได้ใจเด็ก		✓		
4.	ครูต้องสร้างศรัทธา ให้ความรักเมตตาต่อเด็ก		✓		
5.	เป็นผู้ยอมรับการเปลี่ยนแปลงสิ่งใหม่ ๆ		-	✓	
6.	เป็นผู้จริงปฏิบัติจริง			✓	
7.	สอนให้รู้ ทำให้ดู อยู่ให้เห็น เป็นให้รอด		✓		
8.	ครูผู้บริหารต้องมีศีล สมานธิ ปัญญาด้วย		✓		
9.	การเรียนรู้ตามแนววิถีพุทธ บุคลากรทางการศึกษามีความสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่งทั้งภาคปริยัติและปฏิบัติ	✓			2. ความเป็นผู้ประพฤติธรรมและเข้าถึงธรรม
10.	การเรียนรู้ของบุคลากรทางการศึกษาตามแนววิถีพุทธควรผ่านการเรียนรู้ด้วยการปฏิบัติจริงให้ได้รับผลจริง ประจักษ์ตามระดับที่ทำได้และเป็นทางสายกลาง	✓			

ลำดับที่	ข้อค้นพบ	ชุมชนที่ค้นพบ			คุณลักษณะ วิถีพุทธ
		ดงป่าล้าน	แม่ชะจาน	สันมะเค็ด	
11.	การจัดการเรียนการสอนด้านพัฒนา คุณธรรมให้ประสบความสำเร็จนั้น ครูผู้สอนจะต้องรู้และเข้าใจ รวมทั้งการ เข้าถึงหลักธรรมของพระพุทธเจ้าอย่าง ถ่องแท้เสียก่อน	✓			3. ความเป็นผู้ อยู่ในธรรมวินัย อย่างเคร่งครัด
12.	เป็นพุทธศาสนิกชนที่ดี ถึงพร้อมด้วย ทาน ศีล ภาวนา	✓			
13.	คุณลักษณะที่สมบูรณ์ต้องมีศีลสมาธิ ปัญญา สัมมาทิฐิผู้มีวิริยอุตสาหะที่ไม่ย่อ ติดยึดกับวัตถุเงินจําเป็น			✓	
14.	เป็นผู้ที่ประพฤติ ปฏิบัติอยู่ในศีลธรรม			✓	
15.	คุณลักษณะของบุคลากรในทางพุทธ ศาสนา ต้องเป็นผู้อยู่ในธรรมวินัยอย่าง เคร่งครัด และมีความตั้งใจปฏิบัติ บำเพ็ญตนให้บรรลุธรรมตามกำลัง ความสามารถ	✓			4. ความเป็น ผู้มีความ ศรัทธาเชื่อมั่นใน พระพุทธ ศาสนา
16.	เป็นผู้ที่ฝึกฝนในการทำบุญทำกุศล		-	✓	
17.	เป็นผู้ไม่แสวงหาบุญนอกเขตพระศาสนา	✓			
18.	ร่วมกันปกป้อง ทำนุบำรุงพุทธศาสนา ศิลปวัฒนธรรมและประเพณีที่ดีงาม	✓			
19.	เป็นผู้สนับสนุนส่งเสริม ทนุบำรุงศาสนา ศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน			✓	5. ความเป็น ผู้มีอิทธิบาท 4
20.	ครูต้องเข้าใจธรรม มีศรัทธาก่อนนำไป สอนเด็ก การสอนจึงจะได้ผล		✓		
21.	เป็นคนใฝ่รู้ ใฝ่ศึกษา หมั่นพัฒนาตนเอง อยู่เสมอ	✓			
22.	เป็นผู้มีความกระตือรือร้นที่จะเรียนรู้และ ปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง			✓	

ลำดับที่	ข้อค้นพบ	ชุมชนที่ค้นพบ			คุณลักษณะ วิถีพุทธ
		ดงป่าล้าน	แม่ชะจาน	สันมะเค็ด	
23.	ควรเป็นผู้มีคุณสมบัติครองตน ครองคน และครองงานตามหลักพุทธธรรม	✓			7. ความเป็นผู้มี หิริ โอตตัปปะ พรหมวิหาร 4 และอิทธิบาท 4
24.	เป็นผู้มีความอดทนอดกลั้น ไม่ย่อท้อต่อ ปัญหาและอุปสรรค			✓	8. ความเป็นผู้มี ขันติธรรม
25.	เป็นผู้ที่เป็นแบบอย่างที่ดีงามแก่สังคม			✓	9. ความเป็น แบบอย่างที่ดี
26.	ครูและผู้ปกครองควรเป็นแบบอย่างที่ดี แก่เด็ก		✓		

ขั้นที่ 2 การพัฒนาองค์ความรู้วิถีพุทธและเทคนิคการจัดการเรียนรู้ตามแนววิถีพุทธ

2.1 การพัฒนาองค์ความรู้วิถีพุทธ

ชุมชนได้มีการพัฒนาองค์ความรู้วิถีพุทธเพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจโดยผ่านกระบวนการเรียนรู้และแหล่งเรียนรู้ลักษณะต่าง ๆ ดังกล่าวในข้อ 1 ข้างต้น ประมวลหัวข้อองค์ความรู้วิถีพุทธ ได้ดังนี้

ลำดับที่	องค์ความรู้วิถีพุทธ	ชุมชนที่ได้ศึกษา		
		ดงป่าล้าน	แม่ชะจาน	สันมะเค็ด
1	การดำเนินชีวิตที่ถูกต้องตามหลักวิถีพุทธ ไตรสิกขา ศีล สมาธิ ปัญญา ทาน ศีล ภาวนา	✓	✓	✓
2	แก่นพุทธศาสนา	✓	✓	✓
3	สัปปายะ 4	✓	✓	✓
4	การสวดมนต์ การทำอานาปานสติภาวนา แม่เมตตา	✓	✓	✓
5	นิเวศน์ 5	✓	✓	✓
6	หลักการครองตน ครองคน ครองงาน	✓	✓	✓
7	อิทธิบาท 4	✓	✓	✓
8	อริยบุคคล 4 กับ สังโยชน์ 10	✓	✓	✓
9	ไตรสรณคมน์ : ที่พึ่งอันเกษม	✓	✓	✓
10	คัมภีร์มนุษย์		✓	
11	พระคุณแม่	✓	✓	✓
12	การทำสมาธิแบบนั่งและเดินจงกรม	✓	✓	✓
13	มารยาทชาวพุทธ	✓	✓	✓

2.2 การพัฒนาองค์ความรู้ด้านเทคนิคการจัดการเรียนรู้ตามแนววิถีพุทธ

ลำดับที่	ข้อค้นพบ	ชุมชนที่ได้เรียนรู้			ผู้ถ่ายทอดความรู้
		ดงป่าล้าน	แม่ชะจาน	สันมะเค็ด	
1	ศีล สมาธิ ปัญญา วิถีสู่ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์	✓	✓	✓	พระครูสมุห์เดชา ฐิตเตโช วัดกู่แก้วธรรมาราม
2	พุทธวิถีการจัดการธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม	✓	✓	✓	ดร.วสันต์ จอมภักดี มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
3	พุทธวิถีกับการเยียวยา สุขภาวะทางใจ	✓	✓	✓	ดร.พยอม อยู่สวัสดิ์ มหาวิทยาลัยนเรศวร
4	อริยประเพณีในวิถีพุทธล้านนา	✓	✓	✓	พระอาจารย์สิริกาญจน์ ค่ายพัฒนาคุณธรรมพระยอดขุนพลเวียงกาหลง
5	พุทธศิลป์เพื่อพุทธบูชา	✓	✓	✓	พระครูสมุห์เดชา ฐิตเตโช วัดกู่แก้วธรรมาราม
6	จิตรกรรมและประติมากรรมเพื่อพุทธบูชา	✓	✓	✓	ศิลปินพงษ์พรรณ เรือนนันทไชย
7	คีตศิลป์และนาฏลีลาเพื่อพุทธบูชา	✓	✓	✓	อาจารย์ลิปิกร มาแก้ว สถาบันเทคโนโลยีราชมงคล วิทยาเขตภาคพายัพ คุณจักร ณรงค์ รัตนวงศ์ สถาบันวิจัย จุฬารักษ์
8	เรียนรู้วิถีพุทธผ่านนิทานธรรม	✓	✓	✓	พระอาจารย์เทพพิทักษ์ วิริโย และคณะ ค่ายพัฒนคุณธรรม พระยอดขุนพลเวียงกาหลง
9	Service Learning	✓	✓	✓	ดร.เฟิร์ล วัฒนากุล มหาวิทยาลัยพายัพ
10	การจัดการศึกษาวิถีพุทธตามแนวคิดดีเบิ้ลกูลสไต์	✓	✓	✓	ครูใหญ่ลดาดี วนวิทย์ โรงเรียนคิตดีเบิ้ล

ลำดับที่	ข้อค้นพบ	ชุมชนที่ได้เรียนรู้			ผู้ถ่ายทอดความรู้
		ดงป่าล้าน	แม่ชะจาน	สันมะเค็ด	
11	การจัดกิจกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธแบบ Sompong Style	✓	✓	✓	พระอาจารย์สุธีร์ สุธีโร ค่ายพัฒนาคุณธรรมพระยอด ขุนพลเวียงกาหลง
12	แนวทางการจัดการเรียนการสอนโรงเรียนสัตยาไสย	✓	✓	✓	ดร.อาจอง ชุมสาย ณ อยุธยา คณะครูและนักเรียนโรงเรียน สัตยาไสย อ.ชัยบาดาล จ.ลพบุรี
13	แนวทางการจัดการเรียนการสอนโรงเรียนพระสุธรรมญาณเถระ วัดท่าซุง อ.เมือง จ.อุทัยธานี	✓	✓	✓	ผู้บริหารและคณะครู-นักเรียน โรงเรียนพระสุธรรมญาณเถระ วัดท่าซุง อ.เมือง จ.อุทัยธานี
14	แนวทางการจัดกระบวนการเรียนรู้วิถีพุทธในโรงเรียนวิถีพุทธในสังกัดกระทรวงศึกษาธิการ				โรงเรียนบ้านฝ่งต้น เขต การศึกษา 2 จังหวัดเชียงราย โรงเรียนปูกาง เขตการศึกษา 2 จังหวัดเชียงราย งานประชุมสัมมนาโรงเรียน วิถีพุทธ เขตการศึกษา 2 จังหวัดเชียงราย

ขั้นที่ 3 การพัฒนาแนวคิดการจัดการศึกษาตามแนววิถีพุทธของชุมชน

ผลจากการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาบุคลากรและพัฒนาองค์ความรู้ ได้ก่อให้เกิดการสังเคราะห์แนวคิด การจัดการการศึกษาตามแนววิถีพุทธเพื่อนำไปใช้เป็นฐานสำคัญในการออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ ประมวลได้ 6 แนวคิด ได้แก่ คุณค่าความสำคัญของวิถีพุทธ บทบาทและความเข้มแข็งของสถาบันพุทธศาสนา คุณค่าของศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นในชุมชน แนวทางการจัดการเรียนรู้ การจัดการศึกษาที่เชื่อมโยงกันธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่เอื้อต่อการพัฒนาคุณภาพ ศักยภาพความเป็นมนุษย์และแนวคิดที่เชื่อมั่นในมนุษยภาวะ

ดังรายละเอียดที่เสนอในเชิงเปรียบเทียบข้อค้นพบที่เกิดขึ้นในแต่ละชุมชน ในตารางต่อไปนี้

3.1 แนวคิดเกี่ยวกับหลักการสำคัญของวิถีพุทธ

แนวคิดเกี่ยวกับหลักการสำคัญของวิถีพุทธนี้ ชุมชนค้นพบว่าวิถีพุทธเป็นวิถีแห่งการปฏิบัติตามหลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา และทาน ศีล ภavana เพื่อไปสู่ความพ้นทุกข์ เพราะเป็นวิถีที่ชำระใจให้สะอาดมีความสุขสงบ และพบว่าวิถีพุทธสามารถเชื่อมโยงกับวิถีชีวิตได้อย่างกลมกลืนทุกขณะจิต ดังปรากฏในตารางต่อไปนี้

ลำดับที่	หลักการสำคัญของวิถีพุทธ	ชุมชนที่ค้นพบแนวคิด			ความสอดคล้องกับหลักพุทธธรรม
		ดงป่าล้าน	แม่ชะจาน	สันมะเค็ด	
1.	การนำวิถีพุทธมาใช้ในการจัดการศึกษาเป็นความจำเป็นที่ทุกฝ่ายจะต้องสนับสนุนให้เกิดขึ้นทุกระดับ			✓	สามัคคีธรรม
2.	วิถีพุทธนั้นสามารถเชื่อมโยงกับวิถีชีวิตได้อย่างกลมกลืนทุกขณะจิต			✓	ภavana 4
3.	หลักพุทธธรรมที่ถูกต้องและเอื้อต่อการนำมาปฏิบัติในการดำเนินชีวิตได้จริง คือ อริยมรรค (ศีล สมาธิ ปัญญา) และ บุญกิริยา 10 (ทาน ศีล ภavana)	✓			อริยมรรค ไตรสิกขา บุญ กิริยาวัตถุ
4.	สุขภาวะทางใจของบุคคลจะเกิดขึ้นได้ เพราะผลของการปฏิบัติตนตามหลักธรรมของพุทธศาสนา จนเกิดผลเป็นผู้มีศีล สมาธิ ปัญญา ครบองค์ประกอบ	✓	-		ธมฺมเจวํ สุขํ เสติ
5.	จุดมุ่งหมายสูงสุดในการจัดการศึกษาตามแนววิถีพุทธ คือ เพื่อนำไปสู่ความพ้นทุกข์ในที่สุด	✓			นิพพาน
6.	จิตที่ฝึกดีแล้วนำมาซึ่งความสงบสุข		✓		
7.	การให้ทานย่อมนำมาซึ่งความสุข		✓		สัพพทานํ สุขํ เสติ

ลำดับที่	หลักการสำคัญของวิถีพุทธ	ชุมชนที่ค้นพบแนวคิด			ความสอดคล้องกับหลักพุทธธรรม
8.	วิถีพุทธเป็นวิถีที่ช่วยให้ใจสะอาด สว่าง สงบ ทุกสิ่งทุกอย่างอยู่ที่ใจและอยู่ที่การปฏิบัติ (บทเรียนจากการปฏิบัติธรรมค่ายคุณธรรมพระยอดขุนพลเวียงกาหลง)		✓		ศีล สมาธิ ปัญญา
9.	หลักการที่สำคัญของวิถีพุทธได้แก่ ศีล สมาธิ ปัญญา ทาน ศีล ภาวนา ปรีชาปฏิบัติ ปฏิเวธ			✓	ไตรสิกขา บุญ กิริยาวัตถุ
10	คนเราสุขทุกข์ได้ทุกเรื่องในจักรวาล ดังนั้นควรจัดระเบียบการคิดให้ถูกต้อง		✓		สมาธิภาวนา
11.	วิถีพุทธ เป็นวิถีที่ทำให้ทุกคนอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข		✓		ศีล
12.	วิถีพุทธเป็นวิถีที่ช่วยขจัดทุกข์ที่เกิดขึ้น ใจ ทำให้บุคคลเกิดความสุขและเบิกบาน		✓		อริยสัจ

3.2 แนวคิดเกี่ยวกับบทบาท/ความเข้มแข็งของสถาบันพุทธศาสนา

แนวคิดเกี่ยวกับบทบาท/ความเข้มแข็งของสถาบันพุทธศาสนานี้ ชุมชนค้นพบว่าศักยภาพหรือความเข้มแข็งของวัดหรือสถาบันพุทธศาสนาในการจัดการศึกษาอยู่กับคุณสมบัติในการเข้าถึงธรรมและวิสัยทัศน์ในการจัดการการศึกษาตามแนวพุทธธรรมของคณะสงฆ์และผู้เกี่ยวข้อง นอกจากนี้ยังเกี่ยวข้องกับความสามารถในการถ่ายทอดความรู้และการพัฒนาสถานที่ปฏิบัติธรรมให้เอื้อต่อการพัฒนาจิตใจ จึงจะก่อให้เกิดศรัทธาและพุทธบริษัทก็ต้องปฏิบัติตนตามคำสอนของพระพุทธเจ้าอย่างเคร่งครัด จริงจัง ดังปรากฏในตารางต่อไปนี้

ลำดับที่	แนวคิดเกี่ยวกับบทบาท/ความเข้มแข็งของสถาบันพุทธศาสนา	ชุมชนที่ค้นพบแนวคิด		
		ดงป่าसान	แม่ชะจาน	สันมะเค็ด
1.	มีสถานบันพุทธศาสนาในท้องถิ่นที่สามารถใช้เป็นแหล่งเรียนรู้วิถีพุทธต้นแบบได้โดยไม่ต้องไปเรียนรู้ไกล ๆ	✓		
2.	ศักยภาพหรือความเข้มแข็งของวัดหรือสถาบันพุทธศาสนาในการจัดการศึกษาขึ้นอยู่กับคุณสมบัติในการเข้าถึงธรรมและวิสัยทัศน์ในการจัดการศึกษาตามแนวพุทธธรรมของคณะสงฆ์และผู้เกี่ยวข้อง	✓		
3.	การเกิดขึ้นของแรงศรัทธาในพุทธศาสนาเกี่ยวข้องกับคุณสมบัติด้านการประพจน์ ปฏิบัติรวมถึงการถ่ายทอดความรู้ของบุคลากรในพุทธศาสนา และมีการพัฒนาสถานที่ปฏิบัติธรรมให้เอื้อต่อการพัฒนาจิตใจ	✓		
4.	พุทธบริษัทจะเกิดความเข้มแข็งได้ มาจากการปฏิบัติตนตามแนวทางคำสอนของพระพุทธเจ้าอย่างถูกต้องเคร่งครัด จริงจัง			✓
5.	ถ้าพระและวัดมีคุณภาพก็จะสามารถจัดการศึกษาให้มีประสิทธิภาพ		✓	
6.	คุณสมบัติและองค์ประกอบของสถาบันพุทธศาสนาในท้องถิ่นที่ควรจะเป็นคือ 1. พระภิกษุสงฆ์ที่ปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบ 2. มีศักยภาพในการถ่ายทอดหลักพุทธธรรมได้ทั้งปริยัติและปฏิบัติ 3. มีสิ่งแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้และปฏิบัติ จึงจะสร้างศรัทธาและเอื้อประโยชน์ต่อชุมชนและสังคมได้เต็มที่	-		✓

3.3 แนวคิดเกี่ยวกับคุณค่าของศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาในชุมชน

แนวคิดเกี่ยวกับคุณค่าของศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาในชุมชนนี้ ชุมชนค้นพบว่าคุณค่าที่แท้จริงของศิลปวัฒนธรรมวิถีพุทธ เป็นการแสดงออกถึงความเคารพศรัทธาต่อพระรัตนไตรและมีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างสมบารมีธรรม มิได้เป็นไปเพื่อปลุกเร้าอารมณ์ให้เร่าร้อนตามแรงกิเลสตัณหา จึงควรส่งเสริมให้ผู้เรียนได้เรียนรู้และตระหนักถึงคุณค่าวัฒนธรรมประเพณีและภูมิปัญญาท้องถิ่น และควรจัดให้เรียนรู้จากการปฏิบัติร่วมกับชุมชนอย่างถูกต้องครบถ้วนและ

ต่อเนื่อง และควรจัดแผนการศึกษาแหล่งเรียนรู้ร้อยีประเพณี ประติมากรรม สถาปัตยกรรมและจิตรกรรมเป็นต้น ดังตารางต่อไปนี้

ลำดับที่	แนวคิดเกี่ยวกับคุณค่าของศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาในชุมชน	ชุมชนที่ค้นพบแนวคิด		
		ดงป่าसान	แม่ชะจาน	สันมะเค็ด
1.	ปัจจุบันแม้ว่าภูมิปัญญาและวัฒนธรรมท้องถิ่นจะมีสภาพอ่อนแอลง แต่บางส่วนยังคงมีพลังอำนาจอยู่สามารถนำมาพัฒนาคนได้ ถ้าบุคลากรที่เกี่ยวข้องทุกฝ่ายรู้จักคัดสรรมาใช้ให้เป็นประโยชน์			✓
2.	คุณค่าที่แท้จริงของศิลปะและวัฒนธรรมวิถีพุทธเป็นการแสดงออกถึงความเคารพ ศรัทธาต่อพระรัตนตรัยและมีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างสมบารมี มิได้เป็นไปเพื่อปลุกเร้าอารมณ์ให้เร้าร้อนตามแรงกิเลสตัณหา	✓		
3.	การจัดทำแผนการศึกษาควรให้มีการศึกษาแหล่งเรียนรู้เกี่ยวกับร้อยีประเพณี ประติมากรรม สถาปัตยกรรมและจิตรกรรม	✓		
4.	ความรู้ที่ควรนำมาเป็นเครื่องมือพัฒนาผู้เรียนให้เกิดการเรียนรู้ตามแนววิถีพุทธได้แก่ ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน วิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อม ตลอดจนองค์ความรู้อื่น ๆ ที่นำไปใช้ได้ในชีวิตจริง	-		✓
5.	การส่งเสริมให้ผู้เรียนได้เรียนรู้และตระหนักถึงคุณค่าของวัฒนธรรมประเพณีและภูมิปัญญาท้องถิ่น ควรจัดให้เรียนรู้โดยการปฏิบัติตนร่วมกับชุมชนด้วยความเข้าใจอย่างถูกต้องครบถ้วนและต่อเนื่อง			✓

3.4 แนวคิดเกี่ยวกับแนวทางการจัดการเรียนรู้

แนวคิดเกี่ยวกับแนวทางการจัดการเรียนรู้ควรมุ่งให้เด็กมีจิตสะอาด สว่าง สงบ มีสัมมาทิฐิรู้บาปบุญคุณโทษ โดยให้หลักไตรสิกขา บุรณากับองค์ความรู้อื่น ๆ เน้นการปฏิบัติจริง ต่อเนื่องสม่ำเสมอและสอดคล้องกับวิถีชีวิตที่เป็นจริง

ลำดับที่	แนวคิดเกี่ยวกับแนวทางการจัดการเรียนรู้	ชุมชนที่ค้นพบแนวคิด		
		ดงป่าล้าน	แม่ชะจาน	สันมะเค็ด
1.	กระบวนการจัดการศึกษาที่มุ่งสร้างให้คนเป็นคนดีนั้นจะต้องมีวิธีการฝึกให้เด็กปฏิบัติตามหลักไตรสิกขา (ศีล สมาธิ ปัญญา) อย่างถูกต้องสม่ำเสมอ สมบูรณ์ จนเป็นนิสัย		✓	
2.	การปลูกฝังคุณธรรมเน้นการรับรู้ การจำ การคิดและความรู้		✓	
3.	การเรียนรู้ด้วยการปฏิบัติจริง		✓	
4.	ควรจัดกิจกรรมแบบ service learning		✓	
5.	ครูผู้สอนควรสนับสนุนให้ผู้เรียนได้มีโอกาสนำผลการเรียนรู้มาบริการแก่ชุมชน	✓		
6.	ควรจัดกิจกรรมให้เด็กมีสุขภาวะทางใจ		✓	
7.	เราควรสอนให้เด็กมีสัมมาทิฐิ เชื่อใน บาป บุญคุณ โทษ	-	✓	
8.	การจัดการศึกษาตามแนววิถีพุทธ ที่จะพัฒนาให้ผู้เรียนเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ จะต้องจัดให้ผู้เรียนมีความรู้ควบคู่กับการพัฒนาผู้เรียนให้มีจิตใสสะอาด สว่าง สงบ และมีความสุข			✓
9.	กระบวนการพัฒนาผู้เรียนตามแนววิถีพุทธ ควรเน้นความสอดคล้องกับวิถีชีวิตจริงและบูรณาการกับองค์ความรู้อื่น ๆ อย่างกลมกลืนและเหมาะสม	✓		
10.	การช่วยเหลือเกื้อกูลประสานความร่วมมือระหว่างบ้าน วัด และโรงเรียน		✓	

3.5 แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมนี้ ชุมชนค้นพบว่าการจัดการสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติให้เกิดความยั่งยืนนั้นจำเป็นต้องใช้หลักธรรมวิถีพุทธมาพัฒนาคนให้มีศีล สมาธิ ปัญญา เสียก่อน จึงจะสำเร็จ โดยเฉพาะครู / นักเรียนต้องเห็นคุณค่าของสิ่งแวดล้อม เพราะการจัดสิ่งแวดล้อมและบรรยากาศสงบร่มเย็นมีผลอย่างสำคัญต่อการพัฒนาจิตใจและถ้าสภาพแวดล้อมดีก็จะช่วยให้เด็กมีวินัยด้วย นอกจากนี้ยังเห็นว่าการจัดการทรัพยากรให้เป็นแหล่งพักผ่อนหย่อนใจและแสวงบุญนั้นควรคำนึงถึงความเหมาะสมสอดคล้องกับบริบทของชุมชน ดังตารางต่อไปนี้

ลำดับที่	แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม	ชุมชนที่ค้นพบแนวคิด		
		ดงป่าล้าน	แม่ชะจาน	สันมะเค็ด
1.	ควรมีการใช้หลักศีลธรรมเป็นเครื่องมือในการพัฒนาสิ่งแวดล้อม โดยครู บุคลากร นักเรียน ต้องเห็นคุณค่าของสิ่งแวดล้อม		✓	
2.	การจัดสภาพแวดล้อมและบรรยากาศที่สงบร่มเย็น มีผลอย่างสำคัญยิ่งต่อการเรียนรู้และการพัฒนาจิตใจของผู้พบเห็นหรือผู้มาปฏิบัติธรรม	✓		
3.	แนวทางในการจัดการทรัพยากรให้เป็นแหล่งพักผ่อนหย่อนใจ และแสวงบุญนั้นควรคำนึงถึงความเหมาะสมและสอดคล้องกับบริบทของชุมชน	- ✓		
4.	การจัดการสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติให้เกิดความยั่งยืนนั้น จำเป็นต้องใช้หลักธรรมตามแนววิถีพุทธมาพัฒนาคนให้มีศีลธรรม สมาธิ ปัญญาเสียก่อน จึงจะสำเร็จ	✓		
5.	สภาพแวดล้อมที่ดีมีผลทำให้เด็กมีวินัย		✓	
6.	แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง มีสาระความสำคัญอยู่ที่ความพอใจและพอดีของคน	✓		

3.6 แนวคิดเกี่ยวกับศักยภาพความเป็นมนุษย์

แนวคิดเกี่ยวกับศักยภาพ ความเป็นมนุษย์นี้ ชุมชนค้นพบว่า เด็กทุกคนมีความสามารถที่จะเรียนรู้และซึมซับหลักพุทธธรรมได้ แนวคิดนี้ปรากฏเพียงแห่งเดียวคือ สันมะเค็ด

ลำดับที่	แนวคิดเกี่ยวกับศักยภาพความเป็นมนุษย์	ชุมชนที่ค้นพบแนวคิด		
		ดงป่าล้าน	แม่ชะจาน	สันมะเค็ด
1.	เชื่อว่าเด็กทุกคนมีความสามารถที่จะเรียนรู้และซึมซับหลักพุทธธรรมได้			✓

ขั้นที่ 4 การพัฒนารูปแบบนวัตกรรมการเรียนรู้ตามแนววิถีพุทธ

หลังจากได้มีการพัฒนาคนพัฒนาความรู้แล้ว ชุมชนจึงพัฒนาเครื่องมือการเรียนรู้คือนวัตกรรมการเรียนรู้ตามแนววิถีพุทธ เพื่อพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้เรียนซึ่งในตอนนี้จะแยกนำเสนอเป็น 2 ประเด็น คือ ประเด็นแรกเป็นการจำแนกรูปแบบนวัตกรรมการเรียนรู้ตามลักษณะฐานการเรียนรู้และประเด็นที่สองเป็นการวิเคราะห์คุณลักษณะแห่งวิถีพุทธที่ปรากฏในนวัตกรรมรูปแบบต่าง ๆ โดยใช้หลักธรรมในพุทธศาสนาเป็นเครื่องมือพิจารณาความสอดคล้องดังรายละเอียดต่อไปนี้

4.1 รูปแบบนวัตกรรมการเรียนรู้ตามแนววิถีพุทธจำแนกตามฐานการเรียนรู้

รูปแบบนวัตกรรมการเรียนรู้ตามแนววิถีพุทธของชุมชน เป็นผลผลิตปลายทางของการพัฒนาบุคลากรทางการศึกษา การพัฒนาองค์ความรู้วิถีพุทธ องค์ความรู้เทคนิคการจัดการเรียนรู้วิถีพุทธ และองค์ความรู้เกี่ยวกับแนวคิดการจัดการศึกษาตามแนววิถีพุทธ ทั้งนี้เพื่อพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ตามแนววิถีพุทธของนักเรียนใน 3 พื้นที่ซึ่งชุมชนทั้ง 3 พื้นที่ได้พัฒนานวัตกรรมการเรียนรู้ โดยการออกแบบบนฐานความรู้และประสบการณ์การเรียนรู้วิถีพุทธที่ได้จากกระบวนการวิจัยในระยะแรกดังกล่าว แล้วนำมาทดลองปฏิบัติการในโรงเรียนระยะเวลาหนึ่งพบว่า ชุมชนดงป่าล้านมี 7 นวัตกรรมชุมชนแม่ชะจานมี 12 นวัตกรรมหลักเฉพาะนวัตกรรมการวิจัยชั้นเรียนมีทั้งหมด 14 นวัตกรรมย่อย และชุมชนสันมะเค็ดมี 8 นวัตกรรม จำแนกรูปแบบนวัตกรรมตามลักษณะฐานการเรียนรู้ทั้ง 3 พื้นที่ ได้ทั้งหมด 6 รูปแบบ ดังนี้

1. รูปแบบวิถีห้องเรียนเป็นฐานการเรียนรู้
2. รูปแบบวิถีโรงเรียนเป็นฐานการเรียนรู้
3. รูปแบบวิถีชุมชนและภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐานการเรียนรู้
4. รูปแบบวิถีค่ายคุณธรรมเป็นฐานการเรียนรู้
5. รูปแบบวิถีทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เป็นฐานการเรียนรู้
6. รูปแบบวิถีวัด

ดังตารางแสดงรูปแบบนวัตกรรมการเรียนรู้ตามแนววิถีพุทธต่อไปนี้

ลำดับที่	รูปแบบนวัตกรรมจำแนกตาม ฐานการเรียนรู้	นวัตกรรมการเรียนรู้ตามแนววิถีพุทธของชุมชน	ดงป่าล้าน	แม่ชะจาน	สันมะเค็ด
1.	วิถีห้องเรียนเป็นฐานการเรียนรู้ รูปแบบนี้เป็นนวัตกรรมที่เน้นพฤติกรรมกรอยู่ร่วมกันในขอบเขตห้องเรียน โดยครูประจำชั้นจะเป็นผู้มีบทบาทอย่างสูงในการอำนวยความสะดวกให้เกิดกิจกรรมการเรียนรู้ในรูปแบบต่าง ๆ ตามวัตถุประสงค์เฉพาะของห้องเรียน ซึ่งจะตอบสนองวัตถุประสงค์ใหม่ของการปฏิรูปการเรียนรู้หลักส่วนมากนวัตกรรมในวิถีห้องเรียนจะเน้นการเรียนรู้วินัยและความรับผิดชอบด้วยกระบวนการกลุ่ม ซึ่งเป็นการเรียนรู้แบบเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ	• สัมมาทิฏฐิและไตรสิกขา		✓	
		• การใช้พื้นที่บ้านส่งเสริมคุณธรรมนักเรียน		✓	
		• นิทานเพื่อสร้างเสริมความมีวินัย		✓	
		• ดาวความดีส่งเสริมความมีวินัย		✓	
		• การใช้กิจกรรมธนาคารความดีพัฒนาความสะอาด		✓	
		• สะอาดสวยด้วยสองมือน้อย		✓	
		• ความรับผิดชอบในการทำงาน		✓	
		• ส่งเสริมวินัยในชั้นเรียน		✓	
		• กระบวนการกลุ่มพัฒนาการมีวินัย		✓	
		• ความรับผิดชอบในการทำงาน		✓	
		• การพัฒนาวินัยในตนเอง		✓	
		• การส่งเสริมการมีวินัยในชั้นเรียนโดยใช้กระบวนการคูคิด		✓	
		• ความรับผิดชอบในการทำงาน		✓	
		• การกำจัดขยะมูลฝอย		✓	
2.	วิถีโรงเรียนเป็นฐานการเรียนรู้ รูปแบบนี้จะเน้นกระบวนการเรียนรู้อย่างเข้มข้น ตลอดชีวิตการเคลื่อนไหวใน 1 วันของการ	• กิจกรรมจัดระเบียบสังคมในโรงเรียน	✓		
		• เด็กดีศรีสังคม		✓	
		• มนต์ขลังเสียงแห่งธรรม		✓	
		• งานอย่างไทยวินัยเยี่ยม		✓	
		• โรงเรียนสะอาดปราศจากขยะด้วยตัวเรา			✓
		• ศึกษาคุณธรรมประจำวัน			✓

	เรียนรู้ในโรงเรียนแยกเป็นช่วงเช้าก่อน และระหว่างการเข้าแถว ช่วงกลางวันเป็นช่วงรับประทานอาหาร มีการพิจารณาคุณค่าอาหารและวินัยแถวมารยาทการกิน ช่วงก่อนเข้าเรียนบ้ายทำสมาธิและช่วงก่อนกลับบ้านตอนเย็น				
3.	วิถีชุมชนและภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐานการเรียนรู้ รูปแบบนี้เป็นกิจกรรมพานักเรียนไปเรียนรู้ร่วมกับชุมชนในงานประเพณี พิธีกรรมและวิถีชีวิตดั้งเดิม เพื่อศึกษาระบบคุณค่าด้านคุณธรรมและเรียนรู้วิถีการอยู่ร่วมกันในชุมชน ฝึกคุณธรรมด้านสัมมาคารวะ และวิถีการสร้างบุญในพุทธศาสนา	• การเรียนรู้คุณธรรมผ่านกิจกรรมบริการชุมชน • ศึกษาดูงานตำนานข้าว : วิถีสุขภาพ • เรียนรู้วรรณกรรมพื้นบ้านเพื่อการปลูกฝังคุณธรรม • ประเพณีจี่กองหลวงพระเจ้า ทานข้าวใหม่ • ประสานสัมพันธ์วัฒนธรรมในท้องถิ่น	✓	✓	✓
4.	วิถีค่ายคุณธรรมเป็นฐานการเรียนรู้ วิถีค่ายคุณธรรม เป็นกระบวนการจัดประสบการณ์เรียนรู้เชิงปฏิบัติการเพื่อการพัฒนา	• ค่ายครอบครัววิถีพุทธ • ร้อยสายใจธรรมสัมพันธ์ผู้ปกครอง • ค่ายคุณธรรม • ค่ายคุณธรรมพฤติกรรมเปลี่ยนไป • ค่ายกายค่ายใจทรงไว้แห่งคุณธรรม • แรลลี่คุณธรรม	✓	✓	✓

จิตใจและฝึกการจัดระเบียบชีวิตหรือวิถีการดำเนินชีวิตที่มีการบูรณาการหลักธรรมทางพุทธศาสนาอย่างเข้มข้นต่อเนื่องในระยะเวลาที่จำกัด โดยมีคณะวิทยากรจากวัดและสถาบันพุทธศาสนาเป็นผู้อำนวยความสะดวก ฝึกอบรม มีการใช้สื่อประกอบการอบรม หลากหลายรูปแบบ วิถีค่ายคุณธรรมของมหามกุฏราชวิทยาลัย อำนวยการฝึกอบรมให้แก่คณะครูผู้บริหาร ตัวแทนผู้ปกครอง ผู้นำชุมชนและตัวแทนนักเรียน มีเนื้อหาให้ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับพุทธศาสนา เน้นการใช้เทคนิคกระบวนการถ่ายทอดให้ผู้เข้ารับการอบรมเกิดความสนุกสนานเพลิดเพลิน มีทัศนคติที่ดีต่อการเข้าวัดใช้สื่อทันสมัยระดับสูง วิทยากรมีความเชี่ยวชาญการใช้สื่อสูง ส่วนค่ายพระธรรมทูตอำเภอเวียงป่าเป้า อำนวยการศึกษาอบรมให้แก่นักเรียนโรงเรียนบ้านดงป่าล้าน ชั้นป.4 - ป.6				
--	--	--	--	--

	นักเรียนโรงเรียนสันมะเค็ด ชั้น ป.1 – ป.6 และนักเรียน โรงเรียนอนุบาลแม่ชะจาน ตั้งแต่ชั้น ป.1 – ป.6 เน้น วินัย ความมีระเบียบ คีล 5 การรู้จักบาป บุญ คุณ โทษ การทำสมาธิเบื้องต้น ความรู้พื้นฐานการดำเนิน ชีวิต และค่ายวิถีพุทธของ คณะสงฆ์จากค่าย คุณธรรม ศูนย์พัฒนา ศีลธรรมเวียงกาหลง เน้น การเรียนรู้วิถีพุทธที่ กลมกลืนกับวิถีชีวิต ด้วย การศึกษาอริยสัจ 4 ไตรสิกขา บุญกิริยาวัตถุ 3 การขัดเกลาจิตใจด้าน ความมีเมตตา กตัญญู รู้คุณ เป็นค่ายระยะสั้น 2 วัน กับ 1 คืน มอบหมายให้แก่นักเรียนและผู้ปกครอง โรงเรียนอนุบาลแม่ชะจาน กับนักเรียนและผู้ปกครอง โรงเรียนบ้านดงป่าसान				
5.	วิถีสิ่งแวดล้อมและ ทรัพยากรธรรมชาติ เป็นฐานการเรียนรู้ รูปแบบนี้เป็นการพา ผู้เรียนไปศึกษาสภาพ ป ญ ห า ท ำ ง	• สืบชะตาน้ำแม่ลาว	✓		
		• แม่ลาว ...สายน้ำเส้นชีวิต	✓		

	ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เพื่อปลูกฝังจิตสำนึกอนุรักษ์ธรรมชาติและเพื่อเรียนรู้คุณธรรมหรือวิธีสร้างคุณธรรม				
6.	วิถีวัดเป็นฐานการเรียนรู้รูปแบบนี้เป็นกิจกรรมที่พาเด็กไปสวนมนต์ฟังเทศน์ ช่วงเช้าพรรษาทุกวันพระ และส่งเด็กไปเรียนรู้พุทธศาสนากับพระทุกวันพฤหัสบดี ไม่เน้นกระบวนการเรียนรู้แบบเนกขัมมะ	- กิจกรรมวันพฤหัสบดี - กิจกรรมเช้าพรรษา			✓

4.2 หลักธรรมที่ปรากฏในวัดกรรมการเรียนรู้ ตามแนววิถีพุทธของชุมชน

จากการศึกษาวิเคราะห์สาระเนื้อหาและกระบวนการเรียนรู้จากนวัตกรรมการเรียนรู้รูปแบบต่าง ๆ ของชุมชน พบว่ามีความสอดคล้องกับหลักธรรมวินัยในพระพุทธศาสนาหมวดต่าง ๆ มากบ้าง น้อยบ้าง โดยตรงบ้าง โดยอ้อมบ้าง ทุกกิจกรรมจนกล่าวได้ว่า ไม่มีกิจกรรมการเรียนรู้ใดที่จะไม่มีคุณลักษณะแห่งวิถีพุทธเลย ทั้งนี้ ผู้วิจัยได้อาศัยหลักศีลศีลธรรมวินัย 8 ประการ มาเป็นข้อพิจารณาประกอบดังนี้

ลักษณะศีลศีลธรรมวินัย 8 ประการ

ธรรมเหล่าใดเป็นไปเพื่อความกำหนดย่อมใจ 1.

เป็นไปเพื่อความประกอบทุกข์ 1.

เป็นไปเพื่อความสะสมกองกิเลส 1.

เป็นไปเพื่อความอยากใหญ่ 1.

เป็นไปเพื่อความไม่สันโดษยินดีด้วยของมีอยู่ คือมีนี้แล้วอยากได้นั้น 1.

เป็นไปเพื่อความคลุกคลีด้วยหมู่คณะ 1.

เป็นไปเพื่อความเกียจคร้าน 1.

เป็นไปเพื่อความเลี้ยงยาก 1.

นวโกวาท

ธรรมเหล่านี้พึงรู้ว่า ไม่ใช่ธรรม ไม่ใช่วินัย ไม่ใช่คำสั่งสอนของพระศาสดา.

ธรรมเหล่านี้เป็นไปเพื่อความคลายกำหนด 1.

เป็นไปเพื่อความปราศจากทุกข์ 1.

เป็นไปเพื่อความไม่สะสมกองกิเลส 1.

เป็นไปเพื่อความอยากอันน้อย 1.

เป็นไปเพื่อความสันโดษยินดีด้วยของมีอยู่ 1.

เป็นไปเพื่อความลัดจากหมู่ 1.

เป็นไปเพื่อความเพียร 1.

เป็นไปเพื่อความเลี้ยงง่าย 1.

ธรรมเหล่านี้พึงรู้ว่า เป็นธรรม เป็นวินัย เป็นคำสั่งสอนของพระศาสดา.

อ. ญ. ฐก. 23/288.

(ลต. หน้า 56 – 57)

ซึ่งจะเห็นว่าสาระโดยรวมแล้วก็คือ "ธรรมเหล่านี้เป็นไปเพื่อคลายกำหนด เป็นไปเพื่อความปราศจากทุกข์" ธรรมเหล่านี้พึงรู้ว่าเป็นธรรม เป็นวินัย เป็นคำสั่งสอนของพระศาสดา ซึ่งก็คือหลักธรรมแห่งวิสุทธิคุณนั่นเอง

จากการวิเคราะห์หลักธรรมวิสุทธิคุณที่ปรากฏในนวัตกรรมการเรียนรู้ ทั้ง 6 รูปแบบของชุมชน ทั้ง 3 พื้นที่ พบว่ามีหลักธรรมวิสุทธิคุณปรากฏอยู่หลายข้อ ได้แก่ วุฑฒิ 4 ศรัทธา 4 อริยทรัพย์ 7 ไตรสิกขา บุญกิริยาวัตถุ 10 ปาริสุทธิสีล 4 อปัณณกปฏิบัติ สปัปฺรสุธรรม 7 และอริยสัจ 4 ซึ่งเป็นข้อธรรมที่กระจายอยู่ในนวัตกรรมการเรียนรู้รูปแบบต่าง ๆ จำนวน 29 นวัตกรรมหลัก จาก 3 พื้นที่ อันแสดงให้เห็นถึงเอกภาพในความหลากหลาย กล่าวคือทุกพื้นที่ต่างมีหลักธรรมวิสุทธิคุณปรากฏอยู่เหมือนกัน แต่แตกต่างกันที่ความถี่และความเข้มข้นของการจัดกิจกรรม อย่างไรก็ตาม หลักธรรมที่ปรากฏเหล่านี้อาจจะยังเป็นการปรากฏในระดับเบื้องต้น และบางหลักธรรมก็มีเพียงบางข้อเท่านั้น ดังบทวิเคราะห์ในตารางต่อไปนี้

ลำดับ ที่	รูปแบบนวัตกรรม	หลักการในนวัตกรรม ปรากฏในนวัตกรรม	นวัตกรรมการเรียนรู้ของชุมชน			วิเคราะห์คุณลักษณะแห่งวิถีพุทธ
			ดงป่าसान	แม่ตะจาน	สันมะเค็ด	
1.	รูปแบบวิถี ห้องเรียนเป็นฐาน การเรียนรู้	• ภูมิคือธรรมเป็นเครื่อง เจริญ 4 อย่าง	• การวางแผนเรียนรู้ โดยการฝึกตั้งคำถาม สืบสวนหาเหตุผล หา ข้อเท็จจริง ก่อนเข้าร่วม กิจกรรมการเรียนรู้			วิถีห้องเรียนของดงป่าसान ถูกทำให้กลายเป็นพื้นที่การเรียนรู้ที่ส่งเสริมการมีส่วนร่วมในระดับการวางแผนการเรียนรู้ของนักเรียน โดยทุกครั้งที่จะดำเนินกิจกรรมที่นักเรียนจะต้องเข้าไปเรียนรู้ จะมีการแบ่งนักเรียนออกเป็นกลุ่มบ้าง เดี่ยวบ้าง เพื่อกำหนดคำถามเป็นเครื่องนำทางสืบสวนหาเหตุ หรือสืบค้นหาข้อเท็จจริง เจาะลึกเชิงผล เช่นว่า - พืชสืบชะตาน้ำแม่สาวทำเพื่ออะไร - ใครเป็นคนทำ - ทำแล้วได้อย่างไร - มีเครื่องสักการะอะไรบ้าง มีความหมายอย่างไร - ทำไมต้องใช้วัสดุอุปกรณ์เหล่านั้น กระบวนการสืบสวนหาที่มาที่ไปลักษณะนี้ เป็นการเรียนรู้การคิดเชิงเหตุผลแบบนโยบายนิโสมนสิการ ซึ่งหมายถึงกระบวนการการคิดพิจารณาเชื่อมโยงไปถึง

ลำดับ ที่	รูปแบบนวัตกรรม	กิจกรรมในวิถีพุทธที่ ปรากฏในนวัตกรรม	นวัตกรรมการเรียนรู้ของชุมชน			วิเคราะห์คุณลักษณะแห่งวิถีพุทธ
			ดงป่าสัก	แม่ชะจาน	สันมะเค็ด	
		• อริยทรัพย์ 7 • ศรัทธาอย่างถูกต้องในพุทธศาสนา • ไตรสิกขา		• วิจัยขั้นเรียนหลากหลายวิธีการ เช่น • นิทานคุณธรรม • รักความสะอาดในชั้นเรียน		ความจริงแท้อย่างยิ่งที่สุด เป็นการคิดเพื่อออกจากทุกข์ที่จำเป็นต่อการทำสมาธิภาวนากำกับ จึงจะถือเป็นการคิดโยนิโส มนสิการตามหลักวิถีพุทธ รูปแบบการเรียนรู้ในวิถีห้องเรียนของดงป่าสัก เป็นรูปแบบทางปัญญาเชิงลึกเมื่อเทียบกับวิธีการเรียนรู้รายวิชาทั่วไป แต่ในทางพุทธศาสนายังถือว่าเป็นเพียงการเริ่มต้น หรือคล้าย ๆ ว่าจะเป็นโยนิโสมนสิการ ซึ่งหากมีการตั้งคำถามสืบสาวอย่างชาญฉลาดแบบค่อยต่อไปก็อาจเกิดปัญญารู้แจ้งเห็นจริงตามเหตุตามผลเป็นกระบวนการคิดโยนิโสมนสิการที่สมบูรณ์ได้ วิถีห้องเรียนของแม่ชะจาน เป็นวิถีการเรียนรู้วินัยการอยู่ร่วมกับผู้อื่นที่ต้องระมัดระวังไม่สร้างความเดือดร้อนแก่ผู้อื่น เช่น การดูแลรับผิดชอบความสะอาด เป็นการเรียนรู้เรื่องศีล ในแง่การไม่เบียดเบียนผู้อื่นหนึ่งทางตรงและทางอ้อม การพึ่งนิทานคุณธรรมที่เน้นย้ำผลการทำดีทำชั่ว บาปบุญคุณโทษ นรก สวรรค์ ทำให้นักเรียนเกิดศรัทธา หรือความเชื่อที่ถูกต้อง นั่นคือเชื่อกกรรมและเจตนาของกรรมในทางพุทธศาสนา เรียกว่า วิปัสสัทธิ ทำให้คนตระหนักไม่การรักษาศีล

ลำดับ ที่	รูปแบบนวัตกรรม	หลักการในนวัตกรรมที่ ปรากฏในนวัตกรรม	นวัตกรรมการเรียนรู้ของชุมชน			วิเคราะห์คุณลักษณะแห่งวิถีพุทธ
			ดงป่าसान	แม่ชะจาน	สันมะเค็ด	
				• ไตรสิกขาและสัมมานิฎฐิ • การประชุมระดมสมองและการวางแผนในลักษณะโครงการ • การประชุมสรุปบทเรียนและนำเสนอผลการเรียนรู้		สำรวจกาย วาจาใจ และเกิดหิริโอตตัปปะ คือความละอายชั่วกลัวบาปเป็นอริยทรัพย์ในจิตใจเด็ก วิถีของห้องเรียนก็กลายเป็นวิถีที่อบอุ่นจากใจครูสู่หัวใจน้อย ๆ ของเด็ก และไม่เพียงแต่จะเป็นเครื่องมืออันอ่อนโยนกล่อมมนอนแทนพ่อแม่ แต่เป็นเครื่องมือกล่อมเกล้าใจเด็กให้มีวินัย เคารพกติกา และรักความดีเกิดสติความซื่อเป็นพื้นฐานชีวิตไปตั้งแต่ยังเยาว์วัย เป็นต้น กิจกรรมบูรณาการไตรสิกขา และสัมมานิฎฐิ (เบื้องต้น) ในชั้นเรียน ครูวิธีใช้ใช้โดยการสอดแทรกตามสถานการณ์ เช่น ทิศทั้ง 6 ปกป้องคุณธรรมด้านความกตัญญู เมื่อเด็กรู้จักผิดชอบชั่วดี คอยได้รับการตักเตือนอยู่เสมอบริบรอบกับผลการปฏิบัติอื่น ๆ จะยิ่งเป็นการเสริมเข้าไปในจิตใจและสติปัญญาของเด็ก ย่อมมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมเข้าสู่ความมีวินัยซึ่งก็คือการเคารพพระธรรมนั่นเอง

ลำดับ ที่	รูปแบบนวัตกรรม	หลักการในนวัตกรรมที่ ปรากฏในนวัตกรรม	นวัตกรรมการเรียนรู้ของชุมชน			วิเคราะห์คุณลักษณะแห่งวิถีพุทธ
			ดงป่าसान	แม่ชะจาน	สันมะเค็ด	
		• บุญกิริยาวัตถุ 10 • ศรัทธาอย่างถูกต้องในพระพุทธรูปศาสนา • ๑๓ คือธรรมเป็นเครื่องเจริญ 4 อย่าง			• เชิญเทียนบูชาคุณพระพุทธเจ้า • นิทานคุณธรรม • กรณีสืบสานด้วยวิธีการสืบค้นโดยการตั้งคำถามนำทาง • โยนิโสมนสิการ	วิธีห้องเรียนของสันมะเค็ด ก็เป็นวิถีแห่งการเรียนรู้ เพื่อพัฒนาคุณธรรมด้านกาย วาจา ใจ ด้วยกิจกรรมการเรียนรู้วิธีต่าง ๆ เช่น กิจกรรมเชิญเทียนทุกเช้าหลังจากเคารพธงชาติ เมื่อเข้าสู่ห้องเรียนเด็กจะได้ถือปฏิบัติกิจวัตรประจำในการแสดงความเคารพบูชาพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ ด้วยการเชิญเทียนส่งต่อ ๆ ไปยังเพื่อน ๆ ซึ่งก่อนจะรับเทียนดวงน้อยผู้รับจะต้องพนมมือไหว้แสดงความเคารพพระธรรม (เปรียบดังแสงเทียน) ก่อน และต้องใช้สมาธิในการประคองเทียนส่งมอบต่อไปยังเพื่อนจนถึงคนสุดท้ายจึงจะได้นำไปถวายบูชาพระพุทธเจ้า แล้วกลับมานั่งสมาธิฝึกสติรวมจิตให้ตั้งมั่นก่อนจะเข้าสู่บรรยายภาคการเรียนรู้วิชาต่าง ๆ ต่อไป เป็นการปลูกฝังความศรัทธาในพระพุทธเจ้าที่เรียกว่า ๓ ธาตุศรัทธาโพธิสัตว์ศรัทธา การเชื่อมั่นในการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า แม้จะเป็นเพียงการรับรู้เบื้องต้น แต่กิจกรรมเช่นนี้ก็เป็นการปลูกฝังศรัทธาที่ถูกต้อง ทำได้ก็เชื่อไปถึงถึงผลการทำความดีและให้ความร่วมมือในการทำความดีต่อ ๆ ไป เท่ากับเป็นวินัย และเป็นศีล ไปในตัว แต่อย่างไรก็ตามกิจกรรมนี้มีเพียง

ลำดับ ที่	รูปแบบนวัตกรรม	นวัตกรรมในเวทีพุทธที่ ปรากฏในนวัตกรรม	นวัตกรรมการเรียนรู้ของชุมชน			วิเคราะห์คุณลักษณะแห่งวิถีพุทธ
			ดงป่าล้าน	แม่ชะจาน	สันมะเค็ด	
						ชั้นเรียนเดียว ในโรงเรียนสันมะเค็ด กิจกรรมกรณีศึกษา ก็เป็นการแปลงห้องเรียนที่เคยอบอวลไปด้วยกลิ่นไอของวิชาความรู้ต่าง ๆ มาเป็นวิถีแห่งการประดับประดาองค์ดูแลจิตดูแลใจทั้งของตนเองและของผู้อื่น ก่อให้เกิดความสามัคคี มีสमानฉันท์ และเคารพซึ่งกันและกันได้มากขึ้น เกิดการเรียนรู้วิถีแห่งการอยู่ร่วมสังคมกับผู้อื่นด้วยวิธีการไตร่ตรองสืบสาวแบบโยนิโสมนสิการพื้นฐาน เช่น การใช้นิทานคุณธรรม เป็นเครื่องมือเพื่อการอยู่ร่วมกับผู้อื่นทำให้วิถีห้องเรียนกลายเป็นวิถีห้องพระให้เด็กคุ้นเคยใกล้ชิดกับความถูกต้องตั้งแต่วัยเด็ก

ลำดับ ที่	รูปแบบนวัตกรรม	หลักการในนวัตกรรมที่ ปรากฏในนวัตกรรม	นวัตกรรมการเรียนรู้ของชุมชน			วิเคราะห์คุณลักษณะแห่งวิถีพุทธ
			ดงป่าसान	แม่จะจาน	สันมะเค็ด	
2	วิถีโรงเรียนบ้าน ฐานการเรียนรู้	1. ไตรสิกขา 2. ปาฏิสุทธิตีล 4 3. อปฺปณณกปฏิบัติ 4. ฐาณิ 4	ระยะเวลาในรอบ 1 วัน * จัดระเบียบสังคมใน โรงเรียน ช่วงเช้า : เคารพธงชาติ - การสวดมนต์ - ทำสมาธิ - แฝมนมตดา - การพิจารณา ช่วงกลางวัน ก่อนรับประทานอาหาร - การเข้าแถวอย่างมี ระเบียบ - การรับประทานอาหาร อาหารอย่างมีสติและ พอดีกับที่ร่างกาย ต้องการ ช่วงก่อนเรียนน่าย ทำสมาธิก่อนเรียน ช่วงเย็น : ไม่มี			วิถีโรงเรียนบ้านดงป่าसान ชุมชนดงป่าसानได้ให้ความสำคัญต่อการใช้วิถีชีวิตในระบบโรงเรียนเป็นฐานการเรียนรู้ของนักเรียนทั้งโรงเรียน แม้ว่ากลุ่มเป้าหมายของทีมีวิจัยดงป่าसानจะเป็นนักเรียนชั้น ป.4 - ป.5 - ป.6 ไม่ใช่ทั้งโรงเรียน แต่เฉพาะกิจกรรมนี้ทางโรงเรียนได้มีนโยบายให้ถือปฏิบัติทั้งโรงเรียน กิจกรรมการเรียนรู้จากการค้นคว้า ศึกษาในงานวิจัยที่ชุมชนนำมาใช้ในโรงเรียน ได้แก่ กิจกรรมจัดระเบียบสังคมในโรงเรียน กิจกรรมนี้เน้นการเรียนรู้ในช่วงเวลาเคารพธงชาติตอนเช้า ช่วงรับประทานอาหารในตอนกลางวัน และช่วงเวลาก่อนเข้าเรียนในตอนบ่าย กระบวนการเรียนรู้สำคัญในดงป่าसानคือ เคารพธงชาติ ให้พระสวดมนต์จากที่เคยสวดมนต์บูชาพระรัตนไตรอย่างเดียวก็เพิ่มเป็นการสวดพระคาถาป้องกันภัยสิบทิศที่ได้มาจากการไปปฏิบัติธรรมค่ายคุณธรรมวัยยงกาหลงเป็นบทสวดที่มาจากพระอาจารย์ฝั้น อาจลัมโม ลูกศิษย์ของพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต มีเนื้อความรำลึกบูชาคุณพระรัตนตรัยทั้ง 10 ทิศ มีทำนองไพเราะ ใช้เวลาสวดนานหลายนาที นับว่าเป็นการฝึกสมาธิให้มีใจจดจ่ออยู่กับบทและเสียงสวดมนต์ เป็นการสร้างสมาธิจิตในเบื้องต้น เป็นการสร้างกุศลมูลทางกาย วาจา ใจ เป็นศีล คือเมื่อจิตรวมอยู่กับเสียงสวดก็ไม่คิดร้าย

ลำดับ ที่	รูปแบบนวัตกรรม	กิจกรรมในวิถีพุทธที่ ปรากฏในนวัตกรรม	นวัตกรรมการเรียนรู้ของชุมชน			วิเคราะห์คุณลักษณะแห่งวิถีพุทธ
			ดงป่าด้าน	แม่น้ำเจจาน	สันมะเค็ด	
						วาจาใช้สวดมนต์ก็เป็นส่วนมากราวา ไม่เป็นวาจาที่ใช้เพื่อเบียดเบียนผู้อื่น ภายที่สงบนิ่งก็เป็นภาวที่ยอยู่ในศีล ปัญญา ที่ได้คือ การเห็นคุณค่าของการทำความดี ไม่คิดเบียดเบียนผู้อื่น เมื่อเด็กได้ทำซ้ำ ๆ เป็นกิจวัตรทุกวันอย่างรู้คุณค่าและความหมาย ก็จะตั้งใจ ทั้งหมดนี้จัดเป็นกระบวนการเข้าสู่ไตรสิกขา แม้เพียงเริ่มต้นก็ถือเป็นบทเรียนที่สำคัญที่ทางโรงเรียนได้เลือกเป็นข้อปฏิบัติได้สอดคล้องกับวิถีพุทธ เช่นเดียวกับกิจกรรมในช่วงรับประทานอาหาร โรงอาหารที่เคยเสียดังไร้ระเบียบ เลอะเทอะสกปรก และสามารถรับการรับประทานอาหารที่เคยบกพร่องก็เปลี่ยนแปลงเข้าสู่ระเบียบวินัย เด็กทุกคนจะต้องเข้าแถวรอรับอาหาร และนั่งรออย่างอดทนจนกว่านักเรียนคนสุดท้ายจะเข้ามานั่งประจำที่ มีการกล่าวคำพิจารณาอาหารในเชิงคุณค่า และคำเตือนสติด้านมารยาทและความรู้จักประมาณในการบริโภค เป็นโภชนา มัตตัญญูตา ความรู้จักประมาณในการบริโภค และเป็นปัจจัยปัจเจก ขณะพิจารณาก่อนบริโภคเพื่อให้บริโภคด้วยสติหาถือว่า เป็นเบื้องต้นแห่งปาริสุทธิศีล 4 แม้เนื้อหาอาจไม่เท่ากับหลักปาริสุทธิศีล แต่ก็เป็นการพิจารณาเพื่อเตือนสติมิให้มัวเมาในการบริโภคได้อย่างดี

ลำดับ ที่	รูปแบบนวัตกรรม	หลักการในวิถีพุทธที่ ปรากฏในนวัตกรรม	นวัตกรรมการเรียนรู้ของชุมชน			วิเคราะห์คุณลักษณะแห่งวิถีพุทธ
			ดงป่าด้าน	แม่ชะจาน	สันมะเด็ด	
		1. ไตรสิกขา 2. ปาฏิหาริย์ศีล 4 3. อปัลลภณปฏิบัติพา 4. วุฑฒิธรรม 4 5. สัมปติธรรม 7		ระยะเวลา 1 รอบ วันช่วงเช้า ตั้งแต่ก่อนเวลาเช้า แกวเคารพธงชาติ ระหว่างกิจกรรมหน้า เสาร์ * กิจกรรมจิตสงบ พบทางแห่งปัญญา ช่วงกลางวัน ระหว่างปรับประทาน อาหารกลางวัน ช่วงบ่าย ก่อนเข้าชั้นเรียน 1- กิจกรรมจิตสงบ พบทางแห่งปัญญา ช่วงเย็น ก่อนกลับบ้าน * กิจกรรมจิตสงบ พบทางแห่งปัญญา		วิถีโรงเรียนแม่ชะจาน ในรอบ 1 วัน มีการจัดกระบวนการเรียนรู้วิถีพุทธอย่าง เข้มข้นมากที่สุดแตกต่างจากอีก 2 พื้นที่หลายลักษณะ มีหลาย กิจกรรม ได้แก่ กิจกรรมยามเช้า เริ่มตั้งแต่ก่อนเข้าแถวเคารพธงชาติ มีการทำความสะอาดโรงเรียนตามหน้าที่ประจำวัน การเคารพธง ชาติการไหว้พระสวดมนต์ มีบทพิเศษคือพระคาถาชินบัญชร จาก ค่ายคุณธรรมเวียงกาหลง ซึ่งที่มาคือของพระอาจารย์โต พรหมรังสี วันระฆังโฆสิติาราม มีเนื้อความบูชารำลึกคุณของพระพุทธเจ้า 28 พระองค์ รวมทั้งพระอรหันตสาวกผู้มีองค์คุณพิเศษ ใช้เวลานาน พอสมควร ในการสวดหลังจากสวดมนต์จึงนั่งสมาธิ ถือเป็น การ บำเพ็ญศีล สมาธิปัญญา วิถีแม่ชะจานจะใช้เสียงเพลงคอยบอกสัญญาณการ ประกอบการงานตามหน้าที่ แม้ไม่มีครูคอยกำกับเด็กก็จะทำหน้าที่ ของตนโดยไม่บกพร่อง ทั้งนี้อยู่ภายใต้การดำเนินการของสภา นักเรียน เป็นผู้ทำหน้าที่อำนวยความสะดวกและอำนวยความสะดวกแก่นักเรียนด้วยกัน เป็นการปฏิบัติกิจการตามกาลเวลาอันสมควร การมีกฎปฏิบัติเช่นนี้ เป็นฝึก

ลำดับ ที่	รูปแบบนวัตกรรม	นวัตกรรมในนวัตกรรมที่ ปรากฏในนวัตกรรม	นวัตกรรมการเรียนรู้ของชุมชน			วิเคราะห์คุณลักษณะแห่งวิถีพุทธ
			ดงป่าसान	แม่จะจวน	สันมะเค็ด	
				ระยะเวลา 1 สัปดาห์ - กิจกรรมมนต์ขลัง แห่งเสียดธรรม ระยะเวลา 1 รอบ ภาคเรียน - กิจกรรมเด็กดีศรี สังคมกิจกรรมงาม อย่าง ไทยวินัยเยี่ยม		ความรู้ควรรู้ไม่ควรในการประกอบการทำงานตามเวลาอันเหมาะสม คือรู้หน้าที่ เป็นธรรมในข้อกัลยาณุตตา ในสัปปริสธรรม 7 ช่วงเวลากลางวันเป็นเวลารับประทานอาหาร เด็กต้องเข้าแถวอย่างมีระเบียบ จะต้องรองจนกว่าคนสุดท้ายจะมานั่ง จึงลงมือรับประทานอาหาร ก่อนบริโภคอาหารปฏิบัติรูปแบบเดียวกับดงป่าसान คือการฝึกสติระหว่างรับประทานอาหาร ให้รู้จักประมาณในการบริโภค เป็นโภชนาแบบมัตตัญญูตา และพิจารณาคุณค่าอาหารมิให้บริโภคด้วยตัณหาเป็นบาทฐานเบื้องต้นของการรักษาปาริสุทธิศีล 4 ข้อ ปัจจัยปัจจัยเฉพาะขณะ มีความอดทน คือ ขันติ ในระหว่างรอเพื่อนคนสุดท้ายมานั่ง แม้จะหิวก็สามารกรับความกระวนกระวายใจได้เป็นตบะธรรม ได้อีกประการหนึ่ง โรงอาหารของแม่จะจวนยังได้มีการเปลี่ยนแปลงระบบคุณภาพอาหาร มีข้อปฏิบัติในเรื่องการซื้อขายและบริโภคอาหารจำพวกขนมกรุบกรอบ จึงถือว่าโรงอาหารก็เปลี่ยนหน้าที่จากการให้อาหารเลี้ยงชีพ เป็นโรงธรรมเพื่อการพัฒนาจิตใจ และคุณธรรมด้านวินัยได้อย่างมีคุณค่า

ลำดับ ที่	รูปแบบนวัตกรรม	นวัตกรรมในวิถีพุทธที่ ปรากฏในนวัตกรรม	นวัตกรรมการเรียนรู้ของชุมชน			วิเคราะห์คุณลักษณะแห่งวิถีพุทธ
			ดงป่าसान	แม่ชะจาน	สันมะเค็ด	
						ในช่วงบ่ายก่อนเข้าชั้นเรียน กิจกรรมจิตสงบพบทางแห่งปัญหา ก็มีการนั่งสมาธิเพื่อให้จิตรวมศูนย์มีกำลังพอเหมาะแก่การทำงาน คือ การเรียน ช่วงเย็นก็มีการเข้าแถวสวดมนต์อีกครั่งก่อนกลับบ้าน นับว่าเป็นมิติการเรียนรู้ในวิถีชีวิตระบบโรงเรียนที่มีผลอย่างสำคัญต่อการพัฒนาผู้เรียนตามแนววิถีพุทธโดยตรง ในรอบ 1 สัปดาห์ กิจกรรมมนต์ขลังเสียงแห่งธรรม เป็นกิจกรรมทพ/ดู ภาพเกี่ยวกับธรรม เป็น สัทธัมมัสสวณะ การสดับพระสัทธรรม และเน้นการสวดสรภัญญะ ด้วยตนเอง ที่ไพเราะ พร้อมกันทั้งโรงเรียนทุกวัน ศุกร์ เป็นกิจกรรมสนับสนุนการเรียนรู้ในระบบไตรสิกขาอีกลักษณะหนึ่ง ที่กระตุ้นย้าให้เด็กได้เรียนรู้แบบซึมซับต่อเนื่องสัปดาห์ละครั้ง เป็นการฝึก สมาธิ ที่ก่อให้เกิดเป็นศีล สติ ปัญญาไปในขณะเดียวกัน และการฝึกแบบเป็นระบบโรงเรียน เป็นกระบวนการที่มีพลัง ส่งผลต่อความสนใจตั้งใจของเด็ก เพราะถึงจะทำพร้อมกันแต่ได้มีการแยกทำเป็นชั้น ๆ ห้อง ๆ ไป ในเวลาเดียวกัน

ลำดับ ที่	รูปแบบนวัตกรรม	ผลกระทบในวิถีพุทธที่ ปรากฏในนวัตกรรม	นวัตกรรมการเรียนรู้ของชุมชน			วิเคราะห์คุณลักษณะแห่งวิถีพุทธ
			ดงป่าล้าน	แม่ชะจาน	สันมะเค็ด	
3	วิถีชุมชนและภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็น ฐานการเรียนรู้	1. บุญกิริยาวัตถุ 10 2. ศรัทธา 4	* เรียนรู้วรรณกรรม พื้นบ้านเพื่อการ ปลูกฝังคุณธรรม * ประเพณีจี้ก้องหลวง พระเจ้า ทานข้าว ใหม่ * สืบชะตาน้ำแม่ลาว	* ประสานสัมพันธ์ วัฒนธรรมท้องถิ่น	* การเรียนรู้ คุณธรรมผ่าน กิจกรรมบริการ ชุมชน	วิถีชุมชนและภูมิปัญญาท้องถิ่นจะมีลักษณะการ ผสมผสานวัฒนธรรมพุทธและความเชื่อของท้องถิ่น ชุมชน มอง ความสำคัญของบทบาทประเพณีพิธีกรรมที่ยังมีศักยภาพในการทำ หน้าที่ป้มาเพาะคุณธรรมได้ จึงตัดสินใจเลือกใช้เป็นแหล่งป้มาเพาะ คุณธรรมของเด็ก การเรียนรู้คุณธรรมผ่านกิจกรรมบริการชุมชนของสัน มะเค็ด เป็นกิจกรรมที่พสกนิกรเรียนรู้ไปร่วมกิจกรรมของชุมชน ได้แก่ งานฝังลูกนิมิตวัดสันซันเหล็ก ซึ่งเป็นการแสดงออกถึงการทำนุบำรุง พุทธศาสนา เด็กไปทำหน้าที่ร่วมขบวนแห่และบริการนำน้ำดื่มแก่ผู้ มาร่วมงาน จัดเป็นบุญกิริยาวัตถุในข้อ ทานมัย บุญสำเร็จด้วยการ บริจาคทาน กล่าวคือเด็กได้อุทิศ สละแรงงาน และมีน้ำใจเอื้อเฟื้อ แบ่งปันด้วยการบริการนำดื่มแก่ผู้กำลังกระหาย ทั้งถือว่าการเข้าร่วม ขบวนแห่อื่นเป็นกิจกรรมชุมชน ก็เป็นการสร้างบุญประเภท เวทย์ารัจจมัย บุญสำเร็จด้วยการชวนชวาทกิจที่ขอบ และเด็ก โรงเรียนสันมะเค็ดที่ไปร่วมงานกับออกผู้วิจัยที่ไปร่วมเพราะอยาก ได้นุญ เป็นการแสดงออกถึงศรัทธาที่ถูกต้อง เพราะเชื่อว่าทำดีต้อง ได้ดี ทำบุญต้องได้นุญ

ลำดับ ที่	รูปแบบนวัตกรรม	หลักการในนวัตกรรมที่ ปรากฏในนวัตกรรม	นวัตกรรมการเรียนรู้ของชุมชน			วิเคราะห์คุณสมบัติและแนววิถีพุทธ
			ดงป่าล้าน	แม่จะจาน	สันมะเค็ด	
						การเรียนรู้วรรณกรรมพื้นบ้านเพื่อการปลูกฝังคุณธรรมของดงป่าล้านเป็นการใช้สื่อพื้นบ้านโดยศิลปินชาวซอ เป็นผู้ขับซอ มีวงสะล้อซอซึงประกอบ แต่ถือว่าเป็นกิจกรรมที่ไม่ประสบผลสำเร็จใดๆ ในแง่การปลูกฝังคุณธรรม เพราะการสื่อสารล้มเหลว เด็กฟังไม่เข้าใจ ประเพณีกิจกรรมของเจ้า ทานข้าวใหม่ เจ้าอาวาสวัดได้บอกเล่าตำนานพุทธประวัติท้องถิ่น เมื่อครั้งยังบวชเป็นฤๅษีกิริยาเป็นการสร้างความเข้าใจและศรัทธาที่ถูกต้องต่อพระพุทธเจ้า พระพุทธเจ้าในฐานะผู้ตรัสรู้ชอบโดยพระองค์เอง การพาเด็กไปร่วมในพิธีจุดกองไฟ และมีการสวมตนทำสมาธิเป็นการฝึกความนมน้อม และฝึกสมาธิก็เป็นการสร้างความมีศีล และปัญญาไปในขณะเดียวกัน ทั้งเป็นกิจกรรมประเพณีเพื่อการสืบทอดพระพุทธศาสนาในวิถีชุมชนด้วย ประสานสัมพันธ์วัฒนธรรมท้องถิ่น เป็นการพาเด็กเข้าร่วมเรียนรู้ในประเพณีท้องถิ่น ได้แก่ ปอยหลวง เทศน์มหาชาติ และตักบาตรพระอุปคุต ปอยหลวง ทำให้เด็กได้บริการศรัทธาทำบุญด้วยการประดับตกแต่งเป็นต้นเงินหรือครวทานไปถวายวัด เป็นบุญกิริยาวัตถุในข้อ ทานมัย เด็กไปเห็นแนวความเผยแพร่พระพุทธรูปมหาชาติล้นเกล้า ถือว่าเป็นบุญกิริยาวัตถุในข้อ เวชยาวิจจมัย บุญสำเร็จด้วยการชวนทวยในกิจที่ชอบ ส่วนตักบาตรพระอุปคุตเป็นทานมัย บุญสำเร็จด้วยการให้ทาน

ลำดับ ที่	รูปแบบนวัตกรรม	หลักธรรมในวิถีพุทธที่ ปรากฏในนวัตกรรม	นวัตกรรมการเรียนรู้ของชุมชน			วิเคราะห์คุณลักษณะแห่งวิถีพุทธ
			คงไปด้าน	แนะงาน	สัมมะเค็ด	
4	วิถีค่ายคุณธรรม 4.1 ค่ายคุณธรรม ดำเนินการโดยคณะ พระธรรมทูตเวียงป่า เป้า 4.2 ค่ายคุณธรรม ดำเนินการโดยคณะ สงฆ์และนักบวชค่าย คุณธรรมเวียงกาหลง	1. บุญกิริยาวัตถุ 10 2. ศรัทธา 4 3. สัมปรัศีลธรรม 7 4. อริยทรัพย์ 7 5. อริยสัจ 4 6. ไตรสิกขา 7. สัมปรัศีลธรรม 7	* ค่ายคุณธรรม * ค่ายคุณธรรม พฤติกรรมเปลี่ยนไป * ค่ายครอบครัววิถี พุทธ	* ค่ายคุณธรรม * ร้อยลายใจธรรม สัมพันธ์ผู้ปกครอง * แรดลิตคุณธรรม	* ค่ายคุณธรรม	สืบชะตาน้ำแม่ลาว เป็นกิจกรรมที่ชุมชนคงไปส่วน ร่วมกันจัดทำขึ้นเพื่อให้เป็นแหล่งเรียนรู้ปลูกฝังคุณธรรมแก่เด็ก ใน พิธีกรรมที่เด็กได้เข้าร่วมทำช่วงเช้าและเครื่องสักการะอันเป็นการ ช่วยกิจของชุมชนไปด้วย ถือว่าเป็นบุญกิริยาวัตถุข้อ เวชยาวัจฉมัย บุญสำเร็จด้วยการช่วยเหลือในกิจที่ขอพบ เด็กได้ร่วมฟังเทศน์ และบทสวดมนต์ ถือว่าเป็นทั้ง ภาวนามัย บุญสำเร็จด้วยการ ภavana อัมมัสวณมัย บุญสำเร็จด้วยการฟังธรรมเด็กได้ปล่อยปลา และบริจาคทรัพย์บำรุงกิจกรรมช่วงเช้าถือเป็นบุญกิริยาวัตถุข้อ ทานมัย บุญสำเร็จด้วยการบริจาคทาน ทั้งชีวิต (ปลา) และทรัพย์ กิจกรรมในค่ายคุณธรรม มีการให้ผู้เข้าอบรมได้ฟังบรรยาย ธรรม เป็นบุญกิริยาวัตถุ ในข้อ อัมมัสวณมัย บุญสำเร็จด้วยการ ฟังธรรม มีการเรียนรู้ศีลและรักษาศีลด้วยการสำรวจมกายวาจาใจ เป็นบุญกิริยาวัตถุในข้อ ศีลมัย บุญสำเร็จด้วยการรักษาศีล มีการทำบุญตักบาตรตอนเช้า เป็นบุญกิริยาวัตถุ ในข้อทานมัย บุญสำเร็จด้วยการบริจาคทาน มีการอบรมสมาธิภาวนา เป็นบุญ กิริยาวัตถุในข้อ ภavana บุญสำเร็จด้วยการเจริญภาวนา หลังจาก ตักบาตรและหลังจากการเจริญภาวนาสมควรให้มีการแผ่เมตตา เป็นบุญกิริยาวัตถุในข้อ ปัตติทานมัย บุญสำเร็จด้วยการให้ส่วน บุญ มีการแสดงธรรมผู้แสดงธรรมได้บุญเป็นบุญกิริยาวัตถุข้อ

ลำดับ ที่	รูปแบบนวัตกรรม	นวัตกรรมในวิถีพุทธที่ ปรากฏในนวัตกรรม	นวัตกรรมการเรียนรู้ของชุมชน			วิเคราะห์คุณลักษณะแห่งวิถีพุทธ
			ดงป่าด้าน	แม่ชะจาน	สันมะเค็ด	
						ธัมมเทสนาจารย์ บุญสำเร็จด้วยการแสดงธรรม การแสดงธรรมนั้นก่อให้เกิดความคิดความเชื่อที่ถูกต้องทำให้เกิดศรัทธา 4 ในคำยคุณธรรม พระธรรมทูตมีการสอนหลักการจากการละเมิดศีล 5 ในคำยคุณธรรมเวียนกานหลงสอนเรื่องบาปบุญคุณโทษผลกรรม นรก สวรรค์ เป็นการทำให้เกิดความเห็นตรงเป็นบุญกิริยาวัตถุในข้อที่ ๑ ฐักมมเป็นการทำความเห็นให้ตรงและเป็นการทำให้เกิดศรัทธาที่ถูกต้อง 4 ประการ ได้แก่ ตถาคตโพธิ์ศัทธา กัมมสัทธา วิปากสัทธา และกัมมัสสสกตาสัทธา และจัดเป็นปัญญาในสัปปุริสธรรมในข้อธัมมัญญตา และอิตถัญญตา นอกจากนี้ในคำยยังมีข้อวัตรปฏิบัติมกฏ มีระเบียบที่ต้องทำตามกำหนดเวลาที่แน่นอน การฝึกซ้ำ ๆ ทำให้เด็กเรียนรู้การวางตัวให้เหมาะสมกับการเวลา และรู้หน้าที่ที่เป็นสัปปุริสธรรมในข้อกาสัญญตา และอิตถัญญตา เด็กได้เรียนรู้มารยาทชาวพุทธ รู้วิธีจะปฏิบัติตนในการพูดคุย มีสัมมาคารวะที่เหมาะสมกับพระพุทธรูปพระธรรม พระสงฆ์ เป็นการปลูกฝังคุณลักษณะแห่งสัปปุริสธรรมในข้อปรัสนัญญตา และบุคคตปโรปนัญญตา

ลำดับ ที่	รูปแบบนวัตกรรม	นวัตกรรมในวิสาหกิจที่ ปรากฏในนวัตกรรม	นวัตกรรมการเรียนรู้ของชุมชน			วิเคราะห์คุณลักษณะแห่งวิสาหกิจ
			ดงป่าล้าน	แม่พะจาน	สันมะเค็ด	
						ในค่ายครอบครัววิสาหกิจเวียงกาหลง มีการบรรยายให้เข้าใจถึง อริยสัจ 4 สรุปรวมลงในความทุกข์กับความไม่ทุกข์ ซึ่งมีอยู่เสมอกัน ทุกคน ดังนั้นบุคคลจะเลือกทุกข์หรือเลือกไม่ทุกข์ ก็อยู่ที่ใจ อยู่ที่ว่าจิตใจ หากต้องการให้เกิดทุกข์ก็สร้างเหตุให้เกิดทุกข์ หากต้องการให้ไม่ทุกข์ ก็สร้างเหตุไม่ทุกข์ การศึกษาอริยสัจ 4 ควรเข้าใจทั้ง 2 ด้าน ให้ชัด คือ ด้านทุกข์กับด้านไม่ทุกข์ องค์ความรู้นี้ทำให้ผู้ฟังเรียนรู้ที่จะจัดการกับ ทุกข์ที่อยู่ในใจตน เหตุให้ไม่ทุกข์ที่เป็นส่วนของอริยสัจ 4 ได้แก่ มรรคมีองค์ 8 รวมลงในไตรสิกขา ผู้เข้ารับการอบรมได้เรียนรู้เรื่องศีลและ การรักษาศีล เรียนรู้วิธีการทำสมาธิแบบอานาปานสติ และได้เกิด ความเข้าใจ สามารถจำแนกดีชั่ว บาปบุญคุณโทษได้ เป็นปัญญา ขั้นต้น การที่ผู้เข้าอบรมได้สร้างความดี และได้รับการปลูกฝังความ ดีเข้าไปในจิตใจ เรียกว่า ผู้เรียนได้เรียนรู้ อริยทรัพย์ และได้ครบทั้ง 7 อย่างได้แก่ 1. สัทธา เชื่อในสิ่งที่ควรเชื่อ 2. ศีล รักษากาย วาจา ให้เรียบร้อย 3. หิริ ความละอายต่อบาปทุจริต 4. โอตตัปปะ ตระดงกลัวต่อบาป

ลำดับ ที่	รูปแบบนวัตกรรม	หลักการในนวัตกรรมที่ ปรากฏ	นวัตกรรมการเรียนรู้ของชุมชน			วิเคราะห์คุณลักษณะแห่งวิถีพุทธ
			ดงป่าसान	แม่ชะจาน	สันมะเค็ด	
5	วิถีธรรมชาติและ สิ่งแวดล้อมเป็น ฐานการเรียนรู้	1. บุญกิริยาวัตถุ 10 2. ฤๅษี 4	• สืบชะตาน้ำแม่ลาว			5. พาสักจะ จะเป็นคนเคยได้ย่นได้ฟังมานาน คือจำพรรษา และรู้ศิลปวิทยามาก 6. จาคะ สดจะให้มันถึงของของจนแก่คนทีควรให้ปัน 7. ปัญญา ครอบรู้สิ่งที่เป็นประโยชน์และไม่เป็นประโยชน์ การจัดกิจกรรม “พระคุณแม่” ของค่ายคุณธรรมวัยเยาว์ เป็นการสอนเรื่องสัจธรรมชีวิต คือข้อที่ห้ามสวดมนต์ได้ 3 อย่าง ได้แก่ ทาน และมาตาปิตุภูมิฐาน โดยเฉพาะในข้อที่ 3 ได้ทำให้เด็ก เรียนรู้ถึงกำเนิดชีวิตและพระคุณของแม่ผู้ให้ชีวิต ความรักเมตตาของ แม่ที่มีต่อลูก ได้มีการสวดภาวนาปิด การขอขมาและให้อภัยกัน ระหว่างพ่อแม่ลูก เป็นการปลูกฝังจิตสำนึกด้านการดูแลอุปถัมภ์บำรุง บิดามารดา • นวัตกรรมสืบชะตาน้ำแม่ลาว ของชุมชนดงป่าसान พิจารณาในมุมมองของวิถีธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมเป็นฐานการเรียนรู้ เป็นกิจกรรมที่สอนในด้านที่ไม่เบียดเบียนผู้อื่น มีการใช้กระบวนการ ลักษณะดังกล่าวเป็นฐานเบื้องต้นของการคิดแบบโยนิโสมนสิการ ในฤๅษี 4 ชุมชนและนักเรียนได้สืบสาวหาเหตุผลค้นพบว่าปัญหาน้ำ แม่ลาวมาจากความง่ายง่าย เห็นแก่ตัว ดังนั้นจึงมีการออกกฎระเบียบ ที่มีบทลงโทษต่อผู้ปฏิบัติละเมิด ทั้งนี้เพื่อรักษาสมบัติสาธารณะ เป็น ต้น ส่วนนักเรียนสันมะเค็ดลงไปสำรวจสืบค้นความจริงของสายน้ำ
			* แม่ลาว... สายน้ำเส้นชีวิต			

ลำดับ ที่	รูปแบบนวัตกรรม	นวัตกรรมในเวทีพุทธที่ ปรากฏในนวัตกรรม	นวัตกรรมการเรียนรู้ของชุมชน			วิเคราะห์คุณลักษณะแห่งวิถีพุทธ
			ดงป่าसान	แม่พะจวน	สันมะเค็ด	
6	วิถีวัดเป็นฐานการเรียนรู้	1. ภูตผา 4				วิเคราะห์คุณลักษณะแห่งวิถีพุทธ แม่ลาว พบว่ามีสาเหตุจากความเห็นแก่ตัวของคนเช่นกัน อย่างไรก็ตาม ในประเพณีสืบชะตาน้ำแม่ลาวยังมี กระบวนการจะเอียดข้อข้อพอที่จะถือว่ามีส่วนของวิถีพุทธอยู่ด้วย โดยเฉพาะจะได้วิเคราะห์มาไม่ประเด็นอื่น นั่นคือบุญกิริยาวัตถุ 10 ใน ข้อ ทานมัย การเสียสละแบ่งปันทรัพย์ เพื่อดูแลรักษาน้ำแม่ลาว เป็นต้น กิจกรรมเข้าพรรษาเป็นกิจกรรมที่กำหนดให้ผู้เรียนเข้าวัดสวดมนต์ ทำสมาธิฟังเทศน์ในตอนค่ำวันพระในช่วงเข้าพรรษา ซึ่งเป็นประเพณี ที่จัดขึ้นในวัดสันมะเค็ดมานานมาแล้ว กิจกรรมประกอบด้วยการสวด มนต์ ทำสมาธิ และฟังเจ้าอาวาสเทศน์ จัดเป็นภูตผา 4 ในข้อ สัทธัมมัสสวนะ การฟังคำสอนโดยเคารพ และในข้อ สัมปรัสังเสวะ คบทำกับผู้ประพฤติชอบด้วยกายวาจาใจ ที่เรียกว่าสวดมนต์ และถือ เป็นบุญเกิดจากการฟังธรรม เช่นเดียวกับกิจกรรมนั่งสมาธิไปฟัง ธรรมทุกวันพฤหัสบดี จัดเป็นนวัตกรรมวิถีวัดเป็นฐานการเรียนรู้แบบ ฟังธรรมแต่ยังไม่เป็นการเรียนรู้แบบถือบวชเต็มรูปแบบวิถีวัด

ตอนที่ 4 ผลลัพธ์ที่เกิดจากการดำเนินการปฏิรูปการศึกษาตามแนววิถีพุทธของชุมชน

ในตอนนี้จะแยกการนำเสนอผลการวิจัยออกเป็น 5 ประเด็น ได้แก่ การเรียนรู้และการปรับตัวด้านคุณลักษณะทางกาย จิต ปัญญา ในมิติวิถีพุทธ การเรียนรู้และการปรับตัวด้านทัศนคติที่มีต่อการปฏิรูปการศึกษาตามแนววิถีพุทธ การเรียนรู้และการปรับตัวด้านการพัฒนากลไกการมีส่วนร่วม และการเปลี่ยนแปลงและผลกระทบที่เกิดขึ้นในระดับสาธารณะ และข้อค้นพบทางวิชาการในด้านการปฏิรูปการเรียนรู้ของชุมชน ดังรายละเอียดต่อไปนี้

4.1 การเรียนรู้และการปรับตัวด้านคุณลักษณะทางกาย จิต ปัญญาในมิติวิถีพุทธ

ผลการสัมภาษณ์และสนทนากลุ่ม ทำให้ทราบว่าชุมชนลุ่มน้ำแม่ลาวทั้ง 3 พื้นที่ที่มีการเรียนรู้และการปรับตัวด้านคุณลักษณะแห่งวิถีพุทธทั้งทางกาย (ศีล) จิต (สมาธิ) ปัญญา ซึ่งแสดงออกในด้านต่าง ๆ ดังในตารางต่อไปนี้

ตารางแสดงผลการเรียนรู้และการปรับตัวด้านคุณลักษณะทางกาย จิต ปัญญาในมิติ วิถีพุทธ

ชุมชนดงป่าล้าน	ชุมชนแม่ชะจาน	ชุมชนสันมะเค็ด
บุคลากรทางการศึกษา ทีมวิจัยดงป่าล้านประกอบด้วย คณะครูผู้สอนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 - 5 - 6 3 คน และผู้นำชุมชน ผู้สูงอายุ และตัวแทนผู้ปกครองอีก 7 คน รวมเป็น 10 คน กระบวนการวิจัยได้ทำให้ทีมวิจัยดงป่าล้านเกิดการเรียนรู้และการปรับตัวประมวลได้ดังนี้ 1) ด้านทัศนคติและพฤติกรรมทางศาสนา ได้เรียนรู้และมีความเข้าใจในพุทธศาสนามากขึ้น ได้รู้วิธีปฏิบัติหน้าที่ต่อพุทธศาสนา รู้วิธีทำสมาธิ ตระหนักในคุณค่าของการรักษาศีล 5 การปฏิบัติธรรม ทำให้รู้จักแยกแยะในสิ่งที่ควรทำ ไม่ควรทำ มีสติกำกับมากขึ้น	บุคลากรทางการศึกษา ทีมวิจัยของชุมชนแม่ชะจานประกอบด้วยผู้บริหารและคณะครูทั้งโรงเรียน กระบวนการวิจัยทำให้ทีมวิจัยในฐานะที่เป็นบุคลากรทางการศึกษาเกิดการเรียนรู้ และการปรับตัว ประมวลได้ดังนี้ 1) ด้านทัศนคติและพฤติกรรมทางศาสนา มีความเข้าใจ และเห็นความสำคัญของพุทธศาสนาในระดับปฏิบัติการมากขึ้น “ตัวเองได้ตั้งใจรักษาศีลห้า หลีกเลี้ยงอบายมุข ก่อนนี้ไม่ได้ให้ความสำคัญเช่นงานเลี้ยง งานกีฬา จะต้องตบท้ายด้วยเหล้าเป็นประจำ”	บุคลากรทางการศึกษา ทีมวิจัยสันมะเค็ดประกอบด้วยผู้บริหารและคณะครูทั้งโรงเรียน นักการภารโรง ผู้นำชุมชนและปราชญ์ชาวบ้าน กระบวนการวิจัยได้ทำให้ทีมวิจัยสันมะเค็ดเกิดการเรียนรู้และการปรับตัวประมวลได้ดังนี้ 1) ด้านทัศนคติและพฤติกรรมทางศาสนา ได้เรียนรู้ความสำคัญของพุทธศาสนา พุทธศาสนาช่วยให้จิตใจเบิกบาน เกิดศรัทธามากขึ้น ไปสวดมนต์ ทำสมาธิที่เวียงกาหลงเกือบทุกวัน พระดำโอ้ติดหูระสำคัญจริง ๆ 2) ด้านคุณภาพจิต มีจิตใจหนักแน่น มั่นคงขึ้น มีสติระงับความโกรธได้ดีขึ้น ลดความรุนแรง

“พอจะทำผิดก็มีสติรู้ตัว คิดถึงผลเสียก็หยุดทำ” 2) มีจิตสำนึกสาธารณะ การเข้าร่วมโครงการ ทำให้รู้จักเสียสละเพื่อส่วนรวม “มุ่งประโยชน์งานไม่เกี่ยงงานให้คนอื่น” 3) ชีวิตมีความสุขมากขึ้น ทำสมาธิแล้วทำให้จิตใจสงบ เบิกบาน “มีความรู้สึกตัวว่าทำอะไรอยู่” ช่วยให้เกิดความขัดแย้งในครอบครัว “เมื่อก่อนถ้าพูดผิดหูเป็นต้อง “ใส” ทันที เดียวนี้รู้จักเอาใจเขามาใส่ใจเรา ก็สงบ ไม่ค่อยถือสาแล้ว พอเราเจียบเดียว เขาก็เจียบ” 4) เป็น ต้น แบบ ของ ครอบครัว มีการไหว้พระสวดมนต์ก่อนนอน สมาชิกในครอบครัวก็จะทำตาม “สั่งสอนลูกหลานก็เชื่อฟัง เพราะเราใจเย็นลง มีเมตตาเอ็นดูมากขึ้น” 5) ได้เรียนรู้วิธีการทำงาน กับกลุ่มคนที่มีความแตกต่างกัน แต่เมื่อมีอุดมการณ์และความตั้งใจร่วมกัน ทุกอย่างก็จะสำเร็จลงได้ โดยเฉพาะสิ่งที่ทำเป็นประโยชน์ต่อชุมชนและเด็ก 6) ได้รับการยอมรับจากชุมชนให้เป็นตัวแทนในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เพราะ	“ก่อนนี้ไม่ไปวัด ปัจจุบันนี้เห็นความสำคัญของกิจกรรมทางศาสนา เพราะไปแล้วสบายใจ ไปกันทั้งสามี – ภรรยา เช่นชวนกันไปเวียนเทียน” “ศีลข้อ 5 ก็มีบ้าง ลดลงกว่าเดิม” “จะไปวัด ทำบุญเมื่อมีโอกาส พยายามหาเวลาไปมากขึ้น เมื่อก่อนไม่ไป เดียวนี้พาลูกทำ การทำบุญเสียสละ ทำให้มีความสุข” “เดี๋ยวนี้สามารถทำสมาธิไปได้ในขณะพระเทศน์ จิตใจก็จดจ่อ นึกติดตาม” 2) ด้านคุณภาพจิตและคุณภาพชีวิต “เดี๋ยวนี้เป็นคนใจเย็น ใจเย็นกับเด็ก” “อดทนต่อสิ่งที่มากระทบ เมื่อก่อนเวลาไม่สบอารมณ์ก็โกรธทันที เดียวนี้ลดลงลงได้เยอะ เพราะเห็นจริงตามพระพุทธเจ้ากล่าวไว้” “มีความอดกลั้นมากขึ้น เช่นน่าจะโกรธต่อ สถานการณ์เกี่ยวกับเด็ก ๆ ที่เคยโกรธ แต่ก็เข้าใจตามจริง ก็ปลง ถ้าเรา “บ่ปาก” (ไม่พูด) ก็ไม่มีอะไรเกิดขึ้น สถานการณ์ก็ดีขึ้น” “เดิมเป็นคนจริงจัง	และความขัดแย้งในครอบครัว “ก่อนเข้าโครงการวิจัยวิถีพุทธ เป็นคนขี้โกรธขี้เคียด ขี้หมั่ง ใญ่ยังผิดนูไม่ได้เลย เป็นเรื่องศักดิ์ศรีเป็นใหญ่ ผิดถูกบ่ว่ากัน เดียวนี้รู้ตัวดีขึ้น อารมณ์เย็นลง บ้าง บางทีก็ใช้วิธีนับ 1 ถึง 10 เมื่อก่อนนับไม่ถึง 10 เดียวนี้บางทีก็ใช้วิธีหลีกเลี่ยงการปะทะกัน หรือถ้าเลี่ยงไม่ได้ก็ใช้วิธีทอ้งในใจว่า “ไม่ได้ยิน ไม่รับ ไม่รับ” คนหนึ่งเป็นไฟคนหนึ่งเป็นน้ำ ก็สงบลงได้” “เดี๋ยวนี้มองคนในแง่บวกได้มากขึ้น ทำให้รู้จักยอมรับความดีของผู้อื่นมากขึ้น” 3) เปลี่ยนแปลงวิถีคิดในการดำเนินชีวิต จากที่เคยคิดจะลาออกไปทำธุรกิจก็หยุดคิดหันมาใช้เศรษฐกิจพอเพียง “ได้เห็นคนตาบอดที่มาเป็นวิทยากรเขายังปฏิบัติธรรมได้ รักษาศีลได้ เราก็ควรจะได้ เลยหันมาใช้เศรษฐกิจพอเพียง” 4) ลด ละ เลิก สิ่งเสพติด “จากที่เคยสูบบุหรี่จัด วันละหลายมวน ก็เลิกได้ หลังจากออกจากค่ายวิถีพุทธเวียงกาหลง” 5) ปฏิบัติงานได้ดีขึ้น จิตเข้มแข็ง หวันไหนน้อย “เดี๋ยวนี้เวลาประชุมสภา ผมจะใจเย็นรับฟังเหตุผลของทุกคนได้หมด
---	--	--